

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยเรื่อง : แนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติ
การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในประเทศไทย

Strategies for the Organization of Learning Resource Centers
under the 1999 Education Act in Thailand

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร. เพ็ญณี แนนรอก และคณะ

มีนาคม 2546

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยเรื่อง : แนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษา
แห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในประเทศไทย

Strategies for the Organization of Learning Resource Centers under the 1999
Education Act in Thailand

คณะผู้วิจัย

1. รองศาสตราจารย์ ดร. เพ็ญณี นนเรศ
2. นางสาวอริจนา สาธะฉาย
3. รองศาสตราจารย์ ดร. สมาน ลอยฟ้า
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์บนอมวรรณ ประเสริฐเจริญสุข

สังกัด

คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา
กรมการศึกษานอกโรงเรียน
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)
(ความลับในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

รายนามผู้ช่วยนักวิจัย

1. นางสาวบุษดี ไชยพะโยค
2. นงนภสฤติ คัมภลสิทธิ์
3. นางปัญญานุกูล สหสัทธนะ
4. ว่าที่ร้อยตรีสุทธิพร บุญส่ง
5. นางรวรมาศ เฉื้อนแนวคำ
6. นงนัทศนีย์ ตนิษฐเวธน์

สังกัด

คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
วิทยาลัยสาธารณสุขสิรินธร
วิทยาลัยสาธารณสุขสิรินธร
สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
วิทยาเขตปทุมธานี
สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
วิทยาเขตปทุมธานี
สมาคมไทยสร้างสรรค์ ชอนแค้น

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1	ลักษณะของความสัมพันธ์ของรอบข้างของการศึกษาในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัย
ภาพที่ 2	ความสัมพันธ์ของการศึกษานอกระบบกับการศึกษาในลักษณะ อื่นๆ
ภาพที่ 3	วัตถุประสงค์ของโครงการและการควบคุมโครงการ (Goals and Control)
ภาพที่ 4	รูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ในสถานศึกษาที่จัดการศึกษา ปฐมวัยและการศึกษาก่อนพื้นฐานที่ไม่ใช่หน่วยงานของรัฐ
ภาพที่ 5	รูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งปลูกฝัง ด้านการพัฒนาตนเองและสังคม : สถาบันการเรียนรู้และพัฒนา ประชาชน กลุ่มเยาวชนส่วรวิหารค์ โรงเรียนไต้จ๋วนไม้ กลุ่ม ระดับใด
ภาพที่ 6	รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ : ศูนย์พัฒนาธรรมดาสอนเงิน
ภาพที่ 7	รูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้ที่มีปรัชญา อิงหลักศาสนา : สันนาสิกขา
ภาพที่ 8	รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ : โฮงเฮียน สืบสานภูมิปัญญา ล้านนา
ภาพที่ 9	รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ : มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ศรีวิชัย
ภาพที่ 10	รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ : ศูนย์ศึกษา
ภาพที่ 11	รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ : มหาวิทยาลัยชาวบ้าน
ภาพที่ 12	รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ : มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน
ภาพที่ 13	สรุปแนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้ที่พบในประเทศไทย
ภาพที่ 14	รูปแบบของการดำเนินงานเครือข่ายศูนย์การเรียนรู้
ภาพที่ 15	ลักษณะการประสานงานของคณะกรรมการ PLAR

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	i
บทคัดย่อภาษาไทย	xv
Abstract	xvi
คำนำ	xvii
บทที่ 1 บทนำ	
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
2. วัตถุประสงค์การวิจัย	2
3. ขอบเขตการวิจัย	2
4. ข้อตกลงเบื้องต้น	2
5. แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย	2
6. คำจำกัดความในการวิจัย	5
7. ผลที่คาดว่าจะได้รับ	5
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
1. ปรัชญาและแนวความคิดทางการศึกษาและศูนย์การเรียนรู้	
1.1 ปรัชญาและแนวคิดในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต	6
1.2 การศึกษารูปแบบต่างๆ	10
1.3 ปรัชญาและแนวทางการจัดการศึกษาในประเทศไทย	22
2. รูปแบบการจัดศูนย์การเรียนรู้ในประเทศไทยและในต่างประเทศ	25
2.1 รูปแบบการจัดศูนย์การเรียนรู้ในประเทศไทย	25
2.2 รูปแบบการจัดศูนย์การเรียนรู้ในต่างประเทศ	27
3. ลักษณะทฤษฎีอรรถประโยชน์และภาวะเทียบโอนเพื่อรับรองสิทธิ	29
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	36
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงาน	
1. ระเบียบวิธีวิจัยและขั้นตอนการดำเนินงาน	41
2. สรุปขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย	43

สารบัญ (ต่อ)

		หน้า
บทที่ 4	สรุปและอภิปรายผลการวิจัย	
	1. ข้อสรุปจากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดศูนย์การเรียน	45
	2. คำถามการวิจัย	45
	3. สรุปผลการวิจัย	46
	3.1 แนวทางและรูปแบบการจัดศูนย์การเรียน	46
	3.2 แนวทางการสนับสนุนและบทบาทของรัฐในการกำกับ ดูแลมาตรฐานการเทียบโอนและสนับสนุนด้านวิชาการ ด้านทรัพยากรและด้านอื่นๆ	91
	3.3 ข้อเสนอแนะ	100
ภาคผนวก ก	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	105
ภาคผนวก ข	รายละเอียดกรณีศึกษาศูนย์การเรียน	119
ภาคผนวก ค	รายชื่อผู้เกี่ยวข้องให้สัมภาษณ์แบบเจาะลึกและร่วมประชุมกลุ่ม ย่อย (focus group discussion)	303
ภาคผนวก ง	บทความสำหรับตีพิมพ์	309

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1	48
ตารางที่ 2	56
ตารางที่ 3	59
ตารางที่ 4	75
ตารางที่ 5	80

คำนำ

ศูนย์การวิจัย (Research Centre of Studies) เป็นแหล่งเรียนรู้ที่เกิดในสังคมไทยทั่วไปในประเทศไทย การศึกษายุทธการวิจัยนี้มีทั้งในส่วนที่สืบจากองค์การของรัฐทั้งภาครัฐและเอกชน สำหรับศูนย์การวิจัยที่เกิดขึ้นภายใต้โครงการเอกชนและเกิดโดยธรรมชาติสืบเนื่องจากความดีความชอบของผู้เรียนเอง พระมหากรุณาธิคุณของศูนย์การวิจัยแห่งนี้เริ่มได้รับความสนใจมากขึ้น พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้เปิดโอกาสให้มีการยอมรับรูปแบบการศึกษาที่หลากหลายและจัดโดยบุคคลกลุ่มต่าง ๆ อาทิ หน่วยงานของรัฐ องค์การชุมชน องค์การเอกชน องค์การวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ๆ พร้อมทั้งในมาตรา 16 ได้เปิดโอกาสให้เอกชนเป็น การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยเน้นให้มีการเทียบโอนผลการศึกษาหรือที่สะสมไว้ในระบบเดิมกับหรือต่างรูปแบบกันได้

ในปัจจุบันรูปแบบและแนวทางการดำเนินระบบของศูนย์การวิจัย ซึ่งเป็นลักษณะของการจัดการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัย ยังไม่มีความชัดเจน ดังนั้น แนวทางที่จะช่วยให้การรับรองและเทียบโอนผลการเรียนจึงยังไม่มีความปฏิบัติที่ชัดเจนเช่นกัน

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความชัดเจนเกี่ยวกับรูปแบบและแนวทางการจัดศูนย์การเรียนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และเพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินการสนับสนุนที่เอื้อต่อการรับรองการรับรองงานที่เทียบโอนและ/หรือเทียบศูนย์ในรูปแบบต่างๆ สอดศูนย์การวิจัย

การดำเนินงานวิจัยนี้ผ่านหรือล่วงล้นด้วยดีก็ด้วยความร่วมมือของหลายฝ่าย ได้แก่ ผู้รับผิดชอบศูนย์การเรียน ผู้เรียนและผู้เกี่ยวข้องในศูนย์การเรียนที่ให้ความร่วมมือในกระบวนการของการประชุมกลุ่มย่อยและผู้รับผิดชอบศูนย์การเรียนหลายท่านมีความร่วมประชุมอภิปรายกลุ่มตลอดร่วมกันที่กรุงเทพมหานคร และผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

คณะผู้จัดทำโดยขอขอบคุณ ดร.ปิยะภรณ์ วิรัชญ์ ผู้อำนวยการสำนักศูนย์ฯ (สว.) ที่ได้ให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิดและให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ได้หลายวิธี ขอขอบคุณคณะผู้บริหารการศึกษาระดับนโยบาย ได้แก่ ท่านปลัดกระทรวงศึกษาธิการ อธิบดีกรมการงานและสวัสดิการสังคม อธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน อธิบดีกรมวิชาการ ผู้อำนวยการสำนักมาตรฐานการศึกษา ท่านผู้ทรงคุณวุฒิ นักการศึกษา คณะบดี คณะศึกษาศาสตร์ ศึกษาในเทคโนโลยีชีววิทยาอื่น ๆ ที่กรุณาสงวนเวลาให้สัมภาษณ์และแนะนำท่านได้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย

ขอขอบคุณคุณสุธาสี จักรพิสุทธิ์ หัวหน้าโครงการการศึกษาทางเลือกที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและให้ข้อมูลศูนย์การวิจัยเพื่อเป็นฐานในการนำกลุ่มตัวอย่างของงานวิจัยนี้ ขอขอบคุณ อาจารย์ณัฏฐ์ ภูมิโถมและอาจารย์ปัทมธนา ชรรณเมือง จากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี สาขาการศึกษาระดับภาคเหนือได้ตลอด

ที่ลาพักที่อยู่ที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของงานวิจัยนี้คือ Professor Don Adams (Professor Emeritus, University of Pittsburgh) พระเชษฐาจารย์ จงพิตรอยู่ (ที่ปรึกษาฝ่ายนโยบายและแผน สอศ.) และ ดร.บุษย์ คุณเกษม (คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ) ที่ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ซึ่งคณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณไว้เป็นอย่างสูง

คณะผู้จัดทำ

มีนาคม 2548

วิธีการดำเนินการวิจัย

แนวคิดในการวิจัยอยู่ภายใต้ 2 ประเด็นหลักคือ

1. การจำแนกศูนย์การเรียนรู้ตามกรอบปรัชญาและเป้าหมาย (Philosophy and objective) ของศูนย์และจำแนกผู้รับผิดชอบ/ผู้ดูแลศูนย์การเรียนรู้ (Control)
2. การประเมินผลผลิตของศูนย์การเรียนรู้โดยอาศัยกรอบการศึกษารายกรณี และใช้กรอบการประเมิน CIPP (CIPP Model) เพื่อประกอบการศึกษา การดำเนินงานของ ศูนย์การเรียนรู้ โดยศึกษาจากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างจำนวน 70 ศูนย์ กระจายในสี่ภูมิภาคของประเทศ (ระยะเวลาศึกษา 6 เดือน : ตุลาคม 2545 – มีนาคม 2546) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาเอกสารการสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) ผู้เกี่ยวข้องได้แก่ ปัณฑกระบวนศึกษาธิการ อธิบดีกรมต่างๆที่เกี่ยวข้อง ผู้บริหารสถาบันการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิ/นักการศึกษา ศึกษาในหลัก ผู้รับผิดชอบศูนย์การเรียนรู้และผู้เกี่ยวข้อง จากนั้นจัดการประชุมอภิปรายกลุ่มย่อย (focus group discussion) 2 ครั้ง โดยการนำข้อมูลที่ได้นำมาจัดทำหมวดหมู่ และวิเคราะห์แยกแยะแนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้และกระบวนการดำเนินงานด้านการจัดการเรียนการสอนและการบริหารงานของศูนย์โดยวางแผนให้ผู้เกี่ยวข้องพิจารณา

สรุปผลการวิจัย

1. รูปแบบและแนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้ มี 2 ลักษณะคือ

1) ศูนย์การเรียนรู้ที่จัดการศึกษาปฐมวัยและการจัดการศึกษารึ้นพื้นฐาน ที่ไม่ได้จัดโดยหน่วยงานของรัฐโดยตรง เป็นสถานศึกษาที่มุ่งพัฒนากลุ่มเป้าหมายให้ได้ความรู้และทักษะในด้านวิชาการและ/หรือเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่พัฒนาทางด้านวิชาการและวิชาชีพ ซึ่งเป็นกลุ่มที่เข้าข่ายมาตรา 18 (3) ได้แก่ โรงเรียนอนุบาลบ้านรัก โรงเรียนเนินประสาธ โรงเรียนแสนสุขไทรทักชะ ศูนย์การเรียนรู้ปัญญายุทธ สัมมาสิกขา (ศรีสะเกษ) สันติอโศก (กทม.) ราชธานีอโศก (อุบลราชธานี) บ้านครูบาสุทธินันท์ บ้านเรียนหลวงตะวัน ชุมชนการเรียนรู้สมเด็จพระย่า โรงเรียนธรรมชาตินมอแสงดาว โรงเรียนหมู่บ้านเล็ก โรงเรียนวัดศรีบ้านนา ศูนย์ประสานการจัดการศึกษาครอบครัว บ้านคู่วิสิษฐ์ วิ่งวิทยุ บ้านคุณประสิทธิ์ หวังเป็น

2) ศูนย์การเรียนรู้ที่ไม่ได้จัดประเภทการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและไม่ได้ดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐแบ่งเป็น 2 ประเภท

2.1) ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งส่งเสริมพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ ได้แก่ บ้านสายรุ้ง เสถียรธรรมสถาน วัดพระธาตุหริภุญชัย(โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์) ศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติวัดวังหิน (พิษณุโลก) ศูนย์พุทธศาสนาวินยาศาสตร์วัดกมลวิชัยาราม (ลำพูน) สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน (เชียงใหม่) สถาบันอบรมผู้นำ (มูลนิธิพุทธเจ้าหลวง ศรีเมือง)

2.2) ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งให้ความรู้ ส่งเสริม สืบสานและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม ปุจฉาจิตสำนึกด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ได้แก่ มหาวิทยาลัยชาวบ้าน (สุราษฎร์ธานี) มหาวิทยาลัยศิลปบัณฑิตพื้นบ้านศรีวิชัย กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์) โรงเรียนไต้ร่มไม้ กลุ่มระเบิดใบ มูลนิธิ

ศึกษาพัฒนาชนบทวัดป่าคาราภิรมย์ (เชียงใหม่) สมาคมไท่สร้างสรรค์ มูลนิธิข้าวขวัญ ศูนย์เทคโนโลยีเพื่อสังคม ศูนย์พัฒนาชนบทสหสถานลำปำสาธิต สถาบันทรัพยากรชีวภาพ โครงการพัฒนาศักยภาพของชุมชนผู้เลี้ยงสัตว์ ศูนย์การวิจัยหมู่บ้านคีรีวง ศูนย์ทบทวนนิมิตร (การเมืองและเครือข่ายบ้านนาเมือง) หอสมุดแม่แตง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ชุมชนวัฒนธรรมคลองขามจีน (อยุธยา) สำนักส่งเสริมศิลปา (สวนธรรมนิลา) ศูนย์หัตถกรรมทองคำด้วยมือบ้านนาชุมชน (คันลิ้มใหม่) เสริมศักยภาพชุมชนไท่เพื่อการพัฒนาชุมชน จัมนิสังเขิงวัดคู่คำ โรงเรียนวัฒนธรรมพ่อครูพัน (เชียงใหม่) บ้านวัฒนธรรมชนเผ่าวิถีล้านนา ชมรมกวีล้านนา (ลำพูน) โรงเรียนหมอลำร้อยเอ็ด ศูนย์ศึกษาวิถีชีวิตไท่ (ชุมชนวัดเทพาพร) โรงเรียนชาวนา (น่าน) ศูนย์เทคโนโลยีเพื่อสังคม สำนักงานโครงการวิจัยเชิงบูรณาการ (ลำปาง) เกษตรนิคม (ลำพูน) ศูนย์การเรียนรู้ (ศรีสะเกษพัฒนา) ชมรมเด็กรักนก (ชัยภูมิ) กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติบ้านศรีฐาน (ยโสธร) ครูจัน พรวินา (สมุทรปราการ)

หากย้อนค้นพบในงานวิจัย คณะผู้วิจัยมีทัศนะสรุปว่า คำจำกัดความของศูนย์การเรียนรู้ในมาตรา 18 (3) น่าจะหมายถึง ศูนย์ที่ดำเนินการในการจัดการศึกษา เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประชาชนโดยมีปรัชญาและวิธีการศึกษาที่มุ่งสร้างโอกาสในการเรียนรู้อย่างหลากหลายที่สามารถตอบสนองความต้องการและเสนอทางเลือกในการพัฒนาตนเองของประชาชน หรือสังเกตประการหนึ่งที่คณะผู้วิจัยพบคือ ในการแยกกลุ่มศูนย์การเรียนรู้ลักษณะที่ 2 เป็น 2 กลุ่มย่อยนั้น ถ้าไม่พิจารณาในกระบวนการดำเนินการให้มีความรู้แก่ผู้เรียนจะมีความเห็นว่า 2 กลุ่มน่าจะรวมไว้ในกลุ่มเดียวกันได้ แต่จากการสังเคราะห์กระบวนการดำเนินการ พบว่า กลุ่มย่อยที่ 1 จะมุ่งพัฒนางานในแง่ของการให้โอกาสกับผู้เรียนให้คิดและตัดสินใจ เสริมพลังอำนาจ (empower) ให้ไม่เข้าถ่วงแนวคิดวิเคราะห์ที่ซึ่งนำผู้เรียนไปสู่ความมีเสรีภาพในทางความคิดเป็นหลัก ในขณะที่ศูนย์การเรียนรู้ในกลุ่มย่อยที่ 2 จะมีการส่งเสริมในด้านการปฏิบัติกิจกรรมควบคู่ไปกับการเสริมสร้างทัศนคติที่ดีต่อประเภทการณที่ได้รับ เป็นการปูพื้นฐานด้านจิตสำนึกและทลายศูนย์การเรียนรู้หรือกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เป็นหลัก อย่างไรก็ตามโดยภาพรวมแล้วแนวทางการดำเนินการด้านของศูนย์การเรียนรู้ลักษณะที่ 2 สรุปได้ 2 ลักษณะคือ

1. การดำเนินการภายใต้การจัดการขององค์กรชุมชน
2. การจัดการเรียนแบบมีส่วนร่วมของประชาชน ดังรายละเอียดในตาราง

ตารางที่ 1 แนวทางการดำเนินการทางจิตประสพการณ์การเรียนรู้เพื่อเสริมพลังอำนาจ
(empowering process) ที่พบในศูนย์การเรียนรู้กลุ่มที่ 2

การดำเนินการ	การจัดการขององค์กรชุมชน	การจัดการแบบมีส่วนร่วม
วัตถุประสงค์	- เพื่อกระตุ้นให้สมาชิกในห้อง ถิ่น ปรับปรุงฐานะทาง เศรษฐกิจและสังคมให้ดีขึ้น	- ให้ประชาชนสามารถควบคุม ธรรมชาติและวางแผนการ ดำเนินงานให้สอดคล้องกับการ ดำรงชีวิตของตน
โครงสร้าง	- กลุ่มประชาชน - การเกิดองค์กรโดยธรรมชาติ - เครือข่ายขององค์กรเอกชน	- มีการจัดองค์กร - มีการจัดทำโครงการ
รูปแบบ	- การเปลี่ยนแปลงจากผู้ริเริ่ม เป็นผู้กระตุ้น รวมคน ที่ ประเด็นปัญหา จัดอบรมแลกเปลี่ยน เรียนรู้	- ทุกฝ่ายร่วมกัน - มีผู้นำการพัฒนา - มีการเสนอแนะสถานที่นำไปสู่ การพัฒนาแผนของแต่ละคน
กระบวนการ	- สร้างการแก้ปัญหาชุมชนร่วม กัน - การประชุมกลุ่ม - การเกิดประเด็นปัญหาและ เนื้อหาจากสถานการณ์ และ ความต้องการของคนใน ชุมชน	- การเรียนเป็นกลุ่ม - การร่วมอภิปรายสนทนา - การแสดงความคิดเห็น - การเสนอประเด็นร่วมกัน - การเรียนรู้จากการปฏิบัติ ทดลองทำจริง

จากการพิจารณาตามแนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้ในกลุ่มที่ 2 พบว่า มีหลายศูนย์
การเรียนรู้ที่นอกจากจะมีปรัชญาและวัตถุประสงค์ในการจัดศูนย์ที่แตกต่างไปจากการให้ความรู้
เพื่อเพิ่มพูนการศึกษาแล้วจะมีกระบวนการจัดประสบการณ์เรียนรู้ที่เสริมพลังอำนาจ (empower)
ผู้เรียน จากการดำเนินการใน 2 ลักษณะได้แก่ การจัดการที่จัดโดยองค์กรชุมชนและมีวัตถุประสงค์
โครงสร้าง รูปแบบและกระบวนการใกล้เคียงกับกลุ่มการจัดการภายใต้องค์กรชุมชน
หรือผู้นำตามธรรมชาติ คือ ชุมชนวัฒนธรรมคลองชนมเงิน(อยุธยา) โครงการพัฒนาศักยภาพ
ของชุมชนลุ่มน้ำวัง ศูนย์การเรียนรู้หมู่บ้านศิวิลโรงเรียนชุมชนบ้านหลวง (อยุธยา)
มหาวิทยาลัยชาวบ้าน มหาวิทยาลัยศิลปบนพื้นบ้านศรีวิชัย กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติบ้านศรีฐาน
และศูนย์การเรียนรู้ที่มีวัตถุประสงค์ โครงสร้าง รูปแบบและกระบวนการใกล้เคียงกับกลุ่มที่จัด
โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ โรงเรียนชาวนา (น่าน) และมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน

การศึกษานอกระบบและการเกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่เกิดศูนย์การเรียนรู้ที่เข้าข่าย
การเกิดกระบวนการเสริมพลังอำนาจนี้ จะมีข้อแตกต่างจากการศึกษานอกระบบปกติใน

ประเด็นที่ Kindervatter (1979) ไล่ชี้ไว้คือ จะเห็นผู้เรียนเป็นกลุ่มคือ ความรู้และทักษะของบุคคลเกิดได้แต่ความสัมพันธ์ของกลุ่มจะเป็นที่ตั้งและจะเห็นเนื้อหาซึ่งจะครอบคลุมถึงการสื่อสารและเน้นกระบวนการ ซึ่งจะหมายถึงความสามารถที่ครอบคลุมสภาพสังคมได้ เช่น การแก้ปัญหา การทำงานเป็นกลุ่ม ซึ่งรวมถึงความสามารถในการทำประโยชน์ของบุคคลที่จะส่งผลต่อชุมชนเป็นหมัและเป็นประเภผลในทันทีทันใด นี่เป็นส่วนที่เป็นความสำคัญของการจัดการศึกษานอกระบบที่เกิดโดยภาคสังคมและไม่ถูกควบคุมโดยองค์การของรัฐ

ถ้าพิจารณาวิเคราะห์ตามกรอบของ Paulson and Lo Roy (1975) จะเห็นได้ว่าแนวทางการจัดการศึกษานอกระบบและการเกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยจากศูนย์การเรียนรู้ที่พบจะค่อนข้างอยู่ในช่วงที่ ๓ และ ๔ ของตารางเป็นหลัก โดยเฉพาะกลุ่มที่ตกในช่วงที่ ๓ ที่มุ่งสร้างบุคคลให้คิดใหม่ เกิดวัฒนธรรมการเรียนรู้ใหม่ ผู้เรียนมีส่วนร่วมควบคุมในสิ่งที่ตนเองต้องการเรียนรู้ในคัล มีทางเลือกและในช่วงที่ ๔ เป็นการศึกษาอกระบบและการสร้างบริบทให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่พัฒนาคนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพ เกิดค่านิยมใหม่ขึ้นในกลุ่มผู้เรียน ลักษณะเด่นของศูนย์การเรียนรู้ที่พบในศูนย์การเรียนรู้กลุ่มที่ 2 จะมีอิสระด้านการควบคุมรับผิดชอบโครงการ มีโอกาสเลือก มีความภูมิใจในเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของตน จะได้ใช้ประสบการณ์ในการประเมินศักยภาพในการแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง

ซึ่งทั้งสองแนวทางการดำเนินการเป็นงานที่เกิดขึ้นที่มีลักษณะสำคัญคือ การเกิดศูนย์การเรียนรู้โดยธรรมชาติ กล่าวคือ เป็นความต้องการการเรียนรู้ที่เกิดจากความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียน เพราะศูนย์การเรียนรู้เกิดจากปัญหาที่ผู้เรียนเกี่ยวข้องและสถานการณ์การเรียนเป็นบริบทที่ผู้เรียนประสบการณั้ตรง ดังนั้นแม้ว่าศูนย์การเรียนรู้ในกลุ่มที่ 2 จะมีโครงสร้างที่ไม่ตายตัว แต่เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีพลังในกระบวนการของตัวเอง ซึ่งส่งผลในการพัฒนาบุคคลและสังคมอย่างชัดเจน

ส่วนศูนย์การเรียนรู้ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของสังคมและดำเนินการโดยบุคคล เช่น ทออุเตา เกิดก๊วและพิพิธภัณฑ์จำพวก ที่เป็นแหล่งที่เยาวชนจากระบบโรงเรียนได้เข้าไปศึกษาค้นคว้า ลักษณะเกิดการเรียนรู้จะคู่ขนานกับการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน แต่จะสามารถให้ความรู้ที่ลึกซึ้งมากกว่าและยังสร้างทัศนคติทางบวกให้กับเยาวชนให้มีประสิทธิภาพกว่าการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนอีกด้วยและเมื่อพิจารณาถึงมาตรา 25 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 ได้กำหนดไว้ว่า "รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต ทุกรูปแบบให้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีศูนย์กีฬา และนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งเรียนรู้กันอย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ" จะเห็นได้ว่า แหล่งเรียนรู้ที่ได้รับเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยนี้เข้าข่ายของการที่รัฐต้องให้การส่งเสริม

จากการสังเคราะห์แนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้ในประเทศไทย พบว่า จะเป็นสถานศึกษาที่จัดการศึกษาปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ไม่ใช่ของรัฐจะเป็นการจัดดำเนินการโดยไม่หวังผลกำไร ส่วนใหญ่จะมีฐานรูปแบบการจัดและการดำเนินการจัดการประสบการณ์การเรียนรู้ตามกรอบแนวคิดและปรัชญาที่สำคัญในการดำเนินการจัดการศึกษาที่ชัดเจน เช่น โรงเรียนอนุบาลบ้านรัก โรงเรียนแสนสุขโครทักกะ ศูนย์การเรียนรู้ปัญญทอ โรงเรียนผืน

ประสาทวิทยา จะดำเนินการภายใต้ปรัชญาของมัลคอล์ม เพื่อมุ่งพัฒนาผู้เรียนซึ่งเป็นเด็กเล็ก จนถึงระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานในทุกด้านไม่ว่าจะเป็น ด้านทักษะชีวิต สติปัญญา และบูรณาการทุกอย่างให้สอดคล้องกัน

โรงเรียนหมู่บ้านเด็กสอนตั้งแต่อนุบาลจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยใช้แนวคิดของ Summer Hill ซึ่งเป็นการจัดบรรยากาศที่ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้รู้จักในเสรีภาพและรับผิดชอบตนเอง สัมผัสกับชีวิตในเครื่องเล่นๆ จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานควบคู่ไปกับการสร้างชุมชนผู้ปฏิบัติธรรม เพื่อให้บุคคลได้อยู่ในบริบทของสังคมที่มีสภาวะตามวิถีพุทธปฏิบัติ ขณะเดียวกันก็ได้เรียนรู้วิถีชีวิตที่สอดคล้องกับความเชื่อไปพร้อม

โรงเรียนวัดศรีบัวบานได้จัดเป็นศูนย์สร้างเยาวชนให้มีอาชีพ ในขณะที่ผู้เรียนเป็นนักเรียนในระบบโรงเรียน ซึ่งนับเป็นการเตรียมเยาวชนให้เข้มแข็งและออกไปดำรงชีวิตในสังคมได้ ส่วนบ้านเรียน (Home school) ดำเนินการด้วยความมุ่งมั่นที่จะให้บุตรหลานได้เรียนรู้ทั้งวิชาการและการพัฒนาทักษะชีวิตอย่างมีความสุข มีการเกิดเครือข่ายในระหว่างศูนย์เหล่านี้ โดยศูนย์ประสานการจัดการศึกษาครอบครัวเป็นแกน ขณะเดียวกันแต่ละครอบครัวที่จัด Home schooling ก็ได้เชื่อมโยงจนกระทั่งเป็นบุคลากรให้กับโรงเรียนในระบบ สำหรับชุมชนการเรียนรู้ สมเด็จพระสังฆราชเจ้ามหาธีรราชูปถัมภ์ได้ให้ทุนสนับสนุนให้ทั้งความรู้สายสามัญตามหลักสูตรการศึกษาออกโรงเรียนและมีการสอนวิชาชีพเกษตรกรรมให้กับผู้เรียน ซึ่งนักเรียนจะอยู่ประจำและใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียน นับเป็นการให้โอกาสเด็กหญิงที่มาจากชนเผ่าและครอบครัวยากจน พ่อแม่ขาดที่ทำงาน ไม่มีความรู้และมีอาชีพไปพร้อม

นักเรียนที่เรียนจากศูนย์การเรียนรู้เหล่านี้ทั้งหมดจะได้รับประกาศนียบัตรตามระดับชั้น เพราะโดยธรรมชาติจะมีการจดทะเบียนกับสำนักงานการศึกษาเอกชน และยังมีการจัดการศึกษา นอกกระบวน การศึกษาออกโรงเรียน อย่างไรก็ตามแนวทางในการดำเนินงานนับได้ว่าเข้าข่าย มาตรา 18 (3) ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542

สำหรับศูนย์การเรียนรู้กลุ่มที่ 2 ที่ไม่ได้จัดประสบการณ์การเรียนรู้ ตามหลักสูตรการศึกษาในระบบแต่ไม่ได้ดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐ ส่วนใหญ่จะมีฐานรูปแบบการจัดและการดำเนินการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามกรอบของการจัดการศึกษานอกกระบวนและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งมีลักษณะการดำเนินกิจกรรมตามแนวคิดในวรรณกรรมที่พบ ได้แก่ การสร้างเครือข่ายแห่งโอกาสการเรียนรู้ (opportunity web) การเกิดการแลกเปลี่ยนทักษะความรู้ การเป็นแหล่งศึกษาอ้างอิง การได้เรียนรู้กับผู้ที่สนใจในเรื่องเดียวกัน หรือการรวมกลุ่มของผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้ประชาชนอยู่ในบรรยากาศของสังคมแห่งการเรียนรู้ของ Ivan Illich กระบวนการเรียนรู้ที่ตรงตามการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ คือการเรียนรู้ที่เกิดจากความ ต้องการของผู้เรียนของ Carl Rogers, Malcolm Knowles, Phillip Coombs เรียนจากปัญหาที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน เรียนจากสิ่งแวดล้อมในบริบทที่ผู้เรียนอยู่ ขณะเดียวกันผู้เรียนได้มีส่วนร่วมกระทำ สะท้อนความคิดของตนเองของ Paulo Friere ฉะนั้นความตั้งใจและการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและองค์ความรู้ที่ได้จึงเป็นสิ่งที่ควรทบทวนและยั่งยืน

นอกจากนี้แนวทางการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในศูนย์การเรียนรู้ที่พบในงานวิจัยยัง สอดคล้องกับกรอบแนวคิดในการจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ที่สำคัญของ Malcolm Knowles

(1984) ที่ประมวลแล้ว 1) ผู้เรียนพัฒนาไปสู่ความเป็นผู้มีสำนึกตนเอง 2) ประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นแหล่งสำคัญของการเรียนรู้ 3) ผู้เรียนมีสถานเรียนรู้เฉพาะประสบการณ์ที่ได้จากชีวิตจริงหรือปัญหาที่พบด้วยตนเอง 4) การเรียนรู้จะมีศูนย์กลางอยู่ที่ภาระงานหรือปัญหาเป็นฐานในการเรียนรู้ 5) ผู้เรียนมาเรียนด้วยแรงจูงใจภายใน เป็นความใฝ่รู้และอยากที่จะหาความรู้ ศูนย์กลางเรียนที่พบมีลักษณะโดยสรุปดังนี้ คือ ศูนย์การเรียนรู้ เช่น บ้านสาธิต เป็นความพยายามที่นำพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือพัฒนาจิตใจและใช้ในชีวิตประจำวัน และยังเป็นแหล่งกิจกรรมอื่น ๆ ที่เป็นลักษณะของส่วนร่วมสำหรับโอกาสการเรียนรู้ ผู้เรียนมาเรียนด้วยความต้องการของตนเอง เช่นเดียวกับเสรียธรรมสถาน เป็นศูนย์ที่เป็นฐานในการเผยแพร่ธรรมแห่งการเรียนรู้เพื่อความร่วมมือกันภายในดี ผู้เรียนมาเรียนด้วยแรงจูงใจภายใน วัดพระธาตุหริภุญชัย ศูนย์พัฒนาจิตสมเด็จพระเกตุวดี และโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ล้วนเป็นแหล่งศึกษาที่ผู้เรียนจะเป็นนักเรียนที่เรียนในระบอบปกติอยู่แล้วเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นการจัดกิจกรรมในวันอาทิตย์ จึงเป็นแหล่งศึกษาสำคัญที่เยาวชนได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในบางรายวิชามีการจัดสอนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในลักษณะเช่นนี้ โรงเรียนที่เด็กมาเรียนสังกัดอยู่น่าจะมีการมอบหมายบทบาทในการเรียนรายวิชาตัวสอนในโรงเรียนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องที่นักเรียนได้มาจากการเรียนจากศูนย์เหล่านี้แล้วได้

สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคมเป็นศูนย์กลางข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาสังคมที่เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนแนวคิดและข้อมูลระหว่างองค์กร ซึ่งนับเป็นการวางฐานของการสร้างเครือข่ายโอกาสแห่งการเรียนรู้ ซึ่งผู้เรียนมาเรียนด้วยความใฝ่รู้และอยากที่จะหาความรู้

มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน เป็นลักษณะการเกิดการศึกษาตามอัธยาศัย คือ การเรียนรู้เกิดจากความต้องการของผู้เรียน เรียนจากปัญหาที่เกี่ยวกับผู้เรียน เรียนจากสิ่งแวดล้อมในบริบทที่ผู้เรียนเรียนอยู่ ผู้เรียนได้ระดมความคิดของตนเอง ผู้เรียนมีโอกาสเสนอประเด็นการเรียนรู้ มาพิจารณา ร่วมเวทีสัมมนา ซึ่งทั้งหมดนี้นับเป็นฐานสำคัญที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สร้างพลังอำนาจให้กับผู้เรียนอย่างแท้จริง

ส่วนสถาบันฝึกอบรมผู้นำ แม้จะดำเนินการตามกรอบของศูนย์ที่ได้พัฒนาไว้แล้ว แต่ผู้เรียนที่มาศึกษาด้วยแรงจูงใจภายใน อาจมาเรียนรู้และพัฒนาตนเอง จะเน้นจึงนับเป็นแหล่งเรียนรู้ในสังคมที่ประชาชนที่คิดถึงการพัฒนาตนเองได้มาฝึกปฏิบัติ โดยมีการใช้หลักปฏิบัติธรรมเป็นฐานสำคัญ

การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเหล่านี้จะสร้างให้ผู้เรียน/ผู้มีส่วนร่วมได้พัฒนาทักษะและความสามารถเพื่อเพิ่มศักยภาพในการตัดสินใจ ศักยภาพในการใช้ การบริโภคทรัพยากรและศักยภาพในการจัดการสภาพแวดล้อมและบริบทต่างๆ ที่มีผลต่อการดำรงชีวิต ซึ่งจะส่งผลกระทบในเชิงบวกต่อสังคมโดยรวมในที่สุด กระบวนการสร้างเหล่านี้ได้เกิดขึ้นและส่งผลกระทบที่สำคัญต่อประชาชนและการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกในอดีตนับจากวรรณกรรมที่รวบรวมมา ดังนั้นการจัดศูนย์กลางเรียนในลักษณะศึกษาวิเคราะห์ไว้ในงานวิจัยนี้จึงเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่ควรได้รับการสนับสนุนและส่งเสริม พัฒนาให้เป็นหน่วยเครือข่ายสำคัญ

ด้านการเรียนรู้อิงสมาชิกในสังคม เพื่อให้เกิดเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และประชาชนมีสถานศึกษาที่สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต

2. แนวทางการสนับสนุนและบทบาทของรัฐในการกำกับดูแลการเทียบโอนและการสนับสนุนด้านวิชาการ ด้านทรัพยากรและด้านอื่นๆ

2.1 แนวทางการสนับสนุนของรัฐบาล รัฐควรสนับสนุนศูนย์การเรียนรู้ที่ไม่อยู่ในข่ายมาตรา 18 (3) ให้สามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้รับการยอมรับว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ของสังคม

2.1.1 สนับสนุนให้ศูนย์การเรียนรู้ต่างๆเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ เช่น การจัดตั้งกองทุนระดับประเทศ เพื่อจัดสรรเงินสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์ตามโครงการที่เสนอเป็นรายปี สนับสนุนการใช้ทรัพยากรร่วมกับสถาบันการศึกษาหรือศูนย์การเรียนรู้ที่จัดตั้งโดยรัฐควรให้การสนับสนุนด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัยไปใช้เพื่อเชื่อมโยงความคิดและภูมิปัญญาเพื่อให้อาจารย์และแพทย์ได้ในรูปของเทคโนโลยีที่ทันสมัย แต่เนื้อหาและแนวคิดยังเหมือนเดิม

2.1.2 สนับสนุนการเทียบโอนเพื่อรับรองสิทธิของตน โดยให้ศูนย์ต่างๆเป็นผู้กำหนดตัวชี้วัด ผู้ออกหลักฐานเพื่อให้ผู้เรียนนำไปประกอบอาชีพหรือศึกษาในการศึกษาในระบบการศึกษาและในความหลากหลายของศูนย์การเรียนรู้ที่มีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน ควรให้มีคณะกรรมการมาตรฐานที่ประกอบด้วยบุคลากรของศูนย์ ผู้รู้ในท้องถิ่นและตัวแทนสถาบันการศึกษาในชุมชนร่วมกำหนดที่ประเมิน โดยไม่ใช้กรอบและวิธีการประเมินตามที่ใช้ในระบบโรงเรียน ที่สำคัญควรคนที่จะใช้ประเมินเพื่อเทียบโอนหรือรับรองสิทธิจะต้องหลากหลายสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของแต่ละศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งมีสิทธิเสรีภาพ (2548) ได้ให้ข้อคิดเห็นว่า ความรู้ในท้องถิ่นมีลักษณะเฉพาะของตัวมันเอง เป็นความรู้เชิงปฏิบัติที่อิงปรัชญา ความเชื่อของศาสนาและท้องถิ่นและไม่อ้างอิงความเป็นสากล เป็นความรู้เฉพาะที่จะตอบปัญหาของท้องถิ่น

ขณะเดียวกันสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นอาจสนับสนุนด้านการให้คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดหมวดหมู่การดำเนินงานให้ดำเนินการโดยรวบรวมให้เป็นระบบให้รัฐได้นำไปใช้เป็นหลักฐานเทียบโอนต่อไป

2.1.3 ในด้านอื่นๆ รัฐควรยกเว้นภาษีหรือลดหย่อนหย่อนภาษีให้กับบุคคลหรือองค์กร เอกชนที่สนับสนุนการจัดศูนย์การเรียนรู้

2.1.4 สนับสนุนและเผยแพร่ศูนย์การเรียนรู้ต่างๆให้สาธารณชนรู้จักและยอมรับ

2.2 สถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.2.1 สถาบันการศึกษาและหน่วยงานในท้องถิ่นให้การยอมรับสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือในด้านวิชาการเทคโนโลยีหรือการพัฒนาบุคลากรเมื่อศูนย์ต้องการ

2.2.2 ร่วมเป็นคณะกรรมการเพื่อการประเมินมาตรฐานหรือชี้แนะการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ให้มีมาตรฐานของตนเองและเป็นที่ยอมรับของสาธารณชน

2.2.3 สนับสนุนการเป็นเครือข่ายของศูนย์การเรียนรู้ ช่วยประสานงานและใช้ประโยชน์จากศูนย์การเรียนรู้ เช่น เป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

2.2.4 สำนักฯ เข้าใจในปรัชญาและวัตถุประสงค์ของศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ เพื่อการสร้างกรอบรองรับด้านการเทียบโอนและประเมินมาตรฐานของศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ

2.3 วิธีการดำเนินการเพื่อการพัฒนามาตรฐานเทียบโอนเพื่อรับรองสิทธิ

ในการนี้ของศูนย์การเรียนรู้ที่ไม่ได้จัดการศึกษาปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐาน และเก็บศูนย์การเรียนรู้ที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้แบบการศึกษาอเนกแบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในการดำเนินการเทียบโอนเมื่อศูนย์มีประสิทธิภาพเป็นที่ยอมรับในผลงานของศูนย์ การยอมรับในคุณภาพของผลผลิตก็น่าจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ แต่ทั้งนี้สังเกตการณ์การฝึกหัดจะต้องเปิดใจไว้ต้อนรับและยอมรับในความสำคัญของแหล่งเรียนรู้หรือศูนย์การเรียนรู้ที่มีอยู่ในสังคมขณะนี้ ขณะเดียวกันศูนย์การเรียนรู้ควรได้มีการเชื่อมโยงในเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาตนเองให้ดำเนินการให้มีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับอย่างแท้จริง แนวทางดำเนินการอาจทำได้ดังนี้

2.3.1 การประเมินแฟ้มสะสมงาน (portfolio assessment) เป็นวิธีการประเมินที่มีการมีหลักฐานและเอกสารที่จะวิเคราะห์ความต่อเนื่องของการเรียนรู้ได้ แฟ้มสะสมงานจะสะท้อนถึงกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนและยังแสดงถึงความสามารถในการจัดระเบียบการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อีกด้วย ดังนั้นแฟ้มสะสมงานจึงน่าจะเป็นอีกวิธีหนึ่งที่สามารถใช้พิจารณาเทียบโอนหน่วยกิตได้ ทั้งนี้รัฐหรือสถาบันของรัฐอาจให้ความช่วยเหลือด้านความรู้ในการจัดเตรียมแฟ้มสะสมงานเพื่อการเรียนต่อ

2.3.2 การประเมินแบบโครงข่ายโดยให้ผู้เรียนแสดงให้เห็นถึงการเรียนรู้เนื้อหา โดยนำโครงการเชิงประจักษ์ รายงานหรือการสาธิต กระบวนการที่ได้เรียนรู้ เช่น จัดนิทรรศการ สาธิตการทดลอง ตัวอย่างผลผลิต แสดงให้ผู้ สำนึกสาธารณะถึงพิมพ์ที่ผู้เรียนมี ซึ่งงานเหล่านี้จะแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการทำกิจกรรม วิเคราะห์ ประยุกต์เนื้อหาวิชาหรือสิ่งที่ผู้เรียนได้สะสมไว้ออกมาเป็นรูปธรรม

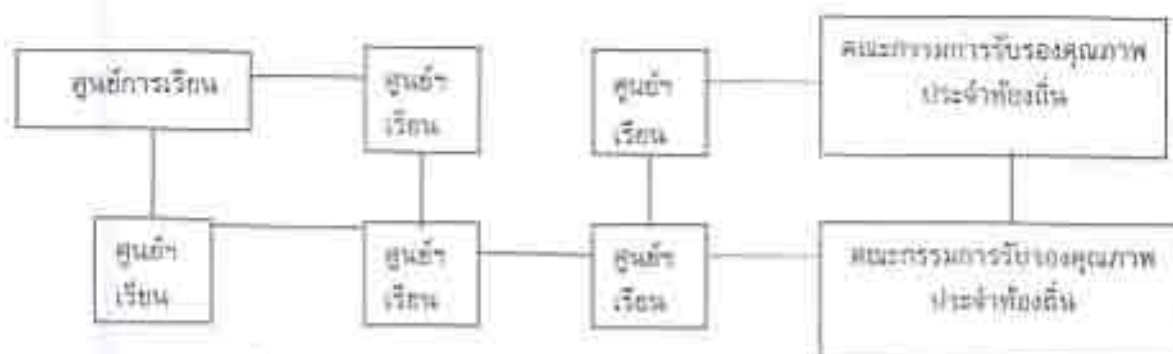
2.3.3 การให้เอกสารรับรองความสามารถที่ได้รับจากศูนย์การเรียนรู้ซึ่งเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่มีคณะกรรมการตรวจสอบมาตรฐานประจำท้องถิ่นให้การรับรอง

2.3.4 สถาบันอุดมศึกษาร่วมทำงานเป็นเครือข่ายเพื่อหากรอบการดำเนินการร่วมกันในเรื่อง การประเมินการเรียนรู้ภาคก่อนและการยอมรับของสถานศึกษาในระบบ (Prior Learning Assessment and Recognition - PLAR) อาจได้รับการจัดตั้งเป็นหน่วยงานกลางเพื่อดำเนินการประเมินเพื่อเทียบโอนและรับรองสิทธิของบุคคลที่เรียนรู้จากศูนย์การเรียนรู้ ขณะเดียวกันควรขอกรอบการเป็นเครือข่ายไปสู่สถานศึกษาในทุกระดับ สถาบันที่เป็นเครือข่ายควรร่วมกันวางแผนทางในการปฏิบัติเพื่อรองรับบุคลากรหรือผู้เรียนที่ผ่านประสบการณ์การเรียนรู้จากศูนย์การเรียนรู้และมีความประสงค์ที่จะเทียบโอนเพื่อรับรองสิทธิเข้ามาในระบบการศึกษา ซึ่งอาจกำหนดทางเลือกหลายวิธีให้ผู้เรียนได้เลือกใช้ นับแต่การแสดงผลสะสมงาน (portfolio) การแสดงผลงาน การสัมภาษณ์ การสาธิตทักษะหรือเป็นการผสมผสานวิธีการประเมินหลายวิธีเข้าด้วยกัน

2.3.5 สนับสนุนเครือข่ายการดำเนินการร่วมกันของศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาาร่วมกัน เช่น การแลกเปลี่ยนศึกษาฐาน การประชุมสัมมนาระหว่าง

ศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ ซึ่งท้ายที่สุดจะพัฒนาไปสู่ความมีมาตรฐานและการได้รับการยอมรับของสาธารณชน ซึ่งจะเป็นฐานสำคัญในการนำไปสู่การรับรองสิทธิในกรณีที่มีผู้เรียนต้องการจะนำไปใช้

ลักษณะการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายของศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ อาจเริ่มดำเนินการจากศูนย์การเรียนรู้ในท้องถิ่นที่ใกล้เคียงกัน หรือมีลักษณะปรัชญาและวัตถุประสงค์คล้ายกัน ร่วมกันพัฒนารูปแบบดำเนินงานและอาจมีการประสานการทำงานกับคณะกรรมการหรือองค์กรบุคคลท้องถิ่นที่จะทำหน้าที่รับรองคุณภาพของศูนย์ โดยศูนย์เหล่านี้อาจจะมีคณะกรรมการร่วมกัน รูปแบบของการดำเนินงานอาจจะเป็นลักษณะตามแผนผังดังนี้

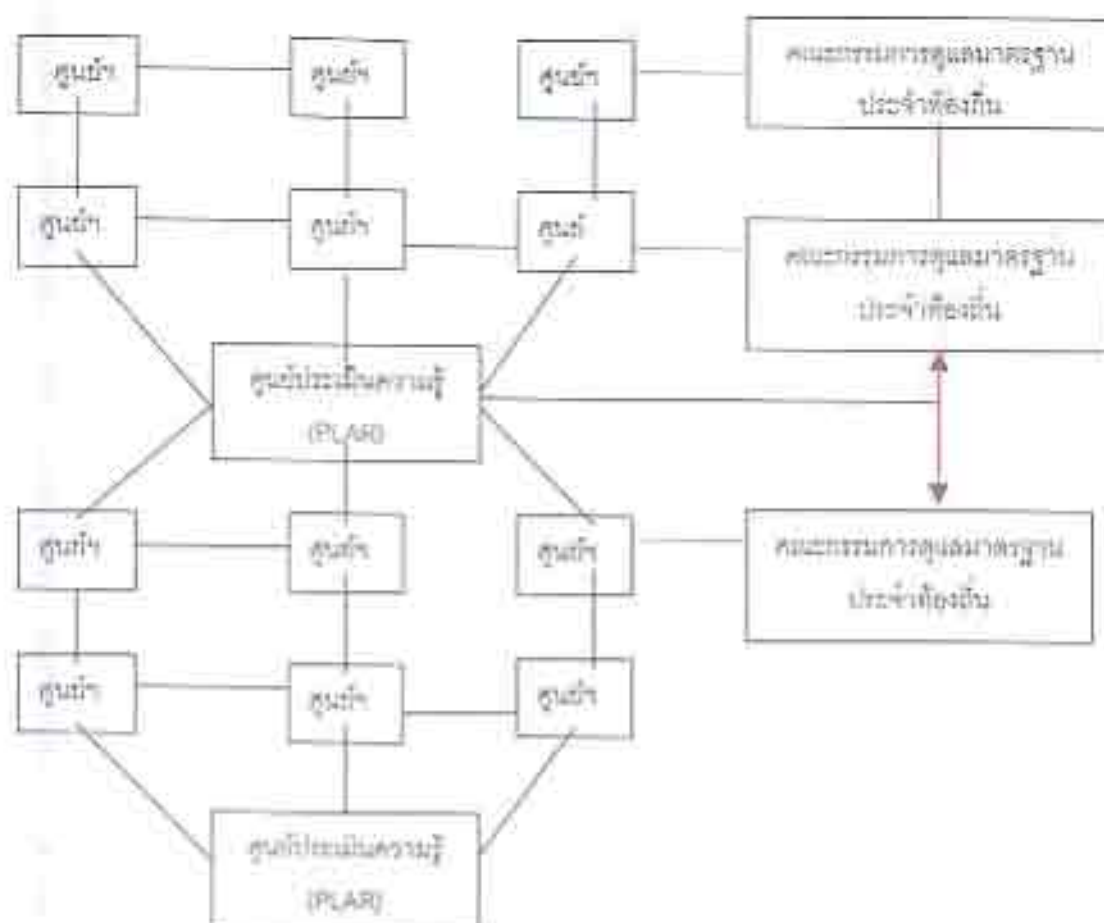

ข้อเสนอรูปแบบของการดำเนินงานเครือข่ายศูนย์การเรียนรู้

องค์ประกอบคณะกรรมการรับรองคุณภาพประจำท้องถิ่น

คณะกรรมการดูแลเครือข่ายการเรียนรู้ที่เป็นคณะกรรมการประจำท้องถิ่นควรประกอบด้วย ผู้รู้ หรือผู้มีปัญญาในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาและวัตถุประสงค์ของศูนย์ การเรียนและนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น

2.3.6 จัดตั้งคณะกรรมการประสานงานการประเมินการเรียนรู้มาก่อนและการยอมรับของสถานศึกษาในระบบประเมินการเรียนรู้ก่อนเข้าเรียน (Prior Learning Assessment and Recognition - PLAR) โดยอาศัยฐานเครือข่ายสถาบันการศึกษาเป็นผู้ดำเนินงานและประสานงาน ดังรายละเอียดในแผนภาพ

ลักษณะการประสานงานของคณะกรรมการประสานงาน PLAR กับศูนย์การเรียนรู้
ข้อเสนอแนะ

1. เนื่องจากงานวิจัยฉบับนี้สุ่มประเมินผลการเรียนรู้ของ 70 แห่ง แต่ในความเป็นจริงมีศูนย์การเรียนรู้มากกว่า 200 แห่ง ดังนั้นการทำการประเมินศูนย์การเรียนรู้เพื่อประชาสัมพันธ์ต่อสาธารณะชนจึงควรมีการติดตามประเมินโครงการอย่างทั่วถึง ก่อนที่จะประกาศต่อสาธารณะ (ในจำนวน 70 แห่ง ที่ได้สุ่มประเมินคณะผู้วิจัยก็ได้พบว่า มีศูนย์การเรียนรู้ เพียง 50 แห่งที่น่าเสนอได้เพราะมีบางแห่ง (11 แห่ง) ที่คณะผู้วิจัยไม่สามารถสรุปประสิทธิภาพได้ชัดเจนและไม่ได้สรุปรวมเข้าไว้ในรายงานการวิจัยฉบับนี้)

2. มีการทดลองการประสานงานและการสร้างเครือข่ายของศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ

3. มีการศึกษารูปแบบวิธีการจัดตั้งคณะกรรมการประจำท้องถิ่น เพื่อประเมินมาตรฐานของศูนย์การเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่ความน่าเชื่อถือและนำไปเทียบโอนกับการศึกษาในระบบได้เมื่อผู้เรียนต้องการ

4. ศึกษาวิจัยเพื่อหาวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการบริหารกองทุน สนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ ที่อยู่ภายใต้การดำเนินงานของภาคสังคม ในแง่ของการดำเนินงานกองทุน เงินอุดหนุนจัดสรรทุน องค์ประกอบของคณะกรรมการ ขอบข่ายความรับผิดชอบของกองทุน

๕. ศึกษาวิจัยถึงรูปแบบและวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการเป็นเครือข่ายและประสานงานการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างร่วมกันระหว่างสถาบันการศึกษาในระบบและนอกระบบการศึกษา

๖. จัดตั้งคณะกรรมการประเมินประสิทธิผลการเรียนรู้ก่อนเข้าศึกษาในระบบ โดยส่งเสริมให้ความร่วมมือของสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น โดยอาจเริ่มต้นจากความร่วมมือในสถาบันอุดมศึกษา ก่อน เพื่อให้ได้องค์การกลางในแต่ละภูมิภาคที่จะดำเนินการประเมินผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

๗. รณรงค์ประชาสัมพันธ์สร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นในสถาบันการศึกษาต่างๆ ให้ยอมรับและเห็นความสำคัญของการเรียน

๘. ส่งเสริมให้องค์กรในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการสนับสนุนศูนย์การเรียน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล ฯลฯ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของศูนย์การเรียนที่ไม่ได้ล่าช้าในมาตรา ๑๘ (๓)

๙. จัดการประชุมสัมมนาความร่วมมือระหว่างผู้รับผิดชอบกระแสหลักและผู้รับผิดชอบศูนย์การเรียน เพื่อให้ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และเกิดความเข้าใจ เกิดเป็นเครือข่ายและมีช่องทางในการประสานงานเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ในสังคมที่กว้างขวางและเกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน

บทส่งท้าย

๑. ตัวรูปแบบและแนวทางการดำเนินงานในศูนย์การเรียนกลุ่มที่ ๑ ที่เข้าข่าย มาตรา ๑๘ (๓) ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นกลุ่มที่จัดการศึกษา โดยหน่วยงานที่ไม่ใช่ของรัฐและมีอุดมการณ์ในการจัดการศึกษาที่ชัดเจนภายใต้ปรัชญาของตนเอง ที่สำคัญสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นศูนย์การเรียนเหล่านี้จึงควรได้รับการสนับสนุนด้านการพัฒนาบุคลากรและด้านทรัพยากร

อนึ่งสถานภาพในทางปฏิบัติที่เป็นอยู่บางศูนย์มีสภาพเป็นสถานศึกษาเพราะมีเงื่อนไขของด้านการประกันมาตรฐานและคุณภาพเพื่อการได้รับประกาศนียบัตรตามหลักสูตรการศึกษาในระบบ แต่โดยรูปแบบการดำเนินงานสถานศึกษาเหล่านี้เป็นแบบอย่างของการบูรณาการการเรียนรู้อย่างแท้จริงในระบบ นอกเหนือจากนี้ถ้าหากจะนำศูนย์การเรียนที่มีคุณภาพมาดำเนินการจัดการศึกษาทั้งปวง การบูรณาการการศึกษาทั้ง ๓ ลักษณะเข้าด้วยกัน จะเลือกสถานะของตนให้ได้อย่าไรก็ได้เงื่อนไขของศูนย์การเรียนแทนที่จะเป็นสถานศึกษาในทางปฏิบัติที่น่าจะดำเนินการได้ เพราะอาจจะมีส่วนส่งเสริมในการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง จะทำตามปรัชญาของแต่ละศูนย์การเรียนบรรลุเป้าประสงค์ได้ดียิ่งขึ้น ขณะเดียวกันก็สามารถออกไปประกาศนียบัตรรับรองการสำเร็จการศึกษาของผู้เรียนได้ตามระดับและหลักสูตร โดยมีคณะกรรมการดูแลมาตรฐานของแต่ละท้องถิ่นเป็นผู้ดูแลให้การรับรอง

สำหรับศูนย์การเรียนในกลุ่มที่ ๒ ที่มีผู้เรียนเป็นนักเรียนของโรงเรียนในระบบมาร่วมเรียนในศูนย์การเรียน เช่น โรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาถิ่นฐาน ศูนย์การเรียนพุทธศาสนิกชนวันอาทิตย์ หรือศูนย์การเรียนอื่น ๆ ที่มีการจัดกิจกรรมที่ต่อเนื่องและเด่นชัด ผู้เรียนก็น่าจะสามารถที่จะได้รับการยกเว้นวิชาในสถาบันการศึกษาในระบบได้ ถ้าศูนย์การเรียนมี

เอกสารรับรองประสบการณ์ของผู้เรียน แต่การได้รับความสนับสนุนด้านทรัพยากรและการช่วยเหลือในด้านการพัฒนาวิธีการในการถ่ายทอดหรือการสร้างความสำเร็จในการแนะนำการเตรียมตัวของผู้เรียนในกรณีที่ต้องการเทียบโอนเพื่อรับรองสิทธิ์ ก็นับว่าเป็นสิ่งที่น่าจะเป็นประโยชน์ แต่ควรกระทำเมื่อศูนย์การเรียนต้องการเท่านั้น

หนึ่งในกระบวนการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในศูนย์การเรียนที่เกิดขึ้นในศูนย์การเรียนกลุ่มที่ 2 นี้ได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มย่อยแรกที่มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจมีวิธีการที่สำคัญที่จะนำไปสู่การเสริมพลังอำนาจ (empower) ให้กับผู้เรียนที่ควรได้รับการให้ความสนใจและส่งเสริมให้เกิดขึ้นในศูนย์การเรียนลักษณะอื่นๆ เพราะเป็นยุทธวิธีที่จะนำไปสู่การพัฒนาบุคคลที่ยั่งยืน

อย่างไรก็ตามการเกิดกระบวนการเรียนรู้แบบเสริมพลังอำนาจมาไม่ใช่ว่ากระบวนการที่เกิดขึ้นได้ในทุกสถานการณ์ ในทุกศูนย์การเรียนแต่ถ้าการจัดลักษณะการเรียนรู้อย่างวิธีการนี้ได้จัดการยอมรับและการให้โอกาสให้กระบวนการนี้ได้เกิดและพัฒนา ก็จะสามารถดีต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพต่อไป

2. การเทียบโอน

แนวทางในการเทียบโอนนั้นบางศูนย์การเรียนสนใจที่จะพิจารณาตามแนวทาง แต่ในบางศูนย์การเรียนมีแนวคิดที่ไม่ใช่วิธีการประเมินของศูนย์ แต่คณะผู้วิจัยก็ได้นำเสนอรูปแบบเพื่อในแนวคิดศูนย์การเรียนมีความต้องการที่จะมีแนวทางในการปฏิบัติ

ส่วนในด้านการสนับสนุนของรัฐนั้น ศูนย์การเรียนส่วนใหญ่ต้องการการสนับสนุนทั้งด้านทรัพยากรและด้านวิชาการแต่จะมีข้อแม้ตรงกันที่ว่า ถ้ารัฐบาลให้การสนับสนุนรัฐจะต้องไม่นำกฎระเบียบอื่นใดเข้ามาควบคุมการดำเนินงานของศูนย์การเรียนเพราะจะทำให้ศูนย์การเรียนขาดอิสระภาพในการดำเนินงาน

ขณะคณะผู้วิจัยจึงได้เสนอแนะรูปแบบของคณะกรรมการดูแลมาตรฐานประจำท้องถิ่นเพื่อเป็นฐานประสานมากกว่าที่จะให้มีมาตรฐานจากส่วนกลางเพื่อควบคุมศูนย์การเรียนต่างๆ เพราะคณะกรรมการประจำท้องถิ่นนอกจากจะเป็นผู้มีความใกล้ชิดกับการดำเนินงานของศูนย์การเรียนแล้วยังเป็นกลุ่มที่ได้รับทราบข้อห่วงใยและร่วมงานกับศูนย์การเรียนได้

ประเด็นปัญหาที่มองเห็นในการดำเนินงานก็คือบุคลากรในสถาบันการศึกษาไม่ว่าจะเป็นระดับการศึกษาภาคบังคับหรือระดับอุดมศึกษามักจะติดอยู่กับคำว่ามาตรฐานกลาง ซึ่งในการเรียนของศูนย์การเรียนนี้จะต้องเปิดใจยอมรับว่าไม่ว่าจะเป็นวิธีการที่เหมาะสม เพราะศูนย์การเรียนต่างๆต่างก็มีปรัชญาที่หลากหลาย ดังนั้นถ้าแต่ละศูนย์ที่เห็นความสำคัญของการเทียบโอนเพื่อรับรองสิทธิ์ก็ควรจะมีคณะกรรมการดูแลมาตรฐานของท้องถิ่นตนเอง ต้องกำหนดตัวชี้วัดเพื่อแสดงให้เห็นศักยภาพของตน หรือพัฒนาผลงานของผู้เรียนให้เกิดเป็นระบบ เมื่อผู้เรียนจะนำไปใช้ประโยชน์ในการเทียบโอนหรือประกอบอาชีพก็จะสามารถทำได้

ขณะเดียวกันสถาบันการศึกษาควรมีกรอบรองรับและมีความชัดเจนในปรัชญาของศูนย์การเรียนลักษณะต่างๆ เห็นความสำคัญของศูนย์การเรียนและยอมรับในศูนย์การเรียนว่าเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญในสังคม เจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษานองชาติ พ.ศ. 2542 ที่กล่าวถึงการศึกษาว่ามีทั้งในระบบ นอกกระบบและอ้อมอาศัยและให้มีการเทียบโอน

ระหว่างการเรียนจากต่างลักษณะกันได้ ก็จะเกิดผลเป็นรูปธรรมได้ ที่สำคัญเมื่อได้รับการขอความช่วยเหลือ สถาบันการศึกษาต่างๆ ควรร่วมเป็นเครือข่ายกับศูนย์การเรียน ออมริบให้ ศูนย์การเรียนเป็นแหล่งศึกษาที่เสริมการศึกษาในระบบและนอกระบบให้ความช่วยเหลือและ ร่วมงานกับศูนย์การเรียน วงจรของการเสริมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้จะบรรลุเป้าประสงค์ ที่สำคัญสถาบันการศึกษาควรตระหนักถึงข้อจำกัดของตนว่า เป้าหมายในการเรียนรู้นั้นมีหลาย ประการ: ทักษะสูตร วิธีสอน และการควบคุมการดำเนินงานส่งผลให้การศึกษาในระบบบรรลุ เป้าหมายด้านพุทธิศึกษาเป็นหลัก แต่ด้านการพัฒนาความตระหนักในตนเองและการพัฒนา ด้านจิตใจอาจไม่เกิดขึ้นในระบบโรงเรียน ศูนย์การเรียนจึงนับเป็นทางเลือกสำคัญเพราะในศูนย์ การเรียนจะมีการเรียนรู้ด้านอัตวิสัยและการเรียนรู้ระบบ ก็จะเป็นทางเลือกให้บุคคลได้ บรรลุเป้าหมายในการพัฒนาตนเองและสังคมเพราะในรูปแบบของการศึกษานอกระบบและ อัจฉริยะจะไม่หยุดนิ่งและไม่ตายตัว จึงทำให้การจัดประสบการณ์มีความกว้างขวางและหลากหลาย ผู้เรียนสามารถเลือกได้ตามความสนใจและศักยภาพของตนเอง ขณะเดียวกันศูนย์การเรียนต่างๆ ยังหาการตอบสนองของกลุ่มผู้เรียนที่หลากหลายและทั่วถึงอีกด้วย การส่งเสริมและ ประสานงานศูนย์การเรียนจึงนับเป็นก้าวสำคัญที่จะสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่แท้จริงและเสริม สร้างให้การเรียนรู้ตลอดชีวิตปรากฏผลเป็นรูปธรรมและยั่งยืนในที่สุด

Research Title : Strategies for the Organization of Learning Resource Centers under The 1999 Education Act in Thailand.

Authors : Associate Professor Dr. Pennee Kaset and Associates

Abstract

The objectives of this research were to identify the types and the organizations of learning resource centers under the 1999 Education Act in Thailand and to specify the appropriate approaches for the government concerning accreditation and supports for the centers.

Population in this study included learning resource centers in every region in Thailand. Seventy centers were randomly selected and investigated as case studies. In order to obtain information related to the learning centers, the framework from CIPP Model was applied. Focus group discussion and semi-structured interview was used to obtain information related to guidelines for accreditation and supports from the government. All stakeholders : administrators, educators, superintendents and learning centers' organizers were included in the sample group. The data were analyzed by using content analysis. The organizations and types of learning resource centers were classified and characterized.

Findings

1. There are two types of learning resource centers.
  - 1.1 Centers that were not under government sponsorship but organized basic curriculum and vocational skills provision. This group of centers was covered under article 18 (3) of the 1999 National Education Act.
  - 1.2 Centers neither under government sponsorship, nor providing a basic education program. There were two types :
    - 1) Centers which aimed to help people to develop their minds and bodies to reach full potentials.
    - 2) Centers aiming at providing knowledge - including sciences and environment, cultivating preserving art and culture, having awareness about the relationship between human beings and their environment.
2. Approaches that the government should take for accreditation and to support learning resource centers were as follows :
  - 2.1 The first group of centers, under which 18 (3) of the 1999 National Education Act, were entitled to grant diplomas according to their educational level. However, the government should provide supports for personnel development and necessary resources for them to fulfill the philosophy of their centers.
  - 2.2 The second group of centers was not under article 18 (3) so the government should take following roles :
    - 1) Support these centers as they are sustainable and are accepted as learning resource for society.
    - 2) Support these centers with various forms of educational technology.
    - 3) Encourage the centers to conduct research for their own development.
    - 4) Educational institutes should accept these centers as their learning network.
    - 5) Establish public funds for supporting activities of these centers.
    - 6) Allow the centers to share existing resources with government educational institutes.
    - 7) Conduct tax or exempt taxes for individuals or organizations who provide learning resource centers. Promote learning network among these centers.
3. For accreditation the government should encourage these centers to set their own standard and indicators so that they can accredit their students. Also the government should establish a committee for evaluating these centers which should include local expert and representatives from local educational institutes. The above-measures should be applied when needed only.
4. Make public relation so the society acknowledge and be aware of the important roles of the learning resource centers.

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

โครงการวิจัย : แนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในประเทศไทย

Strategies for the Organization of Learning Resource Centers under the 1999 Education Act in Thailand

ผู้วิจัย : รองศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญณี แนนรอตและคณะ

ความเป็นมา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีแนวคิดที่ให้การยอมรับรูปแบบการจัดการศึกษาที่หลากหลายในมาตรา 12 ได้กล่าวไว้ชัดเจนว่า นอกเหนือจากรัฐ เอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้อุทิศ ครอบครัวยุติธรรม ชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

นอกจากนี้ในมาตรา 15 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 รูปแบบคือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยและเน้นให้มีการเทียบโอนผลการเรียนที่สะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบได้ไม่ว่าจะเป็นผลการเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งการเทียบโอนกระบวน ความอัธยาศัย การมีค่าเฉลี่ยหรือจากประสบการณ์ทำงานและในมาตรา 18 ได้ระบุชัดเจนว่า การจัดการศึกษาที่หลากหลายมีผลโดยระบุใน (3) ซึ่งสถานศึกษาประเภทศูนย์การเรียนรู้ หมายถึงสถานที่ยุติธรรมหรือหน่วยงานราชการสถานศึกษาเอกชน โรงเรียน บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ วิทยุ โทรทัศน์ สถาบันทางศาสนา สถาบันสังคมและสถานอื่นเป็นผู้จัด

วัตถุประสงค์

งานวิจัยเรื่องแนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในประเทศไทยจึงดำเนินการโดยมีวัตถุประสงค์

- 1) เพื่อสร้างความชัดเจนเกี่ยวกับรูปแบบและแนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
- 2) เพื่อกำหนดแนวทางในการสนับสนุนที่เหมาะสมในการรองรับการเทียบโอนและสนับสนุนในรูปแบบต่างๆต่อศูนย์การเรียนรู้

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นกฎหมายการศึกษาที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างกว้างขวางและมีแนวคิดที่ก้าวหน้าในการให้การยอมรับรูปแบบการจัดการศึกษาที่หลากหลายที่จัดโดยกลุ่มต่างๆ อาทิ ครอบครัว ของค์กรชุมชน ของค์กรเอกชน ของค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น (มาตรา 12) ในขณะเดียวกันได้มีความตื่นตัวของพ่อแม่ ผู้ปกครอง ของค์กรชุมชนและภาคประชาชนทั่วไปที่สนใจจะจัดการศึกษาเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความต้องการและบริบทอันหลากหลายของท้องถิ่นต่างๆ และได้เข้ามามีส่วนร่วมตัวกันเป็นสภาพการศึกษาทางเลือก จึงเห็นได้ว่าความต้องการและหวังของทั้งภาครัฐและภาคประชาชนได้เริ่มโหมเหวี่ยงท่าทีในอันที่จะยอมรับ และหาทางจัดการศึกษาให้เชื่อมโยงกัน

นอกจากนี้ในมาตรา 15 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้แบ่งการศึกษาเป็น 3 รูปแบบคือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยและเน้น "ให้มีการเทียบโอนผลการเรียนที่เรียนและสนใจในระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบได้" ซึ่งรวมผลการเรียนจากการเรียนในระบบ การเรียนรู้ตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพหรือจากประสบการณ์การทำงานด้วย และในมาตรา 18 ได้ระบุชัดเจนว่า "การจัดการศึกษาปฐมวัยและการศึกษาระดับพื้นฐานอาจจัดในสถานศึกษาได้หลายลักษณะและระนาบ (3) ถึงสถานศึกษาประเภท "ศูนย์การเรียน" ว่า ได้แก่ สถานะที่เรียนที่หนึ่งของงานจัดการศึกษาออกโรงเรียน บุคคล ครอบครัว ชุมชน ของค์กรชุมชน ของค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ของค์กรเอกชน ของค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์และสถาบันสังคมอื่นเป็นผู้จัด

อย่างไรก็ตาม ปัญหาในทางปฏิบัติในปัจจุบัน รูปแบบแนวทางการดำเนินงาน "ศูนย์การเรียน" ตามแนวทางพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ยังไม่มีความชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการที่รัฐจะให้การรับรองและเทียบโอนผลการเรียนของเด็กที่ผ่านการเรียนโดยระบบการศึกษาที่ภาคประชาชนเป็นผู้จัด ทำให้ความพยายามของการสร้างให้เกิดการยอมรับรูปแบบ และแนวทางการจัดการศึกษาทางเลือกที่ภาคประชาชนเจตจำนงนี้ไม่อาจก้าวหน้าไปได้มากกว่าที่เป็นอยู่ และกลายเป็นปัญหาคอขวด ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการสร้างความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษาทางเลือกและเชื่อมโยงไปสู่การทำให้ความหมายและรูปธรรมของ "ศูนย์การเรียน" ที่ระบุในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ให้มีความชัดเจน และได้รับการยอมรับในศักดิ์และสิทธิ์ตามกฎหมาย

อันึ่งศูนย์การเรียนที่ดำเนินการจัดการศึกษาเอกระบบโรงเรียนเหล่านี้ ยังเป็นแหล่งการศึกษาทางเลือกที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สำคัญ สร้างความเสมอภาคให้กับสังคม

และพัฒนาประชากรของประเทศให้พัฒนาไปได้อย่างเต็มศักยภาพ (Longworth, and Davies 1996 ; Overly, 1979) ขณะเดียวกันศูนย์การเรียนที่ดำเนินการอยู่มีลักษณะหลากหลาย แต่ยังไม่มีการศึกษาวิจัยถึงลักษณะรูปแบบของศูนย์การเรียนเหล่านั้นเลย (เพ็ญณี นนรทและคณะ, 2543) การศึกษาถึงรูปแบบและจัดประเภทของศูนย์การเรียนจะช่วยให้รัฐบาลและองค์กรที่เกี่ยวข้องสามารถให้การสนับสนุนและประสานความร่วมมือวางนโยบายให้รับรองและเทียบโอนผลการเรียนรู้ที่จัดผ่านศูนย์การเรียนต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ขณะเดียวกัน ประชาชนก็สามารถรับบริการจากศูนย์การเรียนที่มีมาตรฐาน ได้รับการยอมรับ ส่งผลให้มีการพัฒนาผู้เรียนได้อย่างเต็มศักยภาพ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อสร้างความชัดเจนเกี่ยวกับรูปแบบและแนวทางการจัดศูนย์การเรียนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

2.2 เพื่อกำหนดแนวทางในการสนับสนุนที่เหมาะสมในการรับรองการเทียบโอน และสนับสนุนในรูปแบบต่างๆ ต่อศูนย์การเรียน

3. ขอบเขตการวิจัย

3.1 การวิจัยไม่มุ่งศึกษาศูนย์การเรียนจากทุกภูมิภาค โดยผู้ศึกษาฯ ระบุว่ามี จำนวน 70 ศูนย์ จากศูนย์การเรียนประมาณ 200 ศูนย์จากบนฐานข้อมูลรายงานการวิจัยเรื่อง

“โครงการการศึกษาทางไกล” โดย สุชาติ จักรพิสุทธิ์ เดือนตุลาคม 2545

3.2 กรณีศึกษาในงานวิจัยนี้เป็นศูนย์การเรียนที่ไม่อยู่ภายใต้การดำเนินงานของรัฐโดยตรง

3.3 กรณีศึกษาที่ผู้ศึกษาจะต้องเป็นศูนย์การเรียนที่มีกิจกรรมและการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

4. ขอบเขตเบื้องต้น

ข้อมูลปฐมภูมิเกี่ยวกับปรัชญาเป้าหมายของศูนย์การเรียนและการดำเนินงานของศูนย์การเรียนที่ได้จากการสนทนากลุ่มย่อยและข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึก ถือว่าเป็นตัวแทนความคิดเห็นและเป็นข้อมูลจริงที่เป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างศูนย์การเรียนและผู้เกี่ยวข้อง

5. แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มี 2 ประเด็นหลัก คือ

1) การจำแนกศูนย์การเรียนตามกรอบดังต่อไปนี้

1.1 ปรัชญาและเป้าหมายของศูนย์การเรียน (Philosophy and Objective)

1.2 ผู้รับผิดชอบ/ผู้ดูแลศูนย์การเรียนรู้ (Control)

2) การประเมินผลผลิตของศูนย์การเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความชัดเจนว่าศูนย์ต่าง ๆ มีแนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 หรือเป็นศูนย์การเรียนรู้ในลักษณะอื่น ๆ การประเมินผลผลิตของศูนย์การเรียนรู้จึงมีความสำคัญ โดยในเบื้องต้นงานวิจัยนี้ได้ประเมินภายใต้กรอบแนวคิดตามหลักการประเมินโครงการ ซึ่งในการประเมินโครงการนั้นมีแนวคิด และทฤษฎี หลัหลายรูปแบบ ซึ่งแต่ละรูปแบบจะมีข้อจำกัด จุดอ่อน และจุดเด่นแตกต่างกันไป ดังที่ House (1980 อ้างถึงใน นิศา ชูโต, 2538) สรุปไว้ดังนี้

2.1 การวิเคราะห์เชิงระบบ (System Analysis Approach) เป็นการประเมินทุกด้านเพื่อหาข้อบกพร่องเกี่ยวกับแผนโครงการ การดำเนินงาน ผลที่เกิดจากโครงการ และประสิทธิภาพทางการใช้ทรัพยากร ซึ่งจะต้องมีข้อตกลงเบื้องต้นเกี่ยวกับวัตถุประสงค์และผลที่คาดว่าจะได้รับของโครงการจะเป็นการทำเหตุผลของปัจจัยในการปฏิบัติกับผลของโครงการโดยการใช้เทคนิคการทดลองของวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ผลที่ได้จะถูกวัดทั้งทางด้านเชิงควมจิตวิทยาทางเศรษฐกิจ ฯลฯ และเปรียบเทียบกับค่าใช้จ่ายในโครงการทางด้านต่างๆ เพื่อประเมินประสิทธิภาพ

2.2 แบบบิสร่ววัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม หรือวัตถุประสงค์เป็นพื้นฐาน (The Behavioral Objective or Goal-oriented Approach) การประเมินแบบนี้จะยึดวัตถุประสงค์โครงการเป็นเกณฑ์และเปรียบเทียบว่าวัตถุประสงค์ที่วางไว้กับสิ่งที่โครงการทำไปจริง มีความแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด

2.3 แบบยึคการตัดสินใจเป็นหลัก (Decision-making Approach) รูปแบบนี้ถือหลักการว่าการประเมินเป็นการให้บริการให้ข้อมูลและโอกาสในทางเลือกแก่ผู้บริหาร ผู้ประเมินจะให้ความสำคัญกับระดับการตัดสินใจและสร้างภาพของสถานการณ์ต่างๆ ว่าถ้าตัดสินใจในแบบหนึ่ง โอกาสอะไรจะเกิดขึ้นบ้าง จึงเก็บข้อมูล วิเคราะห์และเสนอทางเลือกให้แก่ผู้ตัดสินใจ จุดเน้นในการประเมินจะเห็นการประเมินสภาพแวดล้อมของโครงการ ถึงยิชนำเข้าของโครงการ กระบวนการในการปฏิบัติการโครงการและผลผลิตของโครงการ วิธีการประเมินจะใช้แบบสอบถามหรือสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในสภาพต่างๆ ในขณะที่โครงการกำลังดำเนินอยู่

2.4 แบบอิสระจากวัตถุประสงค์ (Goal-free Approach) เป็นการประเมินผลเกี่ยวกับทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นกับโครงการทั้งหมดและเปรียบเทียบความสำคัญของผลที่เกิดขึ้นกับความต้องการหรือไม่ ลักษณะการประเมินแบบนี้ผู้ประเมินอาจไม่จำเป็นต้องรู้และใช้วัตถุประสงค์เป็นเกณฑ์ของการประเมิน เพราะอาจทำให้เกิดความลำเอียงในการประเมินผลโครงการ

2.5 แบบศิลปะวิจารณ์ (Art Criticism Approach) การประเมินรูปแบบนี้เป็นแนวคิดเดียวกับการวิจารณ์งานทางศิลปะ วรรณคดี ดนตรี ละคร และภาพยนตร์ คือ ให้ผู้มีความรู้ ประสบการณ์และความเชี่ยวชาญเฉพาะสาขานั้นเป็นผู้วิจารณ์ ให้ผู้รับฟังได้ตระหนักถึงคุณค่าของมาตรฐานของงานและเกิดความกระจำเพิ่มขึ้น

2.6 แบบตรวจสอบทางวิชาชีพ (The Professional Review Approach) รูปแบบนี้เกิดจากความพยายามของกลุ่มวิชาชีพในการตรวจสอบ ให้การรับรองผู้ที่อยู่ในอาชีพเดียวกัน เพื่อตรวจสอบคุณสมบัติและความสามารถของผู้ที่จะเข้ามาร่วมวิชาชีพว่าได้ระดับมาตรฐานหรือไม่ ในทางการศึกษาได้ใช้การประเมินในรูปแบบของคณะกรรมการประเมินภายใน และคณะกรรมการประเมินภายนอก ซึ่งหลังจากประเมินแล้วจึงได้มีการตรวจสอบความพึงพอใจของรายงานจึงมาสรุปเสนอเพื่อการปรับปรุง แก้ไข เพื่อโรงเรียนจะได้รับการรับรองมาตรฐานต่อไป วิธีการประเมินคณะกรรมการจะมีเกณฑ์การประเมินและเก็บข้อมูลโดยการสังเกตและสัมภาษณ์อย่างละเอียด ซึ่งจะทำให้การประเมินในภาพรวมเพื่อนำไปสู่มาตรฐานในวิชาชีพนั่นเอง

2.7 แบบกึ่งกระบวนการทางกฎหมาย (Quasi-legal Approach) เป็นรูปแบบของการนำเอากระบวนการศึกษาและการพิจารณาคดีระบบกฎหมายใช้ในการประเมิน ซึ่งเคยมีการนำมาใช้ในการพิจารณาตัดสินวิชาใหม่ ว่าควรจะใช้สอนในโรงเรียนหรือไม่

2.8 แบบการศึกษาเฉพาะกรณี (The Case-study Approach) เป็นการศึกษาเพื่อสร้างความเข้าใจให้กับผู้รับฟังที่เกี่ยวกับโครงการอย่างละเอียดในทุกๆ ด้าน ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ศึกษาสภาพแวดล้อมต่างๆ การสัมภาษณ์อย่างเจาะลึกบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ศึกษาประวัติและกระบวนการจัดทำโครงการ ในระยะแรกวิธีนี้ได้รับการวิจารณ์ว่ามีความเป็นกึ่งนิเทศค่อนข้างสูง แต่ปัจจุบันกลับมีนิยามมากขึ้น ซึ่งเป็นการประเมินแบบการศึกษาเฉพาะกรณี การประเมินรูปแบบนี้ช่วยให้ผู้รับฟังเกิดความเข้าใจโครงการลึกซึ้งแล้ว ผู้ประเมินยังสามารถสรุปสภาพการณ์ต่างๆ และคุณค่าของโครงการโดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานให้ผู้ฟังซึ่งนำหลักและตัดสินโครงการด้วยตนเอง

งานวิจัยนี้จึงเลือกให้แนวทางการศึกษารายกรณี (The Case-study Approach) เพื่อประเมินผลผลิตของศูนย์การเรียน และเพื่อให้เกิดความตรงเชิงเนื้อหาในการรวบรวมข้อมูลในการศึกษาแต่ละกรณี งานวิจัยนี้ได้อาศัยกรอบ CIPP (CIPP Model) มาประยุกต์เพื่อประกอบการพิจารณาประเมินโครงการ

Stufflebeam (อ้างถึงโสมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2523) ได้เสนอรูปแบบในการประเมินโครงการซึ่งประกอบด้วย

1. การประเมินบริบท (Context) คือการประเมินสภาพแวดล้อมของโครงการ
2. การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input) เป็นการประเมินทรัพยากรมนุษย์ วัสดุ งบประมาณที่เข้าสู่โครงการ
3. การประเมินกระบวนการ (Process) เป็นการประเมินด้านการจัดการเรียน การสอนและเนื้อหาวิชา และวิธีการที่ใช้
4. การประเมินผลผลิต (Product) เป็นการประเมินผลผลิตที่ได้จากโครงการ วัตถุประสงค์ของโครงการ

6. คำจำกัดความในงานวิจัย

6.1 ศูนย์การเรียนรู้ตามความหมายในมาตรา 18 (3) ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 หมายถึง สถานที่เรียนที่หน่วยงานการศึกษา นอกโรงเรียน บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์และสถาบันสังคมอื่นเป็นผู้จัด

6.2 แนวทางการสนับสนุนของรัฐ หมายถึง การสนับสนุนที่องค์กรหรือสถาบันของรัฐสามารถมีบทบาทในการสนับสนุนในด้านต่างๆ ดังนี้

- 1) ด้านการกำกับดูแลมาตรฐาน
- 2) การเทียบโอนผลการเรียนเพื่อให้การรับรองศักดิ์และสิทธิ์
- 3) ด้านทรัพยากร
- 4) ด้านวิชาการ
- 5) ด้านอื่นๆ

6.3 รูปแบบและแนวทางการจัด หมายถึง การจัดหมวดหมู่ (group) ศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ ที่มีการดำเนินการให้บริการในขณะนี้ โดยการจัดหมวดหมู่จะพิจารณาบนฐานกรอบแนวคิดของ Rolland Paulston (Paulston and Le Roy, 1975) ซึ่งได้เสนอแนวคิดในการจัดกลุ่มของการจัดบริการการศึกษานอกระบบที่นอกเหนือจากของภาครัฐเป็นผู้นำดำเนินการว่าให้พิจารณาถึงผู้รับผิดชอบดำเนินงาน ปรัชญาและวัตถุประสงค์ของศูนย์การเรียนรู้

7. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

7.1 ได้ทราบถึงรูปแบบและแนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้ที่มีในประเทศไทย

7.2 ได้ทราบแนวทางที่รัฐควรสนับสนุนและบทบาทของรัฐในด้านความร่วมมือกับดูแลมาตรฐานการเทียบโอนผลการเรียนเพื่อให้การรับรองศักดิ์และสิทธิ์ การสนับสนุนด้านทรัพยากร ด้านวิชาการและด้านอื่นๆ โดยสามารถดำเนินการสนับสนุนศูนย์การเรียนรู้ตามที่ระบุในมาตราล่างๆ ในพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 ได้อย่างเหมาะสม

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การนำเสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบด้วยแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. ปรัชญาและแนวคิดในการจัดการศึกษาและศูนย์การเรียน
2. รูปแบบและลักษณะการจัดศูนย์การเรียนในประเทศไทยและในต่างประเทศ
3. ลักษณะเทียบระดับและการเทียบโอนเพื่อรับรองสิทธิ์
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ปรัชญาและแนวคิดในการจัดการศึกษาและศูนย์การเรียน

1.1 ปรัชญาและแนวคิดในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

ในศตวรรษที่ 21 นี้ การศึกษาตลอดชีวิตได้ชื่อว่ามีควมสำคัญกับทุกคนเพราะเป็นวิถีทางการศึกษาที่จะทำให้ประชาชนทุกคนเข้าถึงการศึกษาได้ ทุกประเทศในโลกต่างตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิตและใช้การศึกษตลอดชีวิตเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาการว่างงาน เพิ่มอำนาจการแข่งขันในระหว่างประเทศ เพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพของประชากร และเสริมสร้างความมั่นคงให้กับประชาชนของประเทศ

Longworth, and Davies, (1998) ได้ชี้ให้เห็นว่าในการผลักดันการศึกษตลอดชีวิตให้สัมฤทธิ์ผลเป็นรูปธรรมและมีความเป็นไปได้อย่างยิ่งนั้น รัฐบาลจะต้องอาศัยความเข้มแข็งทั้งในด้านการเมืองและเศรษฐกิจในการสร้างคำนิยามและทัศนคติที่เกวข้องกับการศึกษตลอดชีวิตให้ดำเนินไปได้ด้วยการให้การสนับสนุนในรูปแบบต่างๆ กับองค์กรท้องถิ่นหรือบุคคลที่สร้างสรรค์โครงการใหม่ๆ ที่สนับสนุนวิธีการศึกษตลอดชีวิต การสนับสนุนที่รัฐบาลสามารถจัดให้ได้โดยทั่วไปจะได้แก่ การยกเว้นภาษี การให้เงินทุนสนับสนุนด้านเทคโนโลยีใหม่ๆ การจัดตั้งคณะกรรมการที่จะร่วมวางแผนและให้การสนับสนุน บุคคล และองค์กรที่เกี่ยวข้อง

ปรัชญาสำคัญของการศึกษตลอดชีวิตคือการเรียนรู้นั้นจะต้องเน้นผู้เรียนเป็นที่ตั้งและมุ่งผลประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ และแหล่งที่ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้จะมีขึ้นตาม "ศูนย์การเรียน" ต่างๆ เป็นหลัก และขณะเดียวกันบ้านและสถานที่ทำงานก็อาจจะเป็แหล่งเรียนรู้ได้ถ้าผู้เรียนต้องการ และสนใจที่ใช้สถานที่เหล่านั้น รูปแบบในการเรียนรู้ตามแนวทางการศึกษตลอดชีวิตจะมีได้หลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็นการศึกษาด้วยตนเอง การศึกษาจากสถาบันการศึกษาต่างๆ การศึกษาจากครูโดยตรง จากศูนย์การเรียนและองค์กรต่างๆ ซึ่งทั้งหมดนี้จะต้องเป็นการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการของคนทุกกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นหญิง เป็นชาย คนยากจน คนด้อยโอกาส การเรียนรู้จะเกิดจากการแรงจูงใจของผู้เรียนเอง

Usher (1997) และ Usher, Bryant and Johnston (1997) ได้ชี้ประเด็นจุดเน้นของการศึกษตลอดชีวิตว่ามี 4 ลักษณะหลักดังต่อไปนี้

1) การฝึกฝนในการดำเนินชีวิต (lifestyle practices) ซึ่งเป็นการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล เป็นการแสดงความเป็นตัวของตัวเองตามที่ตนเองรู้จัก ซึ่งเป็นการเรียนรู้ในการดำเนินชีวิตทำให้รู้จักตนเองมากขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับเรื่องของรสนิยมการบริโภค ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลาตามประสบการณ์ที่เปลี่ยนไป และมีแนวโน้มที่จะไม่มีที่สิ้นสุด เพราะการเรียนรู้ลักษณะนี้จะเกิดจากความต้องการของมนุษย์ เป็นความอยากรู้อยากเห็นที่ไม่มีวันจบสิ้น ฉะนั้นการเรียนรู้ก็จะเกิดตลอดไป

2) การฝึกฝนที่จะเข้าใจตนเอง (confessional practices) เป็นการสำรวจตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่ปกติคนเราจะไม่ได้กระทำ เป็นการค้นหาสิ่งที่ซ่อนเร้นอยู่ในตนเอง หากศักยภาพที่ซ่อนอยู่ในตนเอง ในขณะเดียวกันก็จะปรับตัวในสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไปโดยตลอด จุดนี้คือที่กำเนิดของกระบวนการเรียนรู้

3) การฝึกฝนด้านอาชีพ (vocational practices) เป็นการปรับตัวตามความต้องการ ของระบบเศรษฐกิจและสังคม จะเน้นการตั้งวันการเปลี่ยนแปลงในแง่ของทักษะเฉพาะ อย่างที่เป็นของตนเอง โดยปกติแล้วคนเราจะไม่สามารถเตรียมรับการเปลี่ยนแปลงได้ไปเสียทั้งหมด เพราะสภาพแรงงานหรืองานในหน้าที่จะมีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา

4) การฝึกฝนที่จะลงมือกระทำ (ethical practices) เป็นการฝึกความกล้าในการแสดงความคิดและลงมือกระทำ การหาทางที่จะคอยจับพระที่เหมาะสมกับงานจึงค่อยกระทำจะเป็นการกระทำทันที ไม่ค่อยลัดผ่อนไปเรื่อย ๆ เพื่อรอจังหวะ เป็นกระบวนการที่จะเกิดที่ได้อาศัยผ่านการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา

การเรียนรู้ตลอดชีวิตจะเกิดเป็นรูปธรรมขึ้นได้ ก็โดยที่สังคมได้เป็นสื่อสำคัญในการสร้างแหล่งศึกษาค้นคว้าและส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายปฏิสัมพันธ์ระหว่างแหล่งศึกษาเหล่านี้ ซึ่งเป้าหมายที่สังคมปัจจุบันผลักดันให้เกิดขึ้นคือสภาพของสังคมแห่งการเรียนรู้ สังคมแห่งการเรียนรู้ (learning society) จะต้องมีฐานรากจากระดับท้องถิ่นและมีการออกแบบคิดและความเข้าใจที่จะดำเนินการหรือปฏิบัติงานในทุกกระดับ ซึ่งเป็นที่มาของแนวคิดที่ว่า คิดเป็นสากลและปฏิบัติได้ในระดับท้องถิ่นของตน

วิธีการที่มีประสิทธิภาพในการวางสังคมแห่งการเรียนรู้ในเบื้องต้นก็คือ การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ในทุกกระดับเพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้จะเป็นการสร้างโอกาสให้กับทุกคนในสังคม แต่การจะเกิดสังคมแห่งการเรียนรู้จะต้องอาศัยการจัดการที่เกิดจากแรงบันดาลใจของผู้นำ มีทิศทาง มีจุดหมาย เครื่องหมายซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของสังคมแห่งการเรียนรู้ คือความสนใจร่วมกันของประชาชน การร่วมกันสร้างความร่วมมือ สร้างโครงการเพื่อเปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้โดยทั่วกัน ซึ่งจะนำไปสู่การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และจะนำไปสู่การสนับสนุนให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่นกับสังคมภายนอก กับสถาบันอื่นๆ รวมถึงองค์กรของรัฐ สังคมแห่งการเรียนรู้จะถูกสร้างขึ้นด้วยศรัทธาและได้รับการประคับประคองร่วมมือกันเพื่อให้ทุกคนได้รับความสว่างจากการศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาที่เกิดจากหัวใจของคนในท้องถิ่น

Longworth and Davies (1996) ได้ชี้ประเด็นให้เห็นว่าประสบการณ์ในการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนอกสถานศึกษา หรือการศึกษาในระบบนั้นมีหลากหลายมาก มีคนจำนวนไม่น้อยที่อยู่ในสังคมที่ไม่เรียกตนเองว่าครู แต่เป็นผู้ถ่ายทอดข้อมูล ความรู้ความเข้าใจและภูมิปัญญาให้ผู้อื่น นอกจากนั้นสถานที่ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์ หอสมุด วัด โบราณสถานต่างๆ ก็นับเป็นแหล่งความรู้ที่ประชาชนจะศึกษาหาความรู้ได้ในชุมชน และเพราะการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการศึกษาที่มีข้อจำกัดเพียงน้อยนิด จึงเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีวิถีทัศน์ในการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์งานได้มากกว่า

Cochinaux and Woot (1995 อ้างถึงใน Longworth and Davies, 1996) ได้อธิบายถึงลักษณะของสังคมแห่งการเรียนรู้ว่าควรมีลักษณะ ดังนี้

1. การเรียนรู้ได้รับการยอมรับว่าเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต
2. ผู้เรียนรับผิดชอบในความก้าวหน้าในการเรียนของตนเอง
3. การประเมินเป็นการมีส่วนร่วมก้าวหน้าของผู้เรียนมากกว่าเป็นการบอกให้ผู้เรียนล้มเหลว
4. ความสามารถ คำนิยมส่วนบุคคล และการทำางเป็นทีมจะได้รับการยอมรับอย่างเท่าเทียมกันโดยการมุ่งเฝ้าหาความรู้
5. การเรียนรู้เป็นการร่วมมือกันระหว่างผู้เรียน พ่อแม่ ครู นายจ้าง และชุมชนที่ต่างทำงานร่วมกัน
6. ทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียนรู้ของผู้อื่น
7. ทุกคนไม่ว่าชาย หญิง คนพิการ ชนกลุ่มน้อย มีโอกาสเรียนเท่ากันหมด
8. การเรียนรู้เป็นสิ่งที่ทุกคนเห็นว่าเป็นการสร้างสรรค์ เป็นรางวัลและมีความสุข
9. การเรียนรู้เป็นการมองโลกภายนอก เปิดใจและส่งเสริมความอดทน การยอมรับและเข้าใจในวัฒนธรรม เชื้อชาติ และประเพณีของผู้อื่น
10. การเรียนรู้จะเสริมเอกลักษณ์บุคคล ครอบครัว ชุมชน และโลกโดยรวม

ถ้าเราถามกันว่าเขาเรียนรู้จากที่ไหน ส่วนใหญ่จะยอมรับว่าเรียนจากสิ่งแวดล้อม เช่น การอ่าน การดูโทรทัศน์ การพูดคุยโต้เถียงกับเพื่อน การฝึกงาน ฉะนั้นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในโรงเรียนจึงเป็นการเรียนรู้ที่ไม่ได้อาศัยแหล่งเรียนรู้ที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ การเรียนจากสิ่งแวดล้อมจะสร้างความสัมพันธ์ในด้านการศึกษาขึ้นใหม่ นั่นคือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม การที่จะให้เกิดการเรียนรู้ลักษณะนี้ขึ้นได้จะต้องมีการเปลี่ยนทัศนคติ และมีเครื่องมือที่จะส่งเสริมให้การเรียนรู้ลักษณะดังกล่าวนี้เกิดขึ้น

ระบบการศึกษาใหม่ควรจะทำใน 3 วัตถุประสงค์นี้ได้ คือ มีแหล่งเรียนรู้ที่ผู้เรียนต้องการศึกษาให้เข้าถึงได้ในช่วงใดของชีวิตก็ได้ เสริมพลัง (empower) ให้กับผู้ที่ต้องการจะแบ่งปันความรู้ให้กับผู้ที่ต้องการเรียนรู้กับเขา ส่งเสริมผู้ที่ต้องการจะนำเสนอความรู้ต่อสาธารณะให้มีโอกาสได้นำเสนอความรู้นั้น ยิ่งไปกว่านั้นโอกาสของการเกิดทักษะในการเรียน

(skill-learning) จะเพิ่มเป็นทวีคูณถ้าเราเปิดตลาดการเรียนโดยให้นักเรียนได้เรียนกับผู้สอนที่ถูกคอกัน นักเรียน/ผู้เรียนจะมีแรงจูงใจเพิ่มขึ้น จะไม่ต้องกังวลกับข้อบังคับของหลักสูตร

Illich (1971) กล่าวว่าในอดีตการจัดการศึกษาจะอยู่บนฐานความเชื่อที่ว่า ชีวิตมนุษย์นั้นจะมีเคล็ดลับสำคัญของชีวิต คุณภาพชีวิตจะขึ้นอยู่กับ การได้รู้เคล็ดลับนั้น และการที่จะได้รู้เคล็ดลับนั้นก็ต้องเร่งรีบให้เสร็จเป็นขั้นเป็นตอน และคนที่จะได้เผยเคล็ดลับนั้นได้ก็คือครูเท่านั้น แต่ช่องทางการเรียนรู้ใหม่หรือสถานการณ์การเรียนรู้ใหม่นั้นควรเข้าถึงได้โดยไม่ต้องอาศัยคุณวุฒิใดๆ เป็นที่ตั้ง นั่นก็คือ การเรียนรู้จะเกิดขึ้นในทุกที่ ไม่ว่าจะเป็นสถานที่สาธารณะซึ่งมีกลุ่มเพื่อน กลุ่มผู้สูงอายุ ก็สามารถแลกเปลี่ยนความรู้กันได้ในระดับแนวราบเดียวกัน

Illich มีความเชื่อในช่องทางการเรียนรู้ 4 ช่องทางคือ จากสิ่งของ จากรูปแบบที่เป็นตัวอย่าง จากกลุ่มเพื่อนและจากผู้สูงอายุ

Illich มองเห็นว่าถ้าเด็กมีกลุ่มเพื่อนก็จะท้าทายให้เกิดการเรียนรู้ การแข่งขัน การร่วมมือและเกิดความเข้าใจ และถ้าสังคมได้มีโอกาสพบผู้สูงอายุที่ให้ความรักใคร่ห่วงใย ให้คำวิพากษ์ ก็จะยิ่งดีมาก ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้นจะเกิดขึ้นจะต้องมีการจัดการเพื่อให้แน่ใจว่าเด็กทุกคนได้มีโอกาสเข้าถึง เขาเรียกพื้นฐานที่จะทำให้นักเกิดการเรียนรู้ว่าเครือข่ายแห่งโอกาส (network of web) ซึ่งเครือข่ายเหล่านี้จะเอื้ออำนวยให้ผู้เรียนได้บรรลุเป้าประสงค์ของตนเอง ประยกตฺย

1) ศูนย์บริการแหล่งศึกษาอ้างอิง (reference services) จะเป็นแหล่งเสริมโอกาสในการได้บรรลุวัตถุประสงค์ แหล่งอ้างอิงนี้ได้แก่ ห้องสมุด ห้องทดลอง ห้องแสดง พิพิธภัณฑ์ โรงละครหรือรวมถึงสถานที่ต่างๆ เช่น โรงงาน ไร่-นา ที่นักเรียนจะศึกษาค้นคว้านอกเวลาเรียนได้

2) การแลกเปลี่ยนทักษะความรู้ (skill exchanges) ซึ่งเป็นลักษณะของการเปิดโอกาสให้บุคคลได้จัดเรียงลำดับทักษะความรู้ของตนที่พร้อมที่จะให้ผู้อื่นได้มาเรียนรู้ พร้อมทั้งให้สื่อ ที่อยู่ที่ผู้สนใจจะติดต่อมาได้ ผู้ที่จะมีรายชื่อในรายการนี้จะต้องเป็นผู้มีความรู้ ทักษะ ความชำนาญพิเศษที่พร้อมจะถ่ายทอดให้ความรู้กับผู้ที่สนใจมารับความรู้ ซึ่งจะต่างจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกัน

3) การจับคู่ผู้ที่สนใจเรื่องเดียวกัน (peer matching) เป็นเครือข่ายที่เปิดโอกาสให้คนได้ติดต่อสื่อสารกันโดยตรง โดยจากการที่ผู้เรียนบรรยายถึงกิจกรรมการเรียนรู้ที่ตนเองสนใจอยากจะเรียนรู้ร่วมกัน และหาเพื่อนที่สนใจร่วมกันมาร่วมกลุ่มเรียนรู้ด้วยกัน ซึ่งจะเป็จุดเริ่มต้นของการมีอิสระในการรวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือฝึกฝนทักษะร่วมกัน

4) การรวมกลุ่มของผู้ที่มีคุณวุฒิด้านการศึกษา (professional educators) เมื่อมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีทางเลือกอยู่ในสังคมแห่งการเรียนรู้และเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ในสังคมนั้นก็ควรจะสนับสนุนการศึกษาที่มีความชัดเจนเพียงพอที่จะชี้แนะทางเลือกต่างๆ ให้กับประชาชน เช่น พ่อแม่ ผู้ปกครอง ควรได้รับความช่วยเหลือ แนะนำ ผู้เรียนสภาพ

ต้องการความช่วยเหลือและการประสานเครือข่ายการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ ที่กล่าวแล้วก็ควรมีผู้ดำเนินการ

การศึกษาหาความรู้ที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น คือ แนวทางที่สนับสนุนให้การศึกษาามีอิสระมากขึ้น และส่งเสริมวิถีทางการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนในสังคม โดยที่คนในสังคมไม่ต้องอาศัยการเรียนรู้เฉพาะในระบบโรงเรียนเพียงรูปแบบเดียว

อย่างไรก็ตามในลักษณะของการจัดการศึกษาที่มีอยู่ในสังคมและเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในระยะแรกมี 2 รูปแบบหลัก คือ การศึกษาในระบบ (formal education) ซึ่งเป็นการศึกษาที่ถูกเรียกว่ากระแสหลัก หรือการศึกษาที่จัดโดยรัฐหรือเอกชนที่มีรูปแบบตามเงื่อนไขที่รัฐกำหนด และจัดในสถาบันการศึกษา กับ การศึกษานอกระบบ (nonformal education) ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาที่จัดตามเงื่อนไขที่รัฐกำหนดเป็นหลัก แต่จัดที่นอกสถาบันการศึกษา ขณะเดียวกันก็มี การศึกษาที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เกิดจากการปฏิบัติสัมพันธ์กับมนุษย์ในสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเรียกว่า การศึกษาตามอัธยาศัย (informal education) หรือนางครุจึงจะพูดเรียกว่าการเรียนรู้โดยบังเอิญ (accidental learning) แต่ในระยะหลังการเรียนรู้ตามอัธยาศัยได้รับการยอมรับว่ามีความสำคัญในฐานะเป็นพื้นฐานส่งเสริมคุณภาพการศึกษาในระบบและนอกระบบโรงเรียนให้มีคุณค่าในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และสามารถตอบสนองผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาสังคมได้ (Lo Bue, 1976)

Eugene Four (1972) กล่าวว่า “การศึกษาทุกประเภทเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่นำคนไปสู่จุดหมายปลายทาง” ซึ่งกระบวนการจะประกอบด้วยสถานการณ์การเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เมื่อผู้เรียนได้พบปะกันในกลุ่มจะมีการอภิปรายซักถามและพัฒนาความคิดโดยวิธีการที่ไม่เป็นทางการ

1.2 การศึกษารูปแบบต่างๆ

1. การจัดการศึกษาในระบบ (formal education) เป็นลักษณะการจัดการศึกษาซึ่งมีการอบและระเบียบแบบแผนอย่างเคร่งครัด มีโครงสร้างชัดเจนและซับซ้อน มีจุดมุ่งหมายระยะยาวที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน (มีช่วงเวลาเรียนยาวนาน) และมีการกำหนดอายุของกลุ่มผู้เรียนชัดเจน การจัดการจะแบ่งเป็นช่วงชั้นการศึกษา จัดโดยสถาบันการศึกษา ได้แก่ การศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษาและการศึกษาในสถานนันทรมศึกษา ซึ่งในปัจจุบันมักจะถูกเรียกว่าการจัดการศึกษากระแสหลัก เมื่อผู้เรียนสำเร็จหลักสูตรจะมีใบรับรองคุณวุฒิให้ทันที

2. การจัดการศึกษานอกระบบ (nonformal education) การศึกษานอกระบบเป็นการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาที่ว่า “การศึกษาเป็นกระบวนการตลอดชีวิต” เพราะการศึกษานอกระบบส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับกลุ่มประชาชนที่อยู่นอกวัยการศึกษาภาคบังคับ ความหมายของการจัดการศึกษานอกระบบสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้ Harbison (1973) ให้ความเห็นของกระบวนการของการศึกษานอกระบบในความหมายกว้างๆ ว่า การศึกษานอกระบบและการให้ความรู้จะประกอบด้วยกระบวนการเรียนรู้ทั้งกระบวนการ

ซึ่งจะครอบคลุมถึงประสบการณ์ที่เกิดขึ้นนอกกรอบโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Coombs (1973) ที่กล่าวว่ากระบวนการเรียนจะเป็นการเรียนรู้ซ้ำจากประสบการณ์ที่สัมผัสจนเป็นความสนใจของผู้เรียนอย่างต่อเนื่องในขณะที่เรียน โอกาสของการเรียนเช่นนี้จะพบได้จากกิจกรรมการร่วมมือกันในสังคม การพัฒนาชนบทและการพัฒนาสถาบันในหมู่บ้านโลกที่ชาวบ้านมาร่วมมือกันปราชญ์แสดงความคิดเห็น และได้ข้อสรุปในการตัดสินใจ กระบวนการนี้จะได้รับความสนใจจากประชาชนที่มีจินตนาการ ความสนใจในกระบวนการที่คนรุ่นใหม่จะเรียนรู้จากผู้อาวุโส ศิลปะการอภิปรายปัญหา การร่วมมือในกระบวนการตัดสินใจ และศิลปะการร่วมมือกันจะถูกนำมาใช้ร่วมกันทั้งหมดในกระบวนการนี้ ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนในลักษณะของการศึกษาผกผันระบบ จะพบว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนา เช่น การพัฒนาชุมชน การส่งเสริม การเกษตร การสร้างจิตสำนึก การอภิปรายการแสดงออก การพึ่งตนเอง การพัฒนาผู้นำ การจัดลำดับประเด็นที่ต้องตัดสินใจ การสื่อสารและการมีส่วนร่วม Coombs เน้นการศึกษาผกผันระบบว่าเป็นการจัดเสนอกิจกรรมหลายๆ รูปแบบ เป็นการศึกษาที่ไม่ใช่ในระบบ การจัดกิจกรรมที่หลากหลายก็เพื่อให้ตรงกับความต้องการของผู้ใหญ่และเยาวชน โดยได้แบ่งลักษณะของการจัดการศึกษานอกกรอบไว้ดังนี้

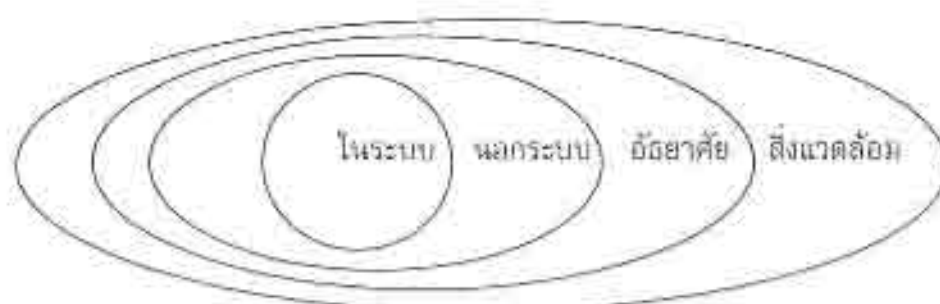
1) การศึกษานอกกรอบเพื่อเตรียมเด็กก่อนวัยเรียน ซึ่งได้แก่ สถานดูแลเด็กผดุงเด็กเล็ก การศึกษาสำหรับเด็กเล็กทางโทรทัศน์

2) การศึกษานอกกรอบที่จัดขึ้นคู่ขนานกับการศึกษาในระบบ ซึ่งรวมถึงกิจกรรมนอกหลักสูตร การจัดประสบการณ์ให้กับเด็กในระบบโรงเรียนนอกเวลาเรียนได้แก่ สโมสร สโมสรหรือสมาคมต่างๆ ที่เด็กได้ร่วมเป็นสมาชิก

3) เป็นลักษณะของการศึกษานอกกรอบที่มีชนชั้นกลางข้างล่าง เป็นการจัดบริการการศึกษาเพื่อทดแทนให้กับผู้ที่ไม่มีโอกาสได้เข้าศึกษาในระบบโรงเรียน ผู้ที่ออกจากกลางคืนหรือเป็นลักษณะการจัดบริการการศึกษาซึ่งเป็นแหล่งข่าวสารข้อมูลให้กับประชาชนกลุ่มใหญ่ เพื่อให้เกิดการพัฒนาและเกิดความเท่าเทียมกันในสังคม การศึกษานอกกรอบในลักษณะนี้จึงมีข้อบ่งชี้ที่กว้างขวางครอบคลุมจำนวนประชากรกลุ่มใหญ่ ยิ่งไปกว่านั้นกิจกรรมต่างๆ ยังมีหลากหลายลักษณะเพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มประชากร และเป็นไปตามจุดประสงค์ของการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบนั้นๆ ด้วย

4) จัดบริการต่อเนื่องจากการศึกษาในระบบถือเป็นการจัดในรูปแบบของการศึกษาต่อเนื่องจากการศึกษาในระบบเพื่อสนองความต้องการของประชาชนที่จบจากการศึกษาในระบบแล้ว มีการดำเนินการมากในประเทศที่พัฒนาแล้ว

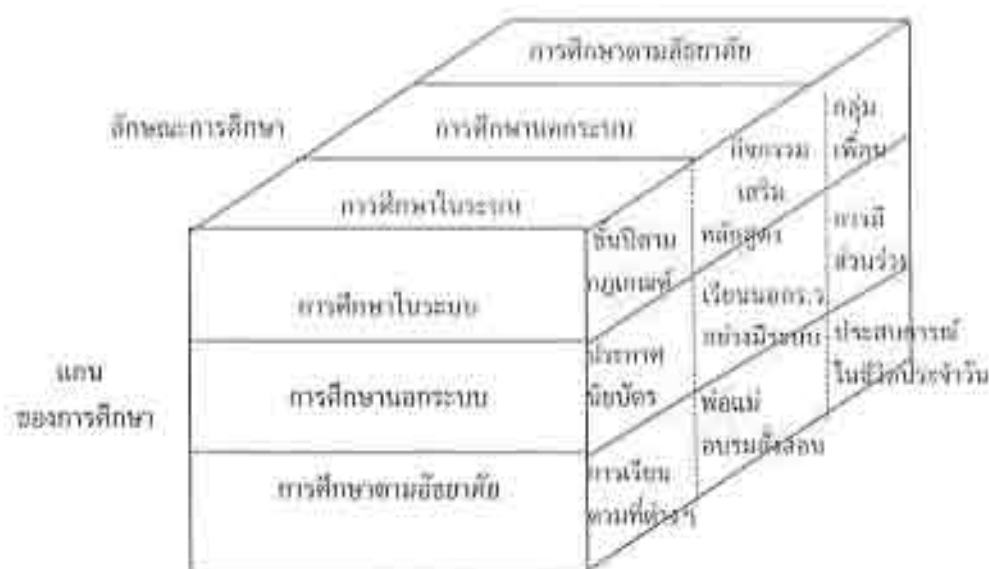
La Belle (1976) และ Paulston (1972) มีข้อสรุปในแนวเดียวกันที่ว่าข้อบ่งชี้ของการศึกษานอกกรอบไม่ควรแยกออกจากการศึกษาในลักษณะอื่นๆ โดยเด็ดขาด โดยที่ Paulston จะนำเสนอในลักษณะของความสัมพันธ์ในรูปแบบของวงกลมที่ซ้อนกันดังในภาพ

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ของการศึกษาในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัย :
Paulston (1972)

จากภาพที่ 1 Paulston เสนอว่าการศึกษานอกระบบเป็นการศึกษาที่มีระบบ แต่ไม่มีโรงเรียน ลักษณะของการจัดจะเป็นช่วงระยะเวลาอันสั้น โดยมุ่งหวังผลการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาในหมู่กลุ่มเป้าหมายในช่วงเวลาอันใกล้

ส่วน La Belle ได้แสดงความสัมพันธ์ของการศึกษานอกระบบกับการศึกษาในลักษณะอื่นๆ ดังในภาพข้างล่าง

ภาพที่ 2 ความสัมพันธ์ของการศึกษานอกระบบกับการศึกษาลักษณะอื่นๆ
: La Belle (1976)

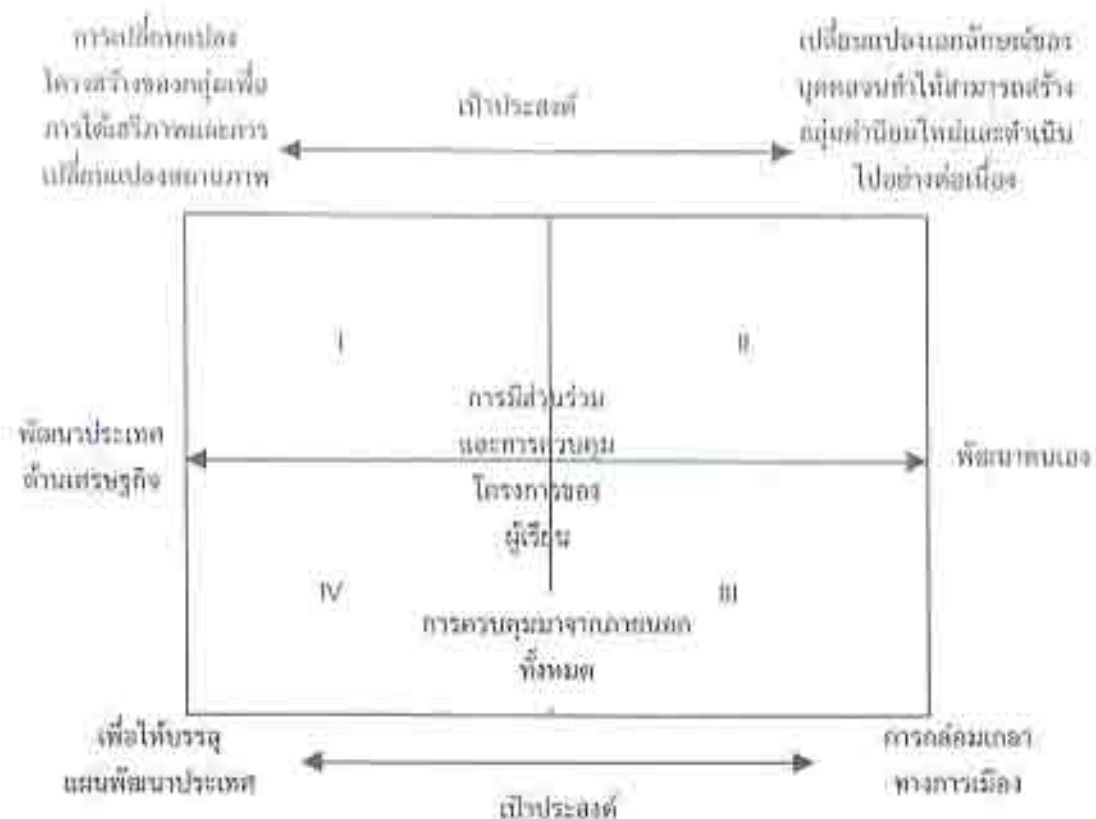
ในภาพที่ 2 จะแสดงให้เห็นว่า La Belle มีความเชื่อว่า การศึกษาทุกลักษณะจะไม่แยกจากกันโดยเด็ดขาด

ความเชื่อนี้ได้ปรากฏชัดเจนในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มาตรา 15 ที่กำหนดว่า “การจัดการศึกษาทั้งสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอก

ระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย" และความท้าย (3) ยังได้กำหนดว่า สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง หรือทั้งสองรูปแบบก็ได้

ให้มีการเทียบโอนผลการเรียนที่ผู้เรียนสะสมไว้ระหว่างรูปแบบเดียวกัน หรือต่างรูปแบบได้ ไม่ว่าจะเป็นผลการศึกษาจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งจากภาวเรียนนอกระบบ ตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพ หรือจากประสบการณ์การทำงาน ซึ่งงานวิจัยนี้ได้พยายามศึกษาแนวทางที่เหมาะสมในการดำเนินงานในทางปฏิบัติที่ชัดเจนต่อไป

Paulston & Le Roy (1975) ได้ศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษานอกระบบ และได้แบ่งการศึกษานอกระบบออกเป็นหลายลักษณะโดยพิจารณาจาก วัตถุประสงค์ของโครงการและการควบคุมโครงการ (goals and control) ซึ่งสามารถจัดกลุ่มได้ ดังตารางต่อไปนี้

ภาพที่ 3 วัตถุประสงค์ของโครงการและการควบคุมโครงการ (goals and control)

Paulston & Le Roy (1975)

จากภาพที่ 3 สามารถอธิบายถึงรูปแบบของการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้ดังต่อไปนี้

1. การศึกษานอกระบบที่เกิดจากการส่งเสริมและรับผิดชอบของรัฐ (ตกอยู่ในช่วงตารางที่ IV) ซึ่งตามแนวคิดของ Harbison และ Coombs ได้อธิบายไว้ว่า

1.1) การจัดในลักษณะนี้จะอยู่ภายใต้ความเชื่อที่ว่ามนุษย์เป็นทรัพยากรของชาติ ซึ่งจะต้องได้รับการพัฒนา การพัฒนามาได้ตารางนี้จะอยู่ใต้แนวคิดของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือ การพัฒนาคนให้สามารถเพิ่มผลผลิต เพิ่มรายได้ และนำไปสู่การเพิ่มรายได้ประชาชาติโดยรวมของประเทศ โดยมุ่งมองถึงการเพิ่มรายได้ให้เกิดความเท่าเทียมกัน ทั้งในส่วนของคนชนบท คนในเมือง ภาคเกษตรและภาคอุตสาหกรรม นั้นย่อมหมายถึงการส่งเสริมพัฒนาทักษะต่างๆ ให้กับประชาชนในแรงงานกลุ่มต่างๆ ซึ่งเป้าประสงค์ก็คือต้องทำให้ประชาชนมีทักษะเดิมที่เพื่อการเพิ่มผลผลิตและพัฒนาประเทศ วิธีการจะเน้นการฝึกอบรมและให้ความรู้ที่จะนำไปใช้ในการประกอบอาชีพ การจัดการเรียนการสอนจะอิงสถาบันหรือประสานโดยตรงกับกระบวนการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน กลุ่มผู้เข้าร่วมในโครงการลักษณะนี้จะได้แก่ (1) แรงงานที่มีงานทำอยู่แล้ว แต่ต้องการพัฒนาตนเอง (2) ผู้ที่จบการศึกษาแต่ไม่หาผลพวงที่จะศึกษาต่อเนื่อง แต่เตรียมตัวที่เข้าสู่ตลาดแรงงาน (3) กิจกรรมการเรียนการสอนที่จะให้ความรู้และทักษะความเข้าใจกับการเปลี่ยนแปลงของโลกให้กับคนทั่วไป เป้าประสงค์ของการจัดการศึกษาในช่วงตารางที่ IV นี้ก็คือ เพื่อจะล้อตามหรือสนองจุดประสงค์ในการพัฒนาประเทศและการดำเนินการหรือการวางวัตถุประสงค์จะให้เป้าหมายของประเทศเป็นหลักโดยไม่คำนึงถึงความสนใจของบุคคล การจัดการศึกษาในระบบในลักษณะนี้จะอยู่บนแนวคิดฐานที่ว่า 1) รัฐบาลที่กำดั่งที่จะบริหารจัดการและดำเนินการเพื่อให้ประเทศชาติได้ประโยชน์ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาประเทศ 2) รัฐบาลไม่ไว้วางใจการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในลักษณะจะเป็นไปตามลักษณะของทฤษฎีการขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์กับนานาชาติ

1.2) การศึกษาในระบบที่มุ่งพัฒนาชนบท เป็นการศึกษาที่พยายามสร้างความสมดุลให้กับชนบท ในขณะที่สังคมในเมืองพัฒนาเป็นสมัยใหม่ สังคมชนบทก็ควรได้รับการพัฒนาในภาคการเกษตร โดยมุ่งมองการพัฒนาว่าไม่เพียงเพื่อให้เกิดความเจริญด้านเศรษฐกิจและการเกษตรเท่านั้น แต่จะต้องให้เกิดความเจริญในด้านสังคมและเศรษฐกิจอย่างสมดุลย์กัน ซึ่งรวมถึงการมีงานทำที่ทั่วถึง การได้เป็นเจ้าของที่ดิน การกระจายรายได้ การได้รับการพัฒนาด้านสุขภาพ โภชนาการ ที่อยู่อาศัยและโอกาสในการเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพของบุคคล ซึ่งการศึกษาในลักษณะนี้จะประกอบด้วย (1) การศึกษาขั้นพื้นฐาน (2) การศึกษาเพื่อพัฒนาศรอบครัวโดยออกแบบให้มีการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และทัศนคติในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน (3) การศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน เป็นการศึกษาเพื่อการสร้างชุมชนที่เข้มแข็งที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของสถาบันประเทศ เป็นการศึกษาที่สนับสนุนให้เกิดองค์ประกอบของส่วนท้องถิ่น สหกรณ์ และโครงการพัฒนาชุมชนอื่นๆ (4) การศึกษาเพื่อการหาชีพเป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาความรู้และทักษะที่เกี่ยวข้องกับการหาเลี้ยงชีพและการประกอบอาชีพโดยทั่วไป

โดยภาพรวมแล้ววัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาในระบบลักษณะนี้ก็ยังมุ่งเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศเป็นหลัก แม้ว่าจะมีเป้าประสงค์ในการพัฒนาศักยภาพส่วนบุคคลของประชาชนอยู่บ้าง แต่ก็ยังจัดอยู่ในแนวคิดในข้อตารางที่ IV

2. การศึกษานอกระบบเพื่อการพัฒนาตนเอง และได้รับการสนับสนุนจากภายนอก นั่นคือวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาตน ซึ่งอยู่ในข้อตารางที่ III ซึ่งผลลัพธ์จากโครงการลักษณะนี้จะมองไม่เห็นชัดเจนในแง่ของการพัฒนาประเทศ เป็นการศึกษาที่สร้างสม บุคลิกภาพ และค่านิยมใหม่ให้กับบุคคล เป็นการรื้อถอนเก่าให้คิดใหม่ ให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ นั่นคือ ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมได้ควบคุม (เลือก) ที่จะเรียนรู้ได้มากกว่าที่จะใช้วิธีทางทางการปกครองมาจัดแผนแนวทางการเรียนรู้เพียงอย่างเดียว เพราะสังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การศึกษาในระบบไม่สามารถที่จะจัดบทเรียนสำเร็จรูปให้ผู้เรียนนำไปใช้ได้ตลอดทั้งชีวิต ดังนั้นการศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงมีบทบาทสำคัญที่จะเสริมหรือแก้ไขข้อให้ที่การศึกษาในระบบโรงเรียนไม่สามารถที่จะยึดหยุ่นและปรับหลักสูตรได้ทันกับเหตุการณ์

3. การศึกษานอกระบบที่พัฒนาความเป็นอิสระทางความคิดของบุคคลเป็นการศึกษาที่พัฒนาด้านความคิดของบุคคลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านบุคลิกภาพ ส่งผลถึงการเกิดความคิดสร้างสรรค์ และการเกิดระบบค่านิยมใหม่ในคนกลุ่มนี้ ซึ่งจะตกอยู่ในตารางที่ II

4. การศึกษานอกระบบที่กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากประชาชนในระดับรากหญ้า คือเป็นลักษณะที่เกิดในข้อตารางที่ I ซึ่งเป็นการศึกษานอกระบบที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งจะเกิดจากกลุ่มเกษตรกร คนงานมองเห็นสภาพความกดดันที่ตนได้รับและพยายามที่จะเพิ่มพลังอำนาจในการมีส่วนร่วมให้กับกลุ่มของตนหรือเกิดเป็นกลุ่มชนกลุ่มน้อยที่แสดงพลังของตนให้กลุ่มชนชั้นที่เหนือกว่าได้ยอมรับ

กรณีที่เป็นตัวอย่างที่เล่าขานกันมาช้านานคือการศึกษาในระบบทางเลือก ซึ่งเกิดในหมู่ชาวนาในเดนมาร์ก ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1930 และทำให้เกิดโครงการสวัสดิการต่างๆ ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ II เกิดโรงเรียน Folk High School ขึ้นนับแต่ปี 1840 ในประเทศเดนมาร์ก และกลุ่มหนึ่งมีในประเทศนอร์เวย์ สวีเดน และฟินแลนด์ ซึ่งโรงเรียน Folk High Schools เหล่านี้ได้จัดการศึกษาให้กับเยาวชนชนบทโดยลักษณะการจัดการศึกษา โดยจัดรายวิชาให้กับผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญให้ประชาชนได้ต่อสู้อย่างสง่างามในการวางรากฐานในการจัดสังคมใหม่ให้กลุ่มชนกึ่งเนรเทศ และครึ่งหนึ่งของศตวรรษที่ 19 กลุ่มชาวนาได้ใช้โรงเรียน Folk High Schools เตรียมถูกเกณฑ์เข้าทำงานในโรงเรียนของรัฐ ห้างสมุดประชาชนและสร้างผู้นำ และเพิ่มพลังการต่อสู้ต้านเศรษฐกิจและการเมืองที่มีอยู่ เมื่อสิ้นศตวรรษที่ 19 พลังเหล่านี้ได้ร่วมสร้างสหกรณ์โคนมที่ทำให้เดนมาร์กได้มีการเคลื่อนไหวสร้างโรงเรียนการศึกษานอกระบบ Folk High Schools ในกระบวนการต่อสู้เพื่อปฏิรูปที่ดิน

ในประเทศสวีเดนในการเคลื่อนไหวทางสังคมได้ใช้โครงการการศึกษานอกระบบลักษณะต่างๆ ทำให้ได้รับความสำเร็จด้านการเคลื่อนไหวทางการเมือง ทำให้อุดมการณ์ปรากฏเป็นรูปธรรมในสถาบันสำคัญๆ เช่น รัฐสภา โบสถ์ กองทัพ โรงเรียนและสถาบันอื่นๆ ผู้นำ

สำคัญๆ ในการเคลื่อนไหวทางสังคมหลายชนเผ่าโดยจาก Folk High Schools และโครงการการศึกษาของระบบลักษณะอื่นๆ เพราะสมาชิกที่ร่วมในโครงการการศึกษาของระบบดังกล่าวได้ผ่านกระบวนการการศึกษาที่มีส่วนช่วยในการส่งเสริมทักษะ ความภูมิใจในตนเอง และความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ผู้ที่ได้เรียนร่วมกัน ซึ่งเป็นความผูกพันที่ยั่งยืน

การเคลื่อนไหวของกลุ่ม Scandinavian ดังกล่าว เป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็น การศึกษาของระบบที่เป็นทางเลือก (alternative nonformal education programs) ซึ่งเกิดจาก เคลื่อนไหวของกลุ่มชาวนา และชนชั้นแรงงาน หรือบางครั้งถูกเรียกว่าการศึกษาประชาชน (popular education programs) วิธีการจัดการศึกษาจะทำในแต่ละฤดูหนาว โดยมีการจัด โครงการสำหรับประชาชนที่เป็นเยาวชน โดยให้การศึกษาในระดับประถมศึกษา และประสบการณ์ในการทำงานระยะ 1-2 ปี ได้จัดโครงการโดยสหวิชาชีพทั้งรายวิชา ในลักษณะของการ ศึกษาของระบบและจัดให้ นับแต่การศึกษาผู้ใหญ่ทั่ว ๆ ไป จนถึงโครงการการศึกษาเพื่อ ความเปลี่ยนแปลง เพื่อจะนำประเทศในกลุ่มสแกนดิเนเวียไปสู่การรวมกลุ่มและอยู่อย่างสันติ

ลักษณะรูปแบบและกระบวนการจัดการศึกษาของระบบดังกล่าวนอกจากจะเป็นการพัฒนาประชาชนแล้ว ยังได้นำไปสู่ความเสมอภาคระหว่างชนชั้นอีกด้วย การเรียนจะประกอบด้วยหลายรูปแบบ ทั้งการจัดเป็นกลุ่มเรียนร่วมกัน และการเรียนทางไปรษณีย์ ลักษณะโครงการจะมีทั้งการศึกษาของระบบเต็มรูปแบบ และการศึกษาทั้งในระบบ (on-site-formal education) ซึ่งผลลัพธ์นอกจากกระจายความรู้ทั่วถึงทางการศึกษาแล้ว ยังส่งผลถึงความ เป็นปึกแผ่นของประชาชนในขณะนั้น ซึ่งนับเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ

โครงการอีกลักษณะหนึ่งคือ การศึกษาของระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างความ เป็นอิสระ จัดอยู่บนพื้นฐานแนวคิดของ Paulo Freire ซึ่งปรัชญาการจัดการเรียนการสอนจะมี แนวคิดที่แตกต่างชัดเจนกับโครงการคู่ขนานกับการศึกษาในกระแสหลัก การศึกษาลักษณะนี้ เป็นการศึกษาก่อนใหญ่ แต่ได้รับการพูดถึงและอ้างอิงเพียงเล็กน้อย ความยิ่งใหญ่ของการ ศึกษาลักษณะนี้ คือ การชี้แนะและมีสถานการณ์ที่เป็นตัวแปรที่นำศึกษา เป็นโครงการที่ผู้ เรียนจะเกิดอิสระภาพทางความคิดเห็น จะสามารถพัฒนาสำนึกด้านเหตุและผล Freire มองผู้ เรียนว่าเป็นจุดสำคัญของการเรียนและเรียนจากการศึกษาที่สร้างความมั่นใจให้กับผู้เรียนเป็นผู้ ลงมือกระทำ (learning agents) ไม่ใช่เป็นผู้รับ (ฟัง) (passive agents) ไม่ใช่ผู้ไม่มีพลัง ไต่ ๆ เสย ดังนั้น Freire จึงเน้นการสะท้อนความคิด (reflective thinking) เป็นหลักในการ จัดการศึกษา ฉะนั้นรูปแบบการสอนจึงเป็นกุญแจสำคัญในกระบวนการที่จะทำให้ผู้เรียนได้มี บทบาทจริงจังในการเรียนรู้ แนวคิดของ Freire จึงมีองค์ประกอบสำคัญที่ผู้เรียนได้เป็นผู้ลงมือ กระทำ (Act) → สะท้อนความคิด (Reflect) → ลงมือกระทำ(Act)

ข้อสรุปของ Paulo Freire คือ “ไม่มีใครสอนใครได้ ไม่มีใครเรียนคนเดียวได้ คนเรา ต่างต้องเรียนรู้ร่วมกัน และลงมือกระทำในสภาพแวดล้อมที่ตนเองอยู่” ซึ่งในท้ายที่สุด โครงการ การศึกษานอกระบบลักษณะนี้ จะชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของสภาวะแวดล้อมและอิทธิพล ต่าง ๆ ที่มีผลต่อเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม กระบวนการเรียนการสอนจะผนวกเข้ากับสิ่ง

ต่าง ๆ ดังกล่าว ซึ่งเป็นบริบทที่ผู้เรียนได้สัมผัส และนำไปสู่การต่อสู้และการเคลื่อนไหวเพื่อ
การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจในที่สุด

ในประเทศสหรัฐอเมริกา กลุ่มอัฟริกัน อเมริกัน ก็ได้ใช้โปรแกรมการศึกษาอิสระ
และกิจการศึกษานอกระบบในการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของสังคม และรื้อฟื้นวัฒนธรรมของตน
รวมถึงการสร้างผู้นำ การสอนหนังสือให้อ่านออกเขียนได้ การอบรมลงทะเบียนออกเสียงเลือก
ตั้ง และรวมถึงโครงการการศึกษาอิสระอื่นๆ ที่นำไปสู่การต่อสู้เพื่อสิทธิของประชาชน
(civil right movement) ในปี 1950

ชนพื้นเมืองอเมริกันและผิวดำต่างต่อต้านคำนิยามและความล้มเหลวของระบบการ
ศึกษากระแสหลัก แม้กระทั่งพวกเขาย้ายมาสมัครเรียนในระบบของโรงเรียนจะมีอุปสรรค
เพราะความยากจนและความรู้สึกที่ไม่สามารถจะต่อสู้กับกระแสหลักได้ เพราะสถาบันและ
ประชาชนในกระแสหลักก็ต่อต้านการศึกษานอกระบบ การศึกษานอกระบบที่อยู่ในความดูแล
ของอเมริกันนั้นดูเหมือนจะเป็นตัวอย่างให้เห็นความพยายามของชนชั้นกลางที่ได้มีโอกาสศึกษาทั้ง
ในระบบและนอกระบบและในท่ามกลางความเคลื่อนไหวของชนกลุ่มน้อย โครงการที่ประสบผล
สำเร็จมากที่สุดอยู่ในความดูแลของสภาของอินเดียแนโพลิส ชุมชน และผู้ทำการเคลื่อนไหว
ของชนผิวดำในอินเดียแนโพลิส

เหล่านี้ก็คือความเคลื่อนไหวและผลที่เกิดจากการจัดการศึกษาอิสระในสองตาราง
ที่ I และ II ตามกรอบของ Paulston และ Le Roy อย่างไรก็ตามเราอาจจะเข้าใจได้ว่าการจัด
การศึกษาอิสระในลักษณะ I และ II เป็นลักษณะที่เป็นทางเลือกของประชาชน และมีข้อ
จำกัดเมื่ออยู่ในสังคมที่มีการศึกษากระแสหลัก และขณะเดียวกันรูปแบบการศึกษาอิสระซึ่ง
สร้างความเป็นเสรีประชาธิปไตยให้ประชาชนดังกล่าว ก็ไม่สามารถที่จะนำเสนอให้กับประ
ชนที่มีปัญหาอยู่ได้อย่างง่ายๆ กล่าวคือ การหยิบยื่นให้โดยที่ความสนใจไม่ได้มาจากประชาชน
Frank Adams ผู้ก่อตั้ง Highlander Folk School ที่เมือง Tennessee ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อ
ปี 1932 และประสบผลสำเร็จได้ให้ข้อคิดว่า "เรียนจากประชาชนและเริ่มการศึกษาจากจุดที่
เขาเป็นอยู่ และเมื่อประชาชนรู้สึกผูกพันเขาจะหาทางออกในทางสังคม จงหลีกเลี่ยงการเสนอ
การฝึกวินัยการเร็กเก้ แต่พยายามหาทางที่จะหาศักยภาพและพลังของคนจนก่อน ไม่ใช่แก้
ปัญหาให้เขา โรงเรียนนอกระบบ "Highlander" ไม่เคยช่วยประชาชนให้ปรับตัวกับความยาก
จนหรือทศวรรษที่ไม่มีอำนาจต่อรองที่ Highlander และไม่มีผู้เชี่ยวชาญคนไหน ไม่มีหนังสือเล่ม
ไหนจะแก้ปัญหาของคนจนได้มีประสิทธิภาพเท่าที่คนจนได้แก้ปัญหาของเขาเอง" (Frank
Adams อ้างถึงใน Paulston & ReLoy, 1975)

เมื่อพิจารณาให้ลึกลงไปถึงจุดเน้นถึงคำถามที่เกี่ยวกับเทคนิคและวิธีการเรียนการสอน
ในโครงการ หรือ แผนการสอนนอกระบบโรงเรียน เราก็พบคำถามว่า ใครเป็นคนค้นหา
ปัญหาและความต้องการ ใครเป็นคนตั้งจุดมุ่งหมายโครงการ และใครเป็นผู้รับผิดชอบ
Paulston และ ReLoy จะพิจารณาประเด็นหลักอยู่ 2 ด้าน(จากภาพที่ 3) คือ วัตถุประสงค์
ของโครงการ และ ผู้ควบคุมโครงการ ซึ่งทำให้ได้ภาพตามเส้นแนวนอนที่แสดงน้ำหนักของ

โครงการ คือ มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจเป็นสำคัญ กับมุ่งเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและทัศนคติของบุคคลเป็นสำคัญ และเห็นแนวตั้งจะแสดงถึงการมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของอุดมการณ์ของโครงการ ซึ่งเส้นแนวตั้งจะเริ่มจากผู้มีส่วนร่วมในโครงการ ได้เป็นเจ้าของอุดมการณ์และเจ้าของโครงการของตน (จากด้านบน) และ โครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐ

ในแง่ของการศึกษานอกระบบเพื่อการเสริมพลังอำนาจนี้ Kindervatter (1979) ได้สรุปความหมายและลักษณะของการศึกษานอกระบบเพื่อเสริมพลังอำนาจว่า คือวิธีการให้โอกาสประชาชนให้เกิดความเข้าใจสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่ถูกลบเลือน เพื่อที่พัฒนาจุดยืนในสังคมของตนขึ้นมา การเกิดความเข้าใจจะมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. เข้าถึง (access) คือมีโอกาสที่จะได้รับการจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ ในสังคม
2. การมีอำนาจในการควบคุมสถานการณ์ (leverage) คือมีอำนาจในการต่อรองเพิ่มขึ้น
3. ทางเลือก (choices) ความสามารถและโอกาสในการเลือกจากทางเลือกที่หลากหลาย
4. สถานะ (status) มีการพัฒนาภาพลักษณ์ของตน ภูมิใจในตนเอง มีความรู้ที่ดี ภูมิใจในเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของตน
5. ความสามารถในการวิพากษ์และคิดได้ตรง (critical reflection capability) โดยใช้ประสบการณ์ในการประเมินศักยภาพ ในการแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง
6. ความถูกต้อง (legitimacy) การเรียกร้องของประชาชนได้รับการพิจารณาจากเจ้าหน้าที่ที่กำกับพฤติกรรมและมีเหตุผล
7. การมีวินัย (discipline) มีมาตรฐานที่เกิดจากตนเองในการทำงานร่วมกับผู้อื่นและทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ
8. มีความคิดในเชิงสร้างสรรค์ (creative perceptions) มีความคิดในแง่ดีและสร้างสรรค์ ในแง่ของความสัมพันธ์ของตนเองกับบริบทต่าง ๆ ที่แวดล้อมตนเอง

ในจุดยืนทั้ง 8 ประการ จะทำให้บุคคลสามารถควบคุมชีวิตตนเองได้ การจะเกิดตัวชี้วัดทั้ง 8 ประการได้ จะต้องเริ่มจากบุคคลต้องพัฒนาความตระหนักว่า เขาสามารถที่จะพัฒนาชีวิตได้และเฝ้าหาทักษะที่จะนำมาสู่การพัฒนาชีวิต จากนั้นก็จะลงมือกระทำผ่านกระบวนการที่จะสร้างความมั่นใจให้ตนเองและในที่สุดทั้งทักษะและความมั่นใจในตนเองก็จะพัฒนาต่อไป ซึ่งจะส่งผลให้บุคคลทำงานร่วมกับผู้อื่นในด้านการมีอำนาจควบคุมทรัพยากรและตัดสินใจในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิการของตนเองได้

การศึกษานอกระบบจึงถูกนำมาใช้เป็นกระบวนการเสริมพลังและช่วยให้บุคคลบรรลุตัวชี้วัดทั้ง 8 ประการข้างต้น อย่างไรก็ตาม การศึกษานอกระบบเพื่อการเสริมพลังอำนาจจะมีข้อแตกต่างจากศึกษานอกระบบโดยปกติในสองประเด็นหลัก คือ 1) จุดเน้นของการศึกษานอกระบบเพื่อเสริมพลังอำนาจ เน้นผู้เรียนเป็นกลุ่ม ไม่ใช่รายบุคคล ในขณะที่ความรู้และทักษะของบุคคลอาจเกิดได้ แต่ในกระบวนการจะเน้นและส่งเสริมความสัมพันธ์และความเห็น

อันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่ม 2) การศึกษานอกระบบเพื่อเสริมพลังอำนาจจะเน้นความสามารถด้าน “เนื้อหา” และ “กระบวนการ” ในส่วนของเนื้อหาจะหมายถึงด้านทักษะและด้านการสื่อสาร ขณะที่กระบวนการจะหมายถึงความสามารถที่จะควบคุมสภาพทางสังคม เช่น การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกับกลุ่ม ซึ่งการจัดการศึกษานอกระบบโดยทั่วไปจะให้ความสำคัญกับเนื้อหาเพียงอย่างเดียวและไม่สนใจด้านกระบวนการเรียนรู้ กล่าวอีกอย่างคือ การศึกษาเพื่อเสริมพลังอำนาจจะส่งผลไม่เพียงแต่ความรู้และทักษะ จะรวมถึงความสามารถของแต่ละบุคคลที่ทำประโยชน์ ซึ่งจะส่งผลต่อชุมชนเป็นหลัก

อย่างไรก็ตามในการเกิดและการดำเนินการของการศึกษานอกระบบเพื่อเสริมพลังอำนาจนี้ ก็จะต้องอาศัยฐานการสนับสนุนจากองค์การภายนอกที่จัดบริบทแวดล้อมให้อีกกับการบรรลุตัวชี้วัดทั้ง 3 ประการได้

Niehoff (1977) ก็เปรียบถึงขอบข่ายของการศึกษานอกระบบไว้ว่าเป็นการศึกษาที่เปรียบเสมือนกระบวนการที่มีไว้สำหรับประเมินความต้องการ และความสนใจของผู้ใหญ่และเยาวชนที่ไม่อยู่ในระบบโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่กำลังพัฒนา เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจในกลุ่มประชาชน เป็นการสร้างทักษะและประสบการณ์ให้เพียงพอที่จะนำไปปฏิบัติเพื่อเป็นการเพิ่มผลผลิตและปรับปรุงคุณภาพชีวิตของครอบครัว ประเทศที่กำลังพัฒนาส่วนใหญ่จะจัดการศึกษานอกระบบ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ไม่รู้หนังสือหรือผู้ที่จบการศึกษาแล้วล้มเหลวไป เพราะไม่มีโอกาสได้เข้าหนังสือ ช่วยเหลือผู้ที่ขาดโอกาสที่ได้รับการศึกษาภาคปกติ ผู้ที่ออกกลางคันหรือไม่จบการศึกษาภาคบังคับ ซึ่งการจัดยารมย์หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งวันเมื่อชอบ โดยอาศัยการศึกษานอกระบบเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน การศึกษานอกระบบจะเป็นรูปแบบการศึกษาที่สามารถเข้าถึงประชาชนในเขตชนบทห่างไกล ทำให้ประชาชนเหล่านี้มีโอกาสได้รับความรู้และประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาความเป็นอยู่ของตนเอง และเป็นพื้นฐานเบื้องต้นที่จะนำไปสู่การพัฒนาประเทศ

จากรูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษานอกระบบในวรรณกรรมที่กล่าวถึงข้างต้น อาจเป็นแนวทางให้เห็นถึงแนวทางการจัดศูนย์การเรียนรู้ที่มีฐานการจัดการกระบวนการเรียนการสอนอยู่ในลักษณะของการผสมผสานระหว่างการศึกษาอกระบบ และการศึกษาลักษณะเป็นสำคัญ ลักษณะของการจัดศูนย์การเรียนรู้หรือกลุ่มเรียนรู้อย่างกล่าวจะมีรูปแบบสอดคล้องกับเป้าประสงค์ของศูนย์และผู้รับผิดชอบศูนย์เป็นหลัก

กระบวนการเรียนการสอนในการศึกษานอกระบบ

จากแนวคิด ปรัชญา และวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษานอกระบบทางเลือกที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด กระบวนการเรียนที่เกิดขึ้นเป็นการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนทั้งสิ้น ในกระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างกล่าว คำที่เป็นคำศัพท์หลักในกระบวนการสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้อาจประกอบด้วยแนวคิดและวิธีการที่หลากหลาย ดังที่ Srinivasan (1977) ได้สรุปไว้ คือ คำว่า nondirective learning, self-awareness, self-actualization, client-centered therapy เป็นต้น ปรัชญาที่อยู่เบื้องหลังกระบวนการเหล่านี้ คือ แก่งจิตบำบัด ชื่อ

Carl Rogers ซึ่งรับในปี 1940 ได้นำวิธีการจาก client-centered therapy มาสู่การสอน โดยครูไม่ต้องชี้นำ (nondirective teaching) โดยให้ผู้เรียน (เมื่อเทียบก็คือคนใจใหม่โนเมติ ขณะนั้น) ได้เป็นผู้ประเมินตนเอง ได้เป็นผู้ชี้นำตนเอง เพราะในทางจิตบำบัดจะพบว่าไม่มีใครรู้จักตนเองได้ดีเท่ากับตัวเอง ไม่มีใครดูแลชี้นำตนเองได้เท่าตนเอง ซึ่งแสดงว่าบุคคลสามารถชี้นำตนเองได้อย่างชาญฉลาดในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดีกว่า ซึ่งก็น่าจะเป็นเช่นนั้นเดียวกันกับสถานการณ์ในการศึกษา ดังนั้นนักจิตวิทยาภายใต้คำแนะนำของ Rogers จึงปรับวิธีการดังกล่าวมาใช้กับสถานการณ์ด้านการเรียนการสอน ซึ่งในระยะแรกมีปัญหาที่ต้องมีการปรับปรุงมาก ซึ่งในที่สุดแล้ว ก็ได้ข้อสรุปว่า ผู้สอนจะต้องรับผิดชอบในแง่การสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนนำพาตนเองไปจนบรรลุเป้าประสงค์ในการเรียนการสอน ผู้สอนจะต้องเปลี่ยนทัศนคติและความเชื่อที่ว่าผู้เรียนจะทำได้ อย่างไรก็ตามแม้ Carl Rogers จะใช้คำว่าผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (student centered) แต่ผู้สอนก็ยังคงเป็นผู้ส่งเสริมช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจชัดเจนในเป้าหมายประสงค์ของตนเอง จัดแหล่งเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะค้นคว้าอ้างอิง และเรียนรู้อย่างมีความหมายและผู้สอนจะปรับเปลี่ยนบทบาทไปมากกว่าที่จะเป็นครู หรือผู้มีอำนาจสั่งการ บทบาทของครูอาจจะเปลี่ยนเป็นผู้ร่วมเรียนด้วยก็ได้ และ 20 ปีต่อมา คณะกรรมการ UNESCO ได้เสนอแนะให้กิจกรรมทางการศึกษาให้ความสำคัญแก่ผู้เรียน เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียน "มีเสรีภาพในการเรียนรู้อย่างเต็มที่ที่สุด และเมื่อเขามีวุฒิภาวะที่จะตัดสินใจได้ว่า เขาต้องการเรียนอะไร เรียนอย่างไร เรียนที่ไหน และเขาจะได้เลือกทิศทางที่จะเรียนของเขาเอง"

ในแนวคิดตามทฤษฎีจิตวิทยามนุษยนิยมนี้ แนวคิดของ Freire เป็นการเรียนการสอนที่ทำให้คนหลุดพ้นจากสภาวะความกดดันจากสังคมภายนอก ได้มีอิสระความคิดของตนเอง แต่ Maslow (Abraham H. Maslow) เน้นถึงการต่อสู้กับความกดดันภายในของตนเอง เป็นการพัฒนาศักยภาพของตนเอง รับรู้ถึงความต้องการภายในของตน ตระหนักถึงจุดเด่น จุดด้อยของตนเอง และในที่สุดตระหนักความเป็นตัวของตัวเอง และมีพลังที่จะปรับปรุงสภาพแวดล้อมของตนได้ ภาวะที่เป็นสภาวะสำเร็จที่ Maslow คาดหวังคือ คนเราพัฒนาจนเกิดความรู้สึกดีกับตนเอง และแสดงพฤติกรรมที่เป็นความต้องการสูงสุดที่ตนเองต้องการจะไปให้ถึง

ซึ่งจากกรอบแนวคิดของนักวิชาการที่กล่าวข้างต้น Knowles (1978 อ้างถึงใน Knowles and others, 1984) ได้สรุปให้เห็นถึงความสำคัญของการจัดการเรียนการสอนตามแนวทางการศึกษาอกระบบ การศึกษาผู้ใหญ่ว่าจะประกอบด้วย 1) เป็นการศึกษาที่พัฒนาผู้เรียนไปสู่ความเป็นผู้มีความสามารถในการชี้นำตนเอง 2) ประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นแหล่งสำคัญของการเรียนรู้ 3) ผู้เรียนจะมีแรงจูงใจให้อยากเรียนอยากรู้ เพราะสิ่งที่เรียนเป็นประสบการณ์ที่มาจากชีวิตจริงหรือจากปัญหาที่ตนเองได้พบ 4) การเรียนรู้จะเป็นลักษณะของการเรียนที่เกิดจากภาระงานหรือปัญหาเป็นฐานในการเรียน และ 5) ผู้เรียนมาจรมเรียนด้วยความรู้สึกลึกซึ้ง อยากรจะหาความรู้ไม่ใช่ถูกบังคับหรือถูกขู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่จะต้องมาศึกษาเล่าเรียน

ในสภาพการเรียนการสอนโดยทั่วไปในระบบโรงเรียน เป้าหมายสำคัญของการเรียนรู้ คือกระบวนการทางพุทธิศึกษา (cognitive process) และอีกด้านหนึ่งคือการพัฒนาความตระหนักในตนเอง เพื่อให้เกิดความรู้สึกที่ติดตัวตนเอง ซึ่งในการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนอาจพบว่า ไม่สามารถครอบงำแนวคิดทั้งสองด้านได้ในเวลาเดียวกัน เนื่องจากมีข้อจำกัดในเรื่องหลักสูตร วิธีการสอน และการควบคุมการดำเนินงาน

การศึกษานอกระบบโรงเรียนจะเป็นทางออกสำคัญที่จะทำให้เป้าหมายในการพัฒนาบุคคลมีความเป็นไปได้ เพราะการศึกษานอกระบบไม่ใช่โครงการที่นิ่งอยู่กับที่ มีการปรับเปลี่ยนพัฒนาได้ตลอด ไม่ว่าจะเป็นวัตถุประสงค์โครงการ กระบวนการเรียนการสอน หรือการจัดประสบการณ์ต่าง ๆ เพราะการดำเนินการสามารถปรับเปลี่ยนได้ตลอด เราจึงพบว่ารูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบจะไม่เป็นรูปแบบตายตัว ซึ่งถือว่าเป็นข้อได้เปรียบของการจัดการศึกษา หรือประสบการณ์ให้กับประชาชนที่หลากหลายและทั่วถึง

จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดในการจัดการศึกษานอกระบบที่กล่าวข้างต้น ลักษณะการดำเนินการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสามารถแบ่งออกเป็น

1) การศึกษาที่จัดขึ้นคู่ขนานกับหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับในระบบโรงเรียน จัดให้สำหรับประชาชนกลุ่มด้อยโอกาส กลุ่มตกออก หรือผู้ที่มีข้อบกพร่องจากการเข้าศึกษาในระดับการศึกษาภาคบังคับในระบบโรงเรียน เมื่อสำเร็จการศึกษาผู้เรียนจะได้เอกสารรับรองสิทธิ์ที่นำมาดับขึ้นของตน

2) การศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมพัฒนาคุณลักษณะของประชาชนในด้านความคิด การแก้ปัญหา การให้ข้อมูลที่ถูกต้อง หักล้างเหตุการณ์ เพื่อให้ประชาชนมีทักษะในการวิเคราะห์ปัญหา และตัดสินใจในชีวิตประจำวันอย่างมีประสิทธิภาพ ผลลัพธ์สุดท้ายของการศึกษานอกระบบในลักษณะนี้จะทำให้ประชาชนเกิดความอิสระทางความคิด พัฒนาศักยภาพและความกล้าหาญในฐานะทางสังคม และพัฒนาเป็นบุคคลากรที่มีคุณภาพของสังคม มีทักษะตัดสินใจใน การแก้ปัญหา เข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจเป็นก้าวดังสำคัญในการพัฒนาชุมชน นั่นคือการเสริมพลังอำนาจในทางความคิดให้กับประชาชน

3) การศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อเติมหรือพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพ เพื่อเพิ่มผลผลิตและเป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การดำรงชีวิต ให้ประชาชนสามารถเป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพในการประกอบอาชีพ เป็นลักษณะการจัดหลักสูตรตามปัญหาหรือความต้องการของผู้เรียน โดยที่ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ทันที

3. การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal education) เป็นการศึกษาที่รวมการศึกษาทุกอย่างไม่ใช่การศึกษาในระบบและไม่ใช่การศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการทดลองชีวิตที่บุคคลจะได้มาซึ่งความรู้ ทักษะ ทัศนคติ และเห็นความจริงชัดแจ้งจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน และสัมผัสกับสิ่งแวดล้อม โดยทั่วไปแล้วการศึกษาตามอัธยาศัยจะไม่มีจัดการอย่างเป็นระบบ (unorganized and unsystematic) แต่ก็ได้ชื่อว่า เป็นแหล่งความรู้อันยิ่งใหญ่ที่ใครก็ได้จะเรียนรู้และเสริมถึงในตลอดช่วงชีวิตของเขา ซึ่งรวมถึงแม้

แต่ผู้ที่ได้รับการศึกษาอย่างดีก็เข้าสู่กระบวนการการศึกษาตามอัยยาคีนี้ (Paulston and Le Roy, 1975)

1.3 ปรัชญาและแนวทางการจัดการศึกษาในประเทศไทย

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 4 ได้ให้ความหมายของการศึกษาร่วมเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสวนทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดการสิ่งแวดล้อม สังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และในความหมายของการศึกษาดลอดชีวิต ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ยังได้ให้ความหมายรวมถึงการศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดประเด็นที่สำคัญ ๆ และเกี่ยวข้องกับปรัชญาของการจัดศูนย์การเรียนรู้ ดังนี้

หมวด 3 ระบบการศึกษา

มาตรา 15 การจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

(1) การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผลซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

(2) การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผลซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษาโดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

(3) การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่น ๆ

มาตรา 12 นอกเหนือจากรัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 13 บิดา มารดา หรือผู้ปกครองมีสิทธิได้สิทธิประโยชน์ดังต่อไปนี้

(1) การสนับสนุนจากรัฐ ให้มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดู และการให้การศึกษาแก่บุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแล

(2) เงินอุดหนุนจากรัฐสำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของบุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแลที่ครอบครัวจัดให้ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายกำหนด

(3) การลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีสำหรับค่าใช้จ่ายการศึกษาตามที่กฎหมายกำหนด

มาตรา 14 บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิได้สิทธิประโยชน์ตามควรแก่กรณี ดังต่อไปนี้

(1) การสนับสนุนจากรัฐให้มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแลรับผิดชอบ

มาตรา 15 การจัดการศึกษาปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้จัดในสถานศึกษา ดังต่อไปนี้

(3) ศูนย์การเรียนรู้ ได้แก่ สถานที่เรียนที่หน่วยงานจัดการศึกษาเอกโรงเรียน บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่นเป็นผู้จัด

มาตรา 25 รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ต่อยอด ขยายวง และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิถีการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้กล่าวถึงประเด็นสำคัญที่เกี่ยวเนื่องกับการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติภายใต้หลัก 3 ประการ คือ 1) การศึกษาเป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน 2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา 3) มีการพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สำหรับทิศทางในการดำเนินการจะอยู่ภายใต้หลักการดังต่อไปนี้

1) บุคคลมีสิทธิและความเสมอภาคในการได้รับการศึกษา
2) การจัดการศึกษาต้องเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน

3) การจัดมี 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย

4) ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในทุกรูปแบบในชุมชน ได้แก่ ห้างหุ้นส่วนประชาชน ห้างหุ้นส่วน หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ ศูนย์กีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่น

5) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน สถานประกอบการ ในการจัดการศึกษาให้มีการเรียนรู้ในชุมชน

6) มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

7) เนื้อหาในการจัดการศึกษาทั้งในระบบ นอกโรงเรียน และการศึกษาดำเนินชีวิตต้อง เน้นการบูรณาการเนื้อหาความรู้ในเรื่องเกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และเทคโนโลยี ศาสนา ศิลปะวัฒนธรรม ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา รวมทั้งความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ

8) กระบวนการเรียนรู้ เน้นเนื้อหาสาระ และกิจกรรมที่หลากหลาย สอดคล้องกับความสนใจและความแตกต่างระหว่างบุคคล มีทักษะกระบวนการคิด การแก้ปัญหา การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ให้ความสำคัญกับ การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ให้ผู้เรียนได้พัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ จัดให้มีการเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาและทุกสถานที่โดยร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชน

9) มีการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาไปสู่พื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

10) มีการพัฒนาครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐาน เพื่อให้สามารถจัดการศึกษาได้ตามเป้าหมายและแนวทางที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ

11) ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา ระดมทุนจากรัฐ เอกชน ชุมชน องค์กรท้องถิ่น สถานประกอบการ สถาบันทางสังคม ให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และมีส่วนร่วมการในการจัดการศึกษาตามความเหมาะสม

12) ส่งเสริมให้มีการใช้สื่อและเทคโนโลยี หรือการจัดการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบอย่างกว้างขวาง รวมทั้งมีการจัดระบบโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการใช้สื่อ และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาอย่างทั่วถึง รวมทั้งการพัฒนาบุคลากร ผู้ผลิต ผู้ใช้ และการพัฒนาทักษะของผู้เรียนในการใช้สื่อเทคโนโลยี

2. รูปแบบและลักษณะการจัดศูนย์การเรียนรู้ในประเทศไทยและในต่างประเทศ

2.1 รูปแบบและการจัดศูนย์การเรียนรู้ในประเทศไทย

รูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของกรมการศึกษานอกโรงเรียน

กรมการศึกษานอกโรงเรียนใช้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (Community Learning Centre)

เป็นศูนย์ปฏิบัติการในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนในระดับตำบลและหมู่บ้าน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตามคำนิยามของกรมการศึกษานอกโรงเรียนคือ เป็นศูนย์กลางในการจัดการศึกษา เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนในชุมชน โดยมีจุดเน้นในการดำเนินงาน ตามแนวคิด "การมีส่วนร่วมของชุมชน" ในการจัดการศึกษาระดับชุมชน มุ่งสร้างโอกาสและให้บริการเรียนรู้อย่างหลากหลายวิธีการเรียน เสนอทางเลือกในการพัฒนาตนเอง อันจะนำไปสู่การพัฒนาแบบพึ่งพาตนเองได้ของชุมชน

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ที่จัดโดยกรมการศึกษานอกโรงเรียน มีหลักการในการจัดตั้งไว้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2541)

1. เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นการปฏิบัติจริง มีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างหลักสูตรกับวิถีชีวิตของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ มีทักษะในการประกอบอาชีพ และทักษะในการดำรงชีวิต ศูนย์จะสร้างและจัดทำหลักสูตรที่หลากหลายไว้บริการ และมีการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ (การเรียนรู้การสอย) ที่ยืดหยุ่น โดยให้ผู้เรียนเป็นอิสระในการออกแบบการเรียนรู้ร่วมกับครูประจำศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

2. เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นศูนย์ที่สามารถค้นหาข้อมูลข่าวสาร และเลือกการเรียนรู้จากแหล่งวิทยากรต่างๆ ได้

3. เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่จัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้เรียน และบุคคลในชุมชนและนอกชุมชน เช่น ผู้รู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีผลให้เกิดการเรียนรู้ข่าวสารข้อมูลระหว่างกลุ่มบุคคลในชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจะเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และให้บริการด้านหลักสูตร สื่อ กิจกรรม การเรียนการสอน วิทยากร ข่าวสารข้อมูล เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางความรู้ให้กับชุมชน

4. เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ที่จัดการศึกษาระบบเปิด บุคคลในชุมชนสามารถมาใช้ประโยชน์จากการบริการการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนได้ตลอดเวลา

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประเภทต่างๆ ในความดูแลของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ประกอบด้วย

1. ศูนย์การเรียนรู้อาชีพ กศน.

2. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ศูนย์การเรียนรู้อาชีพ กศน. เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่ทำหน้าที่ในการจัดการฝึกอบรมด้านวิชาอาชีพ เช่น ศูนย์การเรียนรู้การเลี้ยงแพะ ศูนย์การเรียนรู้การถักต้นไม้ ศูนย์การเรียนรู้การเลี้ยงเป็ดด้วยหอยเทอจี ศูนย์การเรียนรู้อาชีพเพาะอาหารบ้านดอนหวาย และศูนย์การเรียนรู้

ชุมชนที่เป็นแหล่งการเรียนรู้วัฒนธรรมชาติบ้านเพ้าเหลื่อม ตำบลหนองเรือ อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นศูนย์การเรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์พันธุ์ปลาของลำน้ำเซิน เป็นต้น

สำหรับศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในรูปแบบที่จัดทำกันมาก คือ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่จัดบริการการศึกษาออกโรงเรียนทั้งสายสามัญและสายอาชีพ และบริการสื่อต่างๆในรูปแบบห้องสมุดขนาดเล็ก เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเชิงเนิน ตำบลเชิงเนิน อำเภอเมืองระยอง ที่จัดการศึกษาให้กับประชาชนทั้งการศึกษาออกโรงเรียนสายอาชีพ สายสามัญ ห้องสมุดขนาดเล็ก ห้องประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เป็นต้น

2.1.1 องค์การเอกชนกับบทบาทในการจัดศูนย์การเรียนรู้ในประเทศไทย

อเนก นาตะบุตร (2540) ได้สรุปบทบาทขององค์กรเอกชนในประเทศไทย และชี้ประเด็นให้เห็นว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) ที่เน้นการพัฒนาคน มีส่วนทำให้บทบาทขององค์กรเอกชนเด่นขึ้น โดยที่รัฐได้ประสานประโยชน์กับประชาชนและมีการพัฒนาเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนจึงพยายามเข้าไปมีบทบาทในระดับประเทศและระดับโครงการมากขึ้น อย่างไรก็ตามการดำเนินงานในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาขององค์กรเอกชนที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง จะเป็นการสร้างความตระหนัก โดยการให้ความรู้และส่งเสริมการรวมตัวเป็นเครือข่ายประชาชน เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ในท้องถิ่น ไปจนถึงการรวมตัวเพื่อคัดกรองอำนาจรัฐ ซึ่งการเกิดความตระหนัก และเครือข่ายต่าง ๆ ทั่วประเทศที่ดำเนินงานและมีพัฒนาการมาตลอดได้นั้น ก็ด้วยฐานจากการประสานงาน สร้างและสนับสนุนเวทีการเรียนรู้ให้เกิดในหมู่บ้าน เวทีความรู้ที่องค์กรเอกชนจัดขึ้น จะมุ่งแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นด้านเกษตร กุศสาหกรรรม สิ่งแวดล้อม และเสริมพลังประชาชนด้วยการส่งเสริมด้านความรู้และข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ และใช้เทคนิควิธีการถ่ายทอดความรู้ พัฒนาความคิด แลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อให้ประชาชนมีความเข้มแข็ง และเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง สามารถตัดสินใจและพิจารณาทางเลือกต่าง ๆ ได้

การดำเนินงานขององค์กรเอกชนมีอยู่ทั่วไปในทุกภูมิภาคของประเทศไทย การดำเนินงานจะอยู่ภายใต้ชื่อโครงการหรือมูลนิธิ ซึ่งมีหลายโครงการที่ทำหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับการศึกษา สำหรับโครงการหรือมูลนิธิที่มีลักษณะเหมือนไม่ใช่โครงการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา แต่ในการดำเนินส่วนใหญ่ กิจกรรมที่จัดต้องอาศัยกระบวนการทางการศึกษาเป็นเครื่องมือ ไม่ว่าจะเป็นการให้ข้อมูลเพื่อพัฒนาอาชีพหรือแก้ปัญหา การเสริมสร้างจิตสำนึก การสร้างความตระหนัก ถ้วนแล้วแต่ต้องใช้กระบวนการทางการศึกษา ซึ่งอาจจัดอยู่ในรูปแบบของการศึกษาในระบบโรงเรียนที่อยู่ภายใต้การดำเนินงานขององค์กรเอกชน ยกตัวอย่างเช่น

กลุ่มกิจกรรม

กลุ่มต้นพัน (ความรู้ไร้ขอบเขต)

กลุ่มเพื่อการพัฒนาและการศึกษาเด็ก (ห้องสมุดเคลื่อนที่/อาหารกลางวัน)

กลุ่มเพื่อประชาชน

กลุ่มเยาวชนคนพาน (สร้างศักยภาพเยาวชน/ความเป็นผู้นำ)

กลุ่มวราห์ (ฝึกอาชีพ)
 กลุ่มกระงะงา (ศิลปะ/ผลิตภัณฑ์)
 กลุ่มศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อม (ความรู้/ความเคลื่อนไหวเรื่องสิ่งแวดล้อม)
 กลุ่มสื่อสารโย (วางแผนโรดแมป)
 กลุ่มวิทยากร (ฝึกอาชีพ)

แหล่งข้อมูล

กลุ่มศึกษาปัญหาฯ (ศูนย์ข้อมูลเรื่องยา)
 คณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนเพื่อการสาธารณสุขมูลฐาน
 คณะกรรมการประสานงานองค์กรสิทธิมนุษยชน
 คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา (ประสานงานร่วมกับองค์กรพัฒนา
 เอกชน)
 คณะกรรมการเพื่อการพัฒนาแผ่นดิน
 คณะกรรมการยุติธรรมและสันติแห่งประเทศไทย
 คณะกรรมการณรงค์เพื่อประชาธิปไตย
 คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา
 คณะกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม 10 สมาชิกร
 โครงการกระดาดเพื่อต้นไม้ (การหมุนเวียนกระดาดที่ใช้แล้ว)
 โครงการเข้าถึงเอสดี
 โครงการการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน
 ฯลฯ

2.2 รูปแบบการจัดศูนย์การเรียนรู้ในต่างประเทศ

ในต่างประเทศ คำว่า ศูนย์การเรียนรู้ มีชื่อเรียกเป็นภาษาอังกฤษ อาทิเช่น Learning Resource Centre หรือ Learning Centre หรือ Community Learning Centre ประเทศออสเตรเลีย มี Neighbourhood House หรือ Community Learning Centre ประเทศญี่ปุ่นมี โคมิโนกัง (Kominaka) หรือ Citizen's Public Halls ในประเทศไทยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ปัจจุบัน Learning Resource Centre หรือ Learning Centre ในต่างประเทศเน้นการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยผ่านระบบ Online หรือ Internet หรือ ICT (Information and Communication Technology) ซึ่งใช้ห้องสมุดเป็นฐานในการจัดกิจกรรม ไม่คำนึงถึงกลุ่มเป้าหมาย เพราะ การจัดการศึกษาโดยผ่านทาง Online สามารถจัดกิจกรรมได้หลากหลายวิธีการ จัด หลากหลายเนื้อหา กลุ่มเป้าหมายสามารถเข้าถึงความรู้และเรียนรู้ได้ตามความสนใจ เช่น Click Community Learning Centre และ Community Learning Centre ของ British Airways ในประเทศสหราชอาณาจักร โดย Click Community Learning Centre จัดกิจกรรมทางการศึกษา และให้บริการให้กับประชาชนในพื้นที่ เมือง Alloa โดยเน้นการบริการข่าวสารข้อมูล

และจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ตามความสนใจของแต่ละบุคคล โดยมีการเชื่อมโยงผ่านทางเครือข่าย Internet (Click Community Learning Centre, 2003) สำหรับ British Airways ดำเนินกิจกรรมในเนื้อที่ จำนวน 240 เฮกเตอร์ ที่มีธรรมชาติสวยงาม โดยกิจกรรมเน้นกลุ่มเป้าหมาย ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ วิชาที่จัดประกอบด้วย ภาษา ICT (Information Communication Technology) การพัฒนาตนเอง ครอบครัวศึกษา ธุรกิจการท่องเที่ยว และ การอาชีพ (British Airways, 2003)

Kalamunda Community Learning Centre ในประเทศแคนาดา จัดกิจกรรมโดยยึดการเรียนรู้ผ่านการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน (Learning through Sharing) มีผู้ประสานงาน ผู้สอน และผู้ปฏิบัติงานที่ล้วนเป็นอาสาสมัคร วิชาที่เปิดสอนประกอบด้วย การวาดภาพสีน้ำ การวาดภาพบนผ้าไหม การเขียนภาพ ประวัติศาสตร์ศิลป์ การจัดดอกไม้ ช่างเครื่องประดับ การปั้น เครื่องหนัง ศิลปะการแสดง โอเปร่า การดนตรี การเขียน การเขียนชีวประวัติ การประพันธ์โคลงฉันท์กาพย์กลอน การเรียนภาษา (ฝรั่งเศส อิตาลี สเปน รัสเซีย เยอรมัน) การปัก การตัดเย็บ อาหารเคซีน ทนวมรักการอ่าน บิลเลดี้ โยคะ แอโรบิคส์ รวมทั้งวิชา จิตวิทยา และวิชาปรัชญา (Kalamunda Community Learning Centre, 2003)

Morell Region Community Learning Centre (2003) ประเทศแคนาดา เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่เน้นการจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อการเรียนรู้และการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และ Internet ให้กับประชากรในพื้นที่ เมือง Morell ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่และโดยเฉพาะ ผู้สูงอายุ ด้วยการจัดโปรแกรม Senior NET ที่สอนผู้สูงอายุให้มีความสามารถทางคอมพิวเตอร์ด้วยหลักสูตรและวิธีการเรียนรู้ที่ง่ายเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

โคมิทัง หรือ Citizen's Public Halls ในประเทศญี่ปุ่น เป็นศูนย์ของชุมชนและศูนย์การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ของชุมชน มีกิจกรรมหลากหลาย เช่น การบรรยายทางวิชาการ การสาธิต การแสดงทางศิลปวัฒนธรรม การฉายภาพยนตร์ การกีฬา รวมทั้งจัดการเรียนการสอนสำหรับเยาวชน ผู้หญิง ครอบครัวและผู้สูงอายุ ศูนย์มีผู้อำนวยการและเจ้าหน้าที่ประจำเป็นผู้บริหารและดำเนินการ อาคารแต่ละแห่งประกอบด้วย ห้องประชุม ห้องสมุด ห้องเรียนต่างๆ เช่น ห้องเรียนการทำอาหาร ห้องครัวโอเอะ ห้องเล่นภาพวาด ห้องดนตรี รวมทั้งห้องออกกำลังกายและฟิตเนส (National Federation of Social Education, 1992)

ศูนย์การเรียนรู้ในประเทศออสเตรเลีย เรียก Neighbourhood Houses หรือ Community Centre ทำหน้าที่ในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาชุมชน (Adult and Community Education) ซึ่งศูนย์หรือเครือข่ายการเรียนรู้เหล่านี้ทำหน้าที่ในการจัดการศึกษาผู้ใหญ่เพื่อเปิดโอกาสสำหรับการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ทั้งนี้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนการพัฒนาประชาชนของชุมชนทั้งด้านสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ (Macrae, 1991) Bellarine Living & Learning Centre, Geelong จัดการศึกษาผู้ใหญ่ให้กับประชาชนในพื้นที่ของเขต Whittington สาขาวิชาที่เปิดสอน เช่น Business, Cooking, Health and Wellbeing, Language. (Geelong Adult Training & Education, 1998). Diamond Valley Learning

Centre, Greensborough เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่จัดการศึกษาผู้ใหญ่ที่เปิดสอนหลากหลายสาขาวิชา โดยเน้นกลุ่มเป้าหมายหลักคือ สาขาวิชาที่เปิดสอน เช่น Adult VCE (Victorian Certificate of Education), Business Administration, Adult Literacy and Basic Education, Computer, Language เป็นต้น

สรุปได้ว่า การจัดศูนย์การเรียนรู้ หรือ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในต่างประเทศ มีความหลากหลายทั้งรูปแบบการจัด กิจกรรมการจัด กลุ่มเป้าหมายและ สาขาวิชาที่เปิดสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าในการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน เช่น Internet หรือ ICT ในระบบ Online และเปิดสาขาวิชาที่ตอบสนองต่อสถานการณ์เทคโนโลยี เช่น การสอนคอมพิวเตอร์ และที่เด่นๆ ในสาขาคำนวณคือโปรแกรม ทั้งที่เป็นศิลปวัฒนธรรมสมัยใหม่ และเฉพาะพื้นที่ เช่น ศิลปะการป้องกันตัวของจีน การนั่งสมาธิ (Meditation) เป็นต้น

3. ลักษณะการเทียบระดับและการเทียบโอนผลการเรียนเพื่อรับรองสิทธิ

3.1 ความหมายของการเทียบระดับ

การเทียบระดับ หมายความว่า การเทียบวุฒิการศึกษา หรือเทียบหลักสูตรหรือสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่าเป็นต้นไป เพื่อกำหนดความเทียบเท่ากันของวุฒิการศึกษาจากในและต่างประเทศตามมาตรฐานของการศึกษาของกระทรวงระหว่างรูปแบบการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้จบการศึกษาในระบบหรือการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัย สามารถศึกษาระดับอุดมศึกษาในรูปแบบการศึกษาเดียวกัน หรือต่างรูปแบบก็ได้ ความหลักเกณฑ์การเทียบระดับ (กัทนฯ ศานติวัฒน์ และคณะ, 2543)

3.2 การเทียบโอนผลการเรียนของการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ

การเทียบโอนผลการเรียนของการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ หมายถึง การนำผลการเรียนของการศึกษาในระบบหรือการศึกษานอกระบบของบุคคลที่สะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบกัน ไม่ว่าผลการเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตามมาเป็นผลการเรียนส่วนหนึ่งของหลักสูตร หรือการนำผลการเรียน การฝึกอบรม หรือ การโอนย้ายรายวิชาหรือหมวดวิชาของบุคคลจากหลักสูตรที่กำลังเรียนไปหลักสูตรอื่น หรือ เปลี่ยนวิชาเอกและวิชาโทหรือเรียนไม่จบในรูปแบบการศึกษาต่าง ๆ ไปศึกษาต่อในระดับเดียวกัน โดยยึดวัตถุประสงค์และโครงสร้างของหลักสูตรและคำอธิบายรายวิชาที่จะรับโอนเป็นหลักในการยกเว้นบางรายวิชาหรือบางหมวดวิชา มีวัตถุประสงค์เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนหลักสูตรที่เหมาะสมกับศักยภาพของแต่ละบุคคล โดยสามารถเปลี่ยนแนวการศึกษาของบุคคลหรือย้ายที่เรียนได้โดยไม่ต้องเริ่มใหม่

3.3 การเทียบโอนผลการเรียนของการศึกษาตามอัธยาศัย

การเทียบโอนผลการเรียนของการศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึง การนำความรู้และทักษะจากประสบการณ์จริงหรือทักษะที่อื่น ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ด้วยตนเองจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ เช่น ที่บ้าน ชุมชน ที่ทำงาน งานอดิเรกและสันทนาการ รวมทั้งการฝึกอบรม การฝึกงาน การประกอบอาชีพ การอาสาสมัครทศนศึกษา การอภิบาล หรือการอื่น ๆ ที่มีผลการเรียนรู้เป็นตัวอย่างที่โดยมีการประเมินความรู้ ความเข้าใจ คุณธรรม จริยธรรม ทักษะและประสบการณ์ด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อเทียบความรู้กับวัตถุประสงค์หรือเนื้อหาสาระของรายวิชาใดวิชาหนึ่งหรือหมวดวิชาใดหมวดวิชาหนึ่งของหลักสูตรในระบบเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้มีประสบการณ์ในวิชาชีพ/วิชาชีพ หรือมีความเชี่ยวชาญในแขนงต่าง ๆ ได้รับการศึกษารูปแบบต่อเนื่อง

3.4 สภาพปัจจุบันของการเทียบระดับและเทียบโอนผลการเรียนระดับมัธยมศึกษาของสถาบันในกระทรวงศึกษาธิการ

การเทียบโอนผลการเรียนระหว่างหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ

มีการพัฒนามาโดยลำดับ ถึงขั้นมีระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการเทียบโอนผลการเรียนมาบังคับใช้ แต่ในทางปฏิบัติพบว่ายังไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนที่ขอเทียบโอนผลการเรียนมากนัก เนื่องจากการไม่ยอมรับผลการเรียนที่เท่าเทียมกันระหว่างหลักสูตร ทั้ง ๆ ที่ทุกหลักสูตรใน ระดับมัธยมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการก็รับรองระดับและเนื้อหาวิชาที่เทียบกันเป็นส่วนใหญ่ และมีบางหลักสูตรเท่านั้นที่รับรองเทียบเท่า การเทียบโอนจึงจำกัดการดำเนินการอยู่เพียงบางหลักสูตรเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเทียบโอนจากหลักสูตรอื่น ๆ เข้าสู่หลักสูตรทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน แต่การเทียบโอนจากหลักสูตรทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนเข้าสู่หลักสูตรในระบบโรงเรียนหรือจากหลักสูตรในระบบโรงเรียนเข้าสู่หลักสูตรในระบบโรงเรียนด้วยกันเองพบว่ายังมีน้อยมาก (จำนง พูนิจ, 2543)

3.5 สภาพปัจจุบันของการเทียบระดับและเทียบโอนผลการเรียนสถาบันในมหาวิทยาลัย

สำหรับสภาพปัจจุบันของการเทียบระดับและเทียบโอนผลการเรียนสถาบันในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย สามารถสรุปได้ดังนี้

ประเภทที่ 1 มหาวิทยาลัยของรัฐประเภทจำกัดรับ เป็นมหาวิทยาลัยที่จัดการศึกษาภายใต้พระราชบัญญัติการจัดตั้งเป็นอิสระของแต่ละสถาบัน สภามหาวิทยาลัยแต่ละแห่งจะเป็นผู้กำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ ว่าด้วยการเทียบระดับหรือเทียบโอนผลการเรียน ซึ่งเป็นการเทียบโอนผลการเรียนจากการศึกษาในระบบแบบที่อื่น ดังที่ จิรณี ตันศิริวัฒนะ (2543) ได้สรุปเกณฑ์การเทียบโอนผลการเรียนของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ไว้ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกันในแต่ละสถาบัน คือ การเทียบโอนผลการเรียนจะเทียบเนื้อหาสาระของรายวิชาให้เทียบเท่ากันหรือไม่יותרว่า 3 ใน 4 ของเนื้อหา เป็นวิชาที่เรียนมาในระยะเวลาไม่เกิน 5 ปี หากเกิน

กว่าอาจมีการทดสอบเพิ่มเติม โดยปกติจะรับโอนรายวิชาที่สิ้นสุดการเรียนไม่ต่ำกว่าเกรด ๒ หรือระดับ ๕.๖๐ เฉพาะจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่รับไม่ต่ำกว่าเกรด ๕ หรือ ๖ ขึ้นไป จำนวนหน่วยกิตที่รับโอนจะไม่เกินครึ่งหนึ่งของจำนวนหน่วยกิตรวมตามหลักสูตรนั้น ๆ และเกรดที่รับโอนมาจะไม่นำไปรวมในการคิดคะแนนเฉลี่ยของการศึกษาในหลักสูตรใหม่ที่ได้รับโอนมาวันมหาวิทยาลัยขอนแก่นที่นำไปคิดรวมในคะแนนเฉลี่ย

ประเภทที่ ๒ มหาวิทยาลัยของรัฐประเภทไม่จำกัปรับ ซึ่งในปัจจุบันมีสองสถาบัน คือ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ด้วยลักษณะเฉพาะของทั้งสองสถาบันซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะเปิดโอกาสให้ประชาชนไทยทั่วทุกคนได้มีโอกาสในการศึกษาระดับอุดมศึกษา จึงไม่มีการจำกัดจำนวนที่รับเข้าศึกษาต่อ ไม่การสอบคัดเลือกเข้า การพิจารณาคุณสมบัติของผู้สมัครเข้ามีความยืดหยุ่นและคำนึงถึงหลากหลายกรณี และเป็นโอกาสทางใหม่ให้บัณฑิตที่เรียนจากหลากหลายแหล่ง คืออาจจะเกิดที่จบมาแล้วถึงต่อไป

๑. มหาวิทยาลัยรามคำแหง นอกจากรับสมัครผู้ที่มีคุณสมบัติจบหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่าแล้ว ยังพิจารณารับสมัครผู้จบหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า ทั้งนี้ต้องเป็นข้าราชการที่มีตำแหน่งและเงินเดือนตั้งแต่ระดับ ๒ หรือเทียบเท่าขึ้นไปหรือเป็นหรือเคยเป็นข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจหรือลูกจ้างของรัฐได้ปฏิบัติงานมาแล้วรวมกันไม่น้อยกว่า ๒ ปี หรือเป็นหรือเคยเป็นสมาชิกรัฐสภา สมาชิกสภากรุงเทพมหานคร สมาชิกสภาจังหวัด สมาชิกสภาเขต สมาชิกสภาเมืองพัทยา สมาชิกสภาเทศบาลหรือเป็นหรือเคยเป็นสมาชิกสภาตำบลหรือสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหรือกรรมการสุราษฎร์ โดยปฏิบัติงานมาแล้วไม่น้อยกว่า ๒ ปี หรือเป็นผู้ซึ่งสภามหาวิทยาลัยได้พิจารณาเห็นสมควรให้เข้าศึกษาได้ (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓)

สำหรับการเปิดโอกาสให้มีการเทียบโอนผลการเรียนจากการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยนั้น ปัจจุบันมหาวิทยาลัยรามคำแหงเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐแห่งแรกที่ได้ออกข้อบังคับมหาวิทยาลัยว่าด้วยการเทียบโอนผลการเรียนรู้ในการศึกษาระดับปริญญาตรี พ.ศ.๒๕๔๒ ฉบับลงวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๔๒ โดยเริ่มใช้บังคับฉบับนี้ตั้งแต่ภาค ๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๓ เป็นต้นไป ภายใต้สาระสำคัญ คือ การเปิดโอกาสให้มีการเทียบโอนผลการเรียนทั้งจากการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งนี้ได้แจกแจงวิธีเสนอผลงานการเรียนรู้อื่นๆให้อำนาจการกำหนดจำนวนหน่วยกิตของการเทียบโอนผลการเรียนรู้ ให้เป็นของคณะกรรมการประจำสาขาวิชาที่จะรับเข้าศึกษาเป็นรายกรณี และในกรณีพิเศษให้อธิการบดีโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการที่ปรึกษาของสภามหาวิทยาลัยมีอำนาจพิจารณาให้ตามที่เห็นสมควร (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๓)

๒. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช มหาวิทยาลัยรับผู้จบมัธยมศึกษาปีที่ ๓ หรือเทียบเท่า และมีประสบการณ์ในการทำงานไม่น้อยกว่า ๕ ปี โดยมีอายุไม่ต่ำกว่า ๒๕ ปีบริบูรณ์ ก็เทียบระดับผู้เทียบเท่ามัธยมศึกษาปีที่ ๓ และมาศึกษาต่อระดับปริญญาตรี

และหากมีประสบการณ์วิชาชีพในสาขาที่จะฝึกงาก็สามารถเทียบโอนรายวิชาได้อีกด้วย โดยอยู่ในดุลยพินิจของสภาวิชาการของมหาวิทยาลัย

สำหรับการเทียบโอนรายวิชาที่ศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษาอื่น หรือที่ศึกษาจากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชเองนั้น ตามระเบียบมหาวิทยาลัย พ.ศ.2527 สามารถกระทำได้ เช่น การเทียบโอนวิชาในระบบโดยต้องเทียบเป็นรายวิชา และเป็นวิชาที่ศึกษามาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปีการศึกษา โดยรับเทียบเฉพาะวิชาที่ได้รับคะแนนไม่ต่ำกว่า C หรือ S จำนวนหน่วยกิตที่รับเทียบไม่เกินครึ่งหนึ่งของหลักสูตรและนักศึกษาต้องศึกษาต่ออีกอย่างน้อย 4 ภาคการศึกษาปกติ คณะกรรมการประจำสาขาวิชาจะเป็นผู้พิจารณาเทียบโอน (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2527)

ประเภทที่ 3 มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยเอกชน ซึ่งอยู่ในกำกับของทบวงมหาวิทยาลัย ภายใต้พระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ.2522 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 มีหลักเกณฑ์ในการเทียบระดับและโอนผลการเรียน ซึ่งเป็นการเทียบโอนผลการเรียนของการศึกษาในระบบทั้งชั้น

สำหรับสถาบันอุดมศึกษาในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการที่จะกล่าวถึงมี 2 สถาบัน คือ

1. สถาบันราชภัฏ ปัจจุบันให้ระเบียนสภาพการฝึกหัดครูว่าด้วยการโอนผลการเรียนและการยกเว้นการเรียนรายวิชา พ.ศ.2531 ซึ่งมีสาระสำคัญตามที่จันนี้ ดันดิรัตน์วงศ์ (2543) สรุปไว้ดังนี้

การโอนผลการเรียนหรือการยกเว้นการเรียนรายวิชาสามารถกระทำได้ ทั้งจากผลการศึกษาในวิทยาลัยครูหรือจากผลการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาอื่น เปิดโอกาสให้มีการย้ายโอนสถานศึกษา การเปลี่ยนสภาพนักศึกษาจากภาคปกติไปเป็นโครงการอื่น หรือการย้ายไปสมัครสำหรับรายวิชาที่ได้รับยกเว้นต้องมีเนื้อหาเทียบได้ไม่น้อยกว่ารายวิชาในหลักสูตรวิทยาลัยครู โดยระดับคะแนนไม่ต่ำกว่า ค (C) หรือ ม (ผ่าน) หรือร้อยละ 60 จำนวนหน่วยกิตที่ได้รับการยกเว้นต้องไม่เกิน 2 ใน 3 ของหน่วยกิตรวมชั้นต่ำ และต้องศึกษาในสถาบันที่รับโอนไม่น้อยกว่า 1 ปีการศึกษา สำหรับรายวิชาที่ได้รับการยกเว้นจะถูกบันทึก ค (ผ่าน) ในใบรายงานระดับคะแนนและผู้ที่ได้รับยกเว้นไม่มีสิทธิได้รับปริญญาเกียรตินิยม

2. สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล สภาพสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลได้กำหนดหลักเกณฑ์การยกเว้นหรือการเทียบหรือการโอนรายวิชาไว้ในข้อบังคับสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลว่าด้วยการศึกษาระดับปริญญา พ.ศ.2537 และข้อบังคับสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลว่าด้วยการศึกษาระดับปริญญา (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2543 ซึ่งจันดิรัตน์วงศ์ (2543) ได้สรุปไว้ ดังนี้

การยกเว้นหรือการเทียบหรือการโอนรายวิชาต้องได้รับความเห็นชอบจากอาจารย์ที่ปรึกษา หัวหน้าภาควิชา และคณะกรรมการคณะตามเกณฑ์และข้อกำหนดของคณะที่ร่วมพิจารณาสังเกต การยกเว้นจะทำได้ไม่เกินครึ่งหนึ่งของหน่วยกิตทั้งหมดตามหลักสูตรและผู้เรียนต้องลงทะเบียนอีกไม่น้อยกว่า 40 หน่วยกิต ระดับคะแนนที่รับเทียบคือตั้งแต่ C ขึ้นไป

และไม่ให้นำมาคำนวณค่าระดับเฉลี่ยประจำภาคหรือค่าระดับคะแนนเฉลี่ยสะสม ส่วนการโอน
รายวิชาในระหว่างที่กำลังศึกษาหลักสูตรการเป็นนักศึกษาให้มหาวิทยาลัยที่ได้ทั้งหมด
มาคำนวณค่าระดับคะแนนเฉลี่ยประจำภาคและค่าระดับคะแนนเฉลี่ยสะสม กรณีที่
นักศึกษาพัฒนาการเป็นนักศึกษาของสถาบันแล้วสอบกลับเข้ามาเป็นนักศึกษาใหม่ได้ภายใน
ระยะเวลา 3 ปี ให้มีสิทธิ์โอนรายวิชาที่ได้เรียนในสถาบันมาแล้วได้สำหรับรายวิชาที่สอบ
ได้ C ขึ้นไป และให้นำรายวิชาเหล่านี้มาคำนวณค่าระดับคะแนนเฉลี่ยประจำภาคและค่า
ระดับคะแนนเฉลี่ยสะสมด้วย

3.6 การเทียบระดับและการเทียบโอนผลการเรียนของมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ

จี.บี. คันทรีมอนต์ (2543) ได้กล่าวถึงการเทียบโอนเพื่อรับรองสิทธิในผลงานว่า
Canadian Association for Prior Learning Assessment (CAPLA) เป็นสมาคมที่มี
กระบวนการดำเนินการด้านงานเกี่ยวกับการแสดงเอกสารและการทบทวนการเรียนรู้ที่ได้จากการ
เรียนนอกระบบและการเรียนตามอัธยาศัยซึ่งรวมถึงประสบการณ์การทำงาน การศึกษาดัง
ตนเอง งานอาสาสมัคร การเดินทาง งานอดิเรก และประสบการณ์จากครอบครัว การทบท
วนการเรียนรู้ก่อนนำมาใช้กับด้านวิชาการรับรองเพื่อการจ้างงานและการเข้าสู่
ตลาดแรงงาน โดยที่สมาคมมีสมมติฐานการทำงานอยู่บนปรัชญาต่อไปนี้

1. การเรียนรู้ที่สำคัญเกิดขึ้นนอกห้องเรียน
2. ผู้ใหญ่ต้องการความรู้ ทักษะ และความสามารถที่สำคัญด้วยวิธีการต่าง ๆ
3. การเรียนรู้เหล่านี้สามารถประเมินเพื่อทบทวนโดยสถาบันการศึกษาเพื่อการจ้าง
งานและการเลื่อนตำแหน่ง
4. นโยบายและกระบวนการประเมินจะจัดเป็นเอกสารที่ชัดเจน
5. โดยทั่วไปแล้วจะไม่บังคับให้ผู้ใหญ่เรียนซ้ำในสิ่งที่ตนรู้มาแล้ว และเรียนซ้ำในสิ่งที่ไม่
จำเป็น

ในขณะเดียวกันการเทียบโอนความรู้ที่ผู้เรียนมีมาก่อนทั้งนอกระบบโรงเรียนและตาม
อัธยาศัยก็จะมีปฏิบัติกันอยู่ในหลายประเทศ ดังนี้ คานาดา เรียกว่า Prior Learning
Assessment and Recognition (PLAR) นิวซีแลนด์ เรียกว่า Assessment of Prior
Learning (APL) สหรัฐอเมริกา เรียกว่า Prior Learning Assessment (PLA) และสหราชอาณาจักร
เรียกว่า Accreditation of Prior Experiential Learning (APEL)

University of New Orleans (2000) และ CAL Campus (2000 อ้างถึงใน
มัทนา หานศิริ และคณะ, 2543) ได้เสนอให้ข้อสอบมาตรฐานเพื่อกำหนดระดับความรู้
สำหรับบุคคลซึ่งมาจากการเรียนนอกระบบและเสนอโอกาสในการได้รับการเทียบโอน
ผลความรู้และได้รับการสะสมหน่วยกิตในระดับอุดมศึกษาโดยผ่านการตรวจสอบที่ได้มาตรฐาน
การสอบเพื่อวัดผลความรู้ โดยใช้ข้อสอบมาตรฐานดังกล่าวเพื่อสะสมหน่วยกิต ได้รับการยอมรับ
อย่างกว้างขวางจากสถานอุดมศึกษาหลายแห่ง การผ่านการสอบดังกล่าว นักศึกษาสามารถ

ได้รับการระดมหน่วยกิตได้ถึงหนึ่งในสามของหน่วยกิตที่บังคับตามหลักสูตรเพื่อขอสำเร็จการศึกษา

Indiana University (2000 อ้างถึงในมัทนา ศานติวัตร และคณะ, 2543) ได้เสนอทางเลือกสำหรับการชดเชยโมฆผลการเรียนจากการเรียนจากการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยไว้หลายรูปแบบ โดยสามารถจัดเป็นกลุ่มได้ดังนี้

การทดสอบมาตรฐาน (Standardized Tests) เป็นการทดสอบที่จัดทำขึ้นโดยหน่วยงานกลางของรัฐ มหาวิทยาลัยหรือเอกชน โดยเปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไปมาขอสมัครสอบ ถวบบัณฑิตนักศึกษาที่จะรับจะกำหนดมาตรฐานการรับผลการทดสอบ ระบุการให้เกรด และรวมทั้งจำนวนหน่วยกิตที่จะรับโอน บางสถาบันอาจไม่ให้หน่วยกิตแต่ยกเว้นการเรียนในชั้นพื้นฐานบางรายวิชาเพื่อให้ไปเริ่มเรียนในรายวิชาที่สูงกว่าได้

การทดสอบที่ไม่ใช่การทดสอบมาตรฐาน (Non-Standardized Tests) จีวเน่ ดันดีริคเนวส์ (2543 อ้างถึงในมัทนา ศานติวัตร และคณะ, 2543) สรุปไว้ดังนี้

การสอบท้าทาย (Challenge Examination) เป็นการสอบที่บอกกำหนดโดยคณะหรือภาควิชาหรืออาจารย์ผู้สอนในภาควิชาหนึ่ง ๆ เพื่อวัดความรู้ด้านเนื้อหาหรือความลึกซึ้งของผลการเรียนรู้ของนักศึกษา โดยนักศึกษาไม่ประสงค์จะเข้าเรียนวิชานั้น แต่ประสงค์จะแสดงว่าตนมีความรู้ตามวัตถุประสงค์ของรายวิชาในเพื่อเทียบความรู้และโอนหน่วยกิต ข้อสังเกตข้อนี้ไม่ใช่การทดสอบมาตรฐานแต่เป็นการออกข้อสอบที่ขึ้นอยู่กับการสอนและตำราหลักสำหรับวิชานั้น ๆ ผู้ลงทะเบียนต้องพบปะพูดคุยกับอาจารย์ผู้รับผิดชอบวิชานั้น ๆ ที่จะออกข้อสอบให้ชัดเจนก่อน

การสอบปากเปล่า (Oral Exam) เป็นการประกอบเพื่อทบทวนความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชานั้นของนักศึกษา การสอบอาจจะประกอบด้วยอาจารย์ผู้สอนเพียงท่านเดียวหรือหลายท่าน และมีการถกเถียงถึงหัวข้อหรือข้อคำถามที่ได้เตรียมไว้ก่อนล่วงหน้า โดยปกติเนื้อหาสาระจะเฉพาะเจาะจงกับวิชานั้น ๆ โดยตรง

การประเมินแฟ้มสะสมผลการเรียนรู้ (Portfolio Assessment) เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่ยืดหยุ่น ซึ่งผู้เรียนจะได้รับการเทียบโอนหน่วยกิตโดยตรงจากการศึกษานอกระบบหรือเรียน การประเมินเช่นนี้จัดทำขึ้นบนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า การเรียนรู้ระดับอุดมศึกษาไม่ว่าจะได้มาด้วยวิธีการใดสามารถเทียบโอนเป็นหน่วยกิตได้ โดยปกติหนึ่งแฟ้มจะแทนหนึ่งรายวิชา สำหรับความสำคัญของแฟ้มสะสมงานอยู่ที่ว่าเป็นการสะท้อนกระบวนการของการแสดงการเรียนรู้นอกสถานศึกษา การเตรียมแฟ้มสะสมงานเป็นรูปแบบของการประเมินตนเองตามสภาพจริง เป็นการพิจารณาตนเอง วิเคราะห์และสังเคราะห์ รวมทั้งเป็นประสบการณ์ในตัวเองให้กับผู้เรียน ซึ่งผู้เรียนจะเชื่อมโยงประสบการณ์การเรียนรู้ในอศศกับเป้าหมายของการศึกษาของตน เป็นการแสดงถึงการวิเคราะห์ตนเอง และเป็นการแสดงความสามารถในการจัดระบบเอกสารด้วยอีกประการหนึ่ง

สำหรับขั้นตอนการประเมินเพิ่มสะสมผลการเรียนรู้นี้จะกระทำโดยอาจารย์ผู้รับผิดชอบในวิชานั้นโดยเฉพาะ ทั้งนี้อาจกำหนดว่าผลการประเมินมีค่าเท่ากับเกรด C หรือสูงกว่าก็ได้ หรืออาจจะประเมินให้ได้เฉพาะหน่วยกิตไม่ปรากฏเกรดก็ได้ ถ้าผลการเรียนรู้นั้นถูกประเมินว่าไม่เพียงพอ อาจารย์จะเสนอผลว่าไม่สามารถรับโอนได้ บางครั้งอาจารย์อาจตัดสินใจให้เพิ่มข้อมูลหลักฐาน หรือสอบข้อเขียนหรือสอบปากเปล่าหรือระดมก็ได้ โดยปกติในการพิจารณาวิชา 3 หน่วยกิตที่ประเมินด้วยวิธีนี้ จะใช้เวลา 1-3 เดือน ทั้งนี้อาจนานกว่านั้น ถ้าข้อมูลไม่เพียงพอหรือสมารถสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในด้านนั้นที่จะมีความสามารถประเมินได้ เมื่อได้รับการเทียบโอนหน่วยกิต ผู้เรียนจะได้รับรายงานผลการรับโอนหน่วยกิต (Credit Award Record) ซึ่งสามารถใช้กับสถาบันที่รับเทียบโอนทำเนิ่น

จากการศึกษาวิจัยของมีทนา ศานติวัฒนะและคณะ (2543) พบว่า ขบวนการประมวลผลิกเกณฑ์/ตัวบ่งชี้ที่ใช้ในปัจจุบันในสถาบันอุดมศึกษาในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยและสังกัดกระทรวงศึกษาธิการนั้น ทุกสถาบันมีการเทียบระดับและการเทียบโอนผลการเรียน หรือการยกเว้นการเรียนเฉพาะผลการศึกษจากการศึกษาในระบบเท่านั้นและมีความใกล้เคียงกันในการกำหนดเกณฑ์ต่าง ๆ ซึ่งมักจะประกอบด้วย

- เนื้อหาสาระของรายวิชาที่เทียบเท่ากัน
- จำนวนหน่วยกิตสูงสุดที่เทียบโอน
- ระดับคะแนนขั้นต่ำที่เทียบโอน
- จำนวนหน่วยกิตหรือจำนวนเวลาที่ต้องศึกษาต่อในสถาบันที่รับโอน
- การนำหรือห้ามนำระดับคะแนนที่รับโอนมารวมในการคำนวณคะแนนเฉลี่ยสะสม

ทั้งนี้พบว่ามหาวิทยาลัยรามคำแหงเพียงแห่งเดียวในปัจจุบันที่ประกาศหลักเกณฑ์อย่างชัดเจนในการเทียบระดับและเทียบโอนผลการเรียนจากการศึกษาในระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

การเทียบระดับและการเทียบโอนผลการเรียนในสถาบันอุดมศึกษาในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยและกระทรวงศึกษาธิการ พบว่า เป็นการเทียบโอนระหว่างการศึกษาในระบบกับการศึกษาในระบบ ยังไม่มีการเทียบระดับหรือเทียบโอนจากนอกระบบหรือตามอัธยาศัย เกณฑ์การพิจารณาการเทียบของแต่ละสถาบันจะไม่แตกต่างกันมาก

สำหรับการประเมินผลการเรียนรู้อีกเพื่อการเทียบโอนผลการเรียนนั้น พบว่า สามารถกระทำได้ด้วยวิธีหลัก ๆ 3 วิธี คือ การทดสอบที่เป็นมาตรฐาน การทดสอบแบบรวบยอด และการประเมินเพิ่มสะสมงานหรือเพิ่มรายงานผลการเรียน

การสมัครสอบทดสอบเป็นรายวิชาจากหน่วยงานกลางที่จัดการสอบที่เป็นมาตรฐานกลาง ซึ่งมีมากมายหลายชนิดของการสอบและมีการจัดสอบมาครั้งในแต่ละเดือน ซึ่งทำให้อำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่จะวางแผนการสอบ อีกทั้งมีหลากหลายสาขาวิชาให้เลือกสอบได้ ลักษณะเช่นนี้คล้าย ๆ การสอบเทียบของการศึกษาอกระเทศของไท่ ส่วนการทดสอบแบบรวบยอดนั้น ผู้สอบประสงค์จะได้รับการยกเว้นการเรียนในชั้นเรียนในวิชาที่เขาสอบ

ศึกษาได้ด้วยตนเอง จึงเตรียมตนเองและขอทดสอบจากอาจารย์ผู้รับผิดชอบการเรียนการสอนในรายวิชานั้น ๆ โดยตรง การสอบอาจมีทั้งข้อเขียน ปากเปล่า หรือแสดงความรู้การปฏิบัติ การก็ได้ ส่วนการประเมินแบบสุดท้าย โดยเพิ่มผลงานหรือแฟ้มผลงานจากการเรียนนั้น เป็นการแสดงผลแห่งการเรียนรู้ที่ศึกษาด้วยตนเอง และจัดประมวลให้เข้าระบบตามที่สถานอุดมศึกษาที่รับเทียบต้องการโดยแสดง 1 แฟ้มค่ม 1 รายวิชา ซึ่งอาจารย์ผู้รับผิดชอบอาจจัดให้มีการทดสอบควบคู่กับการนำเสนอแฟ้มสะสมผลงานด้วยก็ได้

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการจัดศูนย์นิคมมาก แต่มีงานวิจัยที่ศึกษาถึงองค์ประกอบอื่นที่อาจเป็นแนวทางสำคัญในการดำเนินงานของศูนย์การเรียน โดยเฉพาะแนวทางการสนับสนุนและการเทียบโอน ได้แก่ งานวิจัยที่ศึกษาถึงองค์การที่ทำหน้าที่สนับสนุนการเรียนรู้นอกระบบโรงเรียนของประชาชนในประเทศแคนาดา จากงานวิจัยเรื่อง *A Slice of the Iceberg : Cross - Canada Study of Prior Learning Assessment and Recognition* ของประเทศแคนาดา โดยมหาวิทยาลัย 6 แห่ง ได้ร่วมกันศึกษาครอบคลุมทั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษาทั่วไปและวิชาชีพ โดยการศึกษาถึงกิจกรรมของ Prior Learning Assessment and Recognition (PLAR) ว่ามีส่วนทำให้การศึกษาด้านอาชีวศึกษาได้รับการยอมรับได้มากน้อยเพียงใด โดยมุ่งหวังว่าข้อมูลที่ได้จากงานวิจัยจะช่วยให้องค์การต่าง ๆ หน่วยงานรัฐ นักเรียน ผู้ใหญ่และสถานที่ทำงานแห่งต่าง ๆ สามารถตัดสินใจในด้านการประเมิน การพัฒนาและการให้บริการประเมินความรู้ก่อนเข้าเรียนของ PLAR วิธีการศึกษาได้จากการศึกษาคุณสมบัติของผู้เรียน กิจกรรมที่หาได้เรียน ผลที่เกิดจากประสบการณ์ที่มีต่อผู้เรียน และมุมมองของสถาบันต่าง ๆ รวมถึงค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการประเมินความรู้ก่อนเข้าเรียน จากเก็บรวบรวม วิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์ทางสถิติและผลจากการประชุมกลุ่มย่อย (focus group) และการสังเกตเปรียบเทียบกับผู้เรียนที่ผ่านการประเมินขององค์การ PLAR ในแต่ละมหาวิทยาลัยที่เข้าร่วมเป็นเครือข่ายในโครงการนี้ ตัวองค์กร PLAR ทำหน้าที่เป็นทั้งแหล่งจัดการศึกษาให้กับนักเรียน ผู้ใหญ่ที่ผ่านประสบการณ์การเรียนรู้ตามอัธยาศัยมาก่อนและเป็นแหล่งที่เชื่อมโยงการเรียนรู้นอกระบบการเรียนรู้อัตโนมัติและการศึกษาในระบบเข้าด้วยกัน

ขณะนี้คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการอยู่ในระยะที่ 2 และมีข้อเสนอแนะต่อสถาบันการศึกษาที่จะให้บริการในลักษณะของ PLAR ไว้ดังนี้

1. ต้องแน่ใจว่าในสถาบันมีนโยบายเป็นลายลักษณ์อักษรให้ผู้บริหารและอาจารย์ได้ทราบและปฏิบัติ
2. มีกระบวนการและข้อมูลเป็นขั้นตอนที่เป็นลายลักษณ์อักษรรวมทั้งประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเทียบหน่วยการเรียนรู้ของผู้เรียนไว้อย่างชัดเจน
3. จัดอบรมการประเมินการเรียนรู้ก่อนเข้าเรียนให้กับบุคลากรทุกคนโดยเน้นเรื่องผลการปฏิบัติและการประเมินการปฏิบัติตามสภาพจริง

4. ไม่ควรให้คณาจารย์ต้องกังวลเรื่องค่าใช้จ่าย และการเบิกจ่ายที่พึงมีอยู่เป็นประจำ

5. เพื่อพร้การทำงานลักษณะของ PLAR ในแง่ของการตลาดอย่างกว้างขวางไม่ให้เป็นในสถานะประกอบการหน่วยงานอาชีพต่าง ๆ ในแง่ของการวางเครือข่ายในการฝึกอบรม และให้การศึกษา

6. ประเมินการปฏิบัติงานของ PLAR ในแง่ของผลกระทบของบริหารแบบรวมอำนาจในส่วนนกลางกับการบูรณาการการบริการกับ PLAR

7. บุคลากร PLAR เชี่ยวกับกิจกรรมปฏิรูปการศึกษาและวางแผนยุทธศาสตร์การดำเนินงาน

8. ติดตามงานของ PLAR ในแง่ของการส่งเสริมความเจริญเติบโตของการบูรณาการการศึกษาในระบบกับการศึกษาด้านอื่นด้วย

9. พัฒนารายวิชาให้ผู้เรียนลงทะเบียนเรียนในระบบหน่วยกิตให้มีฐานสัทธิฐานเพื่อให้ผู้เรียนที่มีศรัทธาก่อนแล้วสามารถสำเร็จการศึกษาได้เร็วขึ้น

แอมรีชชี นามพรพรพ (2543) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การจัดการศึกษาโดยครอบครัว (Home School) โดยสืบเคราะห์รวบรวมงานด้านงานการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของนานาประเทศ โดยนำเสนอลักษณะการดำเนินงานอย่างละเอียด รวมถึงแนวปฏิบัติทั้งในส่วนของผู้พ่อแม่ ผู้ปกครองและการดำเนินงานรองรับข้อมูลผ่านโทรอยู่บนพื้นฐานการดำเนินการจัดการศึกษาครอบครัวในประเทศสหรัฐอเมริกา

ผู้วิจัยได้นำเสนอให้เห็นถึงบทบาทของรัฐบาลในแง่ของนโยบายเพื่อการกำกับ สนับสนุน และตรวจสอบ ซึ่งได้แก่

1. รูปแบบการจดทะเบียน โดยการจดทะเบียนกับโรงเรียนใกล้เคียงหรือสถานประกอบการศึกษาที่ได้รับมอบหมายให้เป็นโรงเรียนพี่เลี้ยงหรือโรงเรียนแม่ข่ายให้ครอบครัว Home School

2. สนับสนุนในรูปของอุปถัมภ์การศึกษาเพื่อให้เด็ก Home School สามารถไปใช้บริการบางอย่างของโรงเรียนที่สังกัดได้ โดยนำอุปถัมภ์ไปไว้โรงเรียนเก็บค่าใช้จ่ายคืนจากตัวผู้

3. การกำหนดเงื่อนไขหลักเกณฑ์ในการอนุมัติการจัด Home School เรื่องคุณสมบัติผู้ปกครองพ่อแม่ การไปเยี่ยมดูบ้านก่อนการอนุมัติ การเสนอกรอบหลักสูตรให้หน่วยงานการศึกษาในพื้นที่พิจารณา

4. การวางระบบติดตามดูแล เช่น การไปเฝ้าเทศให้คำปรึกษาที่บ้านครอบครัวที่เลี้ยงที่ได้รับมอบหมาย

5. การจัดระบบการทดสอบความรู้ของเด็กที่เรียนอยู่กับบ้านตลอดจนเื่อนในระยะเวลาที่เกียวข้อง เช่น ช่วงระยะเวลาของการทดสอบ

6. กลไกสนับสนุนอื่น ๆ เช่น การทำเอกสารคู่มือ รายการค่าเช่า และสิ่งที่ได้มาครุฐานเพื่อเผยแพร่แก่พ่อแม่ที่สนใจจะจัด Home School ด้วยตนเอง

นอกจากนี้ อมรวิทย์ นาคทรพร ทั้งได้วิเคราะห์เปรียบเทียบลักษณะการออกกฎหมาย และการวางระเบียบเกี่ยวกับการจัด Home School ในสหรัฐต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกา จัดเสนอตัวบทแห่งการกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนอย่างง่าย ๆ สำหรับครอบครัว home School ในสหรัฐอเมริกาในบางวิชา

ในกรณีที่การจัดการศึกษาที่บ้านเป็นทางเลือกหนึ่งของการจัดการศึกษาในปัจจุบัน และการจัดการศึกษาที่บ้านก็สามารถดำเนินการได้ ดังนั้น แนวทางจากงานวิจัยของอมรวิทย์ นาคทรพร โบบางประเด็นจึงอาจสามารถนำมาประยุกต์ให้เหมาะสมกับการจัดศูนย์การเรียนในประเทศไทยได้

สมชัย วรานุรักษ์ (2545) ได้ศึกษาการพัฒนากระบวนการจัดศูนย์การเรียนในสถานประกอบการ โดยศึกษาถึงความต้องการการจัดศูนย์การเรียน การติดตามผลการดำเนินงาน การรายงานและเชื่อมโยงการเรียนรู้อย่างไรจะไม่ได้ขึ้นอยู่กับขอบเขตของการศึกษา ในงานวิจัยฉบับนี้โดยตรง แต่ข้อค้นพบก็มีความเกี่ยวข้องในประเด็นที่สมชัย วรานุรักษ์ พบว่า การดำเนินงานและศูนย์การเรียนในสถานประกอบการมีความซับซ้อนมาก เพราะพนักงานที่มาใช้บริการเห็นคุณค่า แต่ที่น่าสนใจคือพนักงานให้ความเห็นว่าในอนาคตอยากให้พัฒนา ศูนย์การเรียนให้รองรับการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ และเปิดโอกาสให้พนักงานสามารถเชื่อมโยงกับระบบการจัดการความรู้ ซึ่งสามารถตอบสนองการสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันทางธุรกิจได้มากยิ่งขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้เรียนเห็นความสำคัญของการเรียนรู้โดยแรงจูงใจจากภายในของผู้เรียน และเห็นประโยชน์จากศูนย์การเรียนรู้ที่ไม่ได้จัดโดยสถานประกอบการ ในกระแสหลัก

ในด้านการเทียบโอนเพื่อรับรองผลการเรียนรู้ จิรณี ตันติรัตนวงศ์ (2544) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการเทียบโอนผลการเรียนเพื่อส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยสรุปสภาพการเทียบโอนผลการเรียนในระดับปริญญา (อุดมศึกษา) ของประเทศไทยและการเทียบโอนผลการเรียนระดับอุดมศึกษาในต่างประเทศ ได้แก่ ประเทศแคนาดา นิวซีแลนด์ สหรัฐอเมริกาและประเทศสหราชอาณาจักร ซึ่งในประเทศไทยโดยเฉพาะในสถาบันอุดมศึกษาจะเน้นการเทียบโอนในระหว่างสถาบันอุดมศึกษาด้วยกัน ส่วนการเทียบโอนรายวิชาจากการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสู่การศึกษาในระบบจะมีสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือและมหาวิทยาลัยรามคำแหงที่ประกาศยอมรับให้มีการเทียบโอนความรู้จากระบบการฝึก หรือจากการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย แต่ยังไม่ได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์ แนวทางกระบวนการและวิธีการเทียบโอนที่ชัดเจน สำหรับในต่างประเทศจะมีการศึกษาดังการประเมินความรู้มาก่อนและการยอมรับ (Prior Learning Assessment and Recognition หรือ PLAR) ดังที่กล่าวไว้ด้วยข้างต้น ซึ่งเป็นความพยายามที่จะเชื่อมโยงการศึกษานอกระบบและอัธยาศัยเข้าสู่การศึกษาในระบบโรงเรียน

ในประเทศไทย พร พันธุ์โอสด (2545) ได้ศึกษาวิจัยถึงการจัดการศึกษาทางเลือก โดยสถานศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ และได้เสนอแนวทางในการดำเนินงานไว้ดังต่อไปนี้คือ

1. ให้มีคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้รับผิดชอบการศึกษาทางเลือก การศึกษาของประชาชน ชุมชน และองค์กรเอกชน แยกไปจากการศึกษาที่ดำเนินการโดยภาครัฐหรือโรงเรียนเอกชน

2. กฎระเบียบที่ใช้กับสถานศึกษาทางเลือกควรจะยืดหยุ่น สอดคล้องกับลักษณะการดำเนินงานของสถานศึกษาทางเลือกที่มีอยู่หลากหลาย

3. การกำหนดมาตรฐานสำหรับการศึกษาทางเลือกควรจะยืดหยุ่นและหลากหลายสอดคล้องกับสภาพของการศึกษาทางเลือก แต่ในขณะเดียวกันก็ควรสามารถเปรียบเทียบและถ่ายโอนได้กับการศึกษากระแสหลัก

4. ความสนับสนุนจากรัฐควรเป็นไปอย่างเที่ยงธรรมและให้เป็นความสมัครใจของสถานศึกษาแต่ละแห่ง

นอกจากนี้ พระ ศันตุโสสธ ยังได้เสนอสาระที่ควรจะบรรจุไว้ในกฎกระทรวงเพื่อให้เจตน์จำนงของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติบรรลุเป้าหมายในทางปฏิบัติ สาระดังกล่าวได้แก่

1. ให้มีคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้พื้นที่และส่วนกลาง เพื่อดูแลรับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการศึกษาทางเลือกในเขตพื้นที่และส่วนกลาง โดยในเขตพื้นที่ยังไม่มี การดำเนินการจัดการศึกษาทางเลือก อาจยังไม่จำเป็นต้องจัดตั้ง แต่ให้จัดตั้งได้เมื่อมีการร้องขอจากชุมชน (การจัดการศึกษาโดยประชาชนต้องเกิดจากความพร้อมของภาคประชาชนจึงไม่สามารถกำหนดขึ้นมาพร้อมๆ กันในคราวเดียวได้ การกำหนดให้จัดตั้งเฉพาะส่วนที่พร้อม จะเป็น การเปิดโอกาสให้ การศึกษาภาคประชาชนค่อยเติบโต)

2. คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้พื้นที่หรือส่วนกลาง ควรจะมีลักษณะไตรภาคี และจะต้องประกอบด้วยผู้แทนของบุคคล ครอบครัว ชุมชน หรือองค์กรเอกชนที่จัดการศึกษาทางเลือกตามที่จะระบุไว้ในมาตรา 12 ร่วมกับผู้ที่ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาด้านเลือกอีกจำนวนหนึ่ง (ทั้งนี้เพื่อให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของศูนย์การเรียนรู้อย่างแท้จริง)

3. สถานศึกษาประเภทศูนย์การเรียนรู้ ต้องเป็นองค์กรที่ไม่แสวงกำไร จำนวนเด็กที่เข้ารับการศึกษาทุกระดับ (ปฐมวัย 3 ปีและการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี รวมเป็นทั้งหมด 15 ปี) รวมกันแล้วต้องไม่เกิน 450 คน ใน กทม. และไม่เกิน 250 คนในเขตพื้นที่อื่น ทั้งนี้หลักเกณฑ์ในการคำนวณมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า จำนวนนักเรียนต่อชั้นเรียนของศูนย์การเรียนรู้ควรจะไม่เกินห้องละ 30 คน และศูนย์การเรียนรู้ที่ใหญ่ที่สุด ไม่ควรมีเด็กมากกว่าห้องละ 1 ชั้นเรียน (การจำกัดขนาดของศูนย์การเรียนรู้ จะทำให้ศูนย์การเรียนรู้ไม่มีความใหญ่โตเกินกว่าที่ควร ปัจจุบันโรงเรียนของไทยมีขนาดใหญ่โตเกินไป จนทำให้ขาดสัมพันธภาพระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ซึ่งโรงเรียนขนาดใหญ่ของไทยจะมีขนาดใหญ่กว่าโรงเรียนขนาดใหญ่ในต่างประเทศมาก)

4. การยื่นขอจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ ให้ยื่นจดทะเบียนต่อคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ในเขตพื้นที่รับผิดชอบ

5. ข้อกำหนดเกี่ยวกับอาคารสถานที่ และพื้นที่ใช้สอย ให้ดูจากจำนวนเด็กนักเรียน โดยคิดเป็นสัดส่วนพื้นที่ต่อคน (การกำหนดขนาดพื้นที่สายตัว เป็นสิ่งที่ไมอาจทำได้ เนื่องจากศูนย์การเรียนมีหลายรูปแบบ อาจมีทั้งแบบผู้มาเรียนประจำ และเรียนโดยผ่านการใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา)

6. ให้มีคณะกรรมการประจำศูนย์การเรียน ซึ่งประกอบด้วยสมาชิก ๗-๙ คน ประธานครู ผู้แทนผู้ปกครอง และผู้ทรงคุณวุฒิ (ยกเว้นศูนย์การเรียนขนาดเล็กในครอบครัว)

7. ให้ศูนย์การเรียนมีอำนาจออกใบรับรองจบการศึกษาให้แก่ผู้สำเร็จการศึกษาที่ผ่านการทดสอบตามเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ และการศึกษาขั้นพื้นฐาน การทดสอบในระหว่างที่ยังไม่จบการศึกษาภาคบังคับ ให้เป็นวิจารย์ของของแต่ละศูนย์การเรียน หากในระหว่างช่วงเวลาดังกล่าว มีการโยกย้ายสถานศึกษาของผู้รับการศึกษา สถานศึกษาแต่ละแห่งอาจจะดำเนินการทดสอบตามที่เห็นสมควรได้ (ทราบการศึกษาแห่งชาติมาตรา ๑๕ (3) กำหนดให้ศูนย์การเรียนเป็นสถานศึกษาประเภทหนึ่ง มีฐานะเทียบเท่าสถานศึกษาประเภทอื่น จึงต้องกำหนดให้ศูนย์การเรียนมีสิทธิทางการศึกษาเท่าเทียมกัน)

8. ในกรณีที่ผู้ปกครองเห็นว่าเด็กในปกครอง ได้รับการศึกษาจากศูนย์การเรียนไม่ต่ำกว่ามาตรฐาน จนอาจเป็นผลเสียต่อการดำเนินชีวิตในอนาคต อาจจะร้องขอต่อคณะกรรมการศูนย์การเรียนเขตพื้นที่รับผิดชอบ ให้จัดการทดสอบเทียบมาตรฐานของศูนย์การเรียนนั้น ๆ ได้ เจ้าหน้าผู้ปกครองบางราย ที่ไม่ประสงค์ให้เด็กของตนมีผลึกในศูนย์การเรียนใด สามารถจะนำเด็กเข้ารับการศึกษต่อในสถานศึกษาของรัฐได้ โดยสถานศึกษาของรัฐอาจจะทำการทดสอบความรู้ความสามารถของเด็ก เพื่อจัดเข้าชั้นเรียนตามที่เห็นสมควร

9. การสนับสนุนด้านงบประมาณแก่ศูนย์การเรียน ให้คิดส่วนหนึ่งเป็นรายหัว ในอัตราที่ไม่ต่ำกว่าการสนับสนุนที่รัฐให้ต่อสถานศึกษาตามมาตรา ๑๕ (1) และ (2)

10. การสนับสนุนทางด้านงบประมาณ จะต้องไม่เป็นเหตุให้รัฐเข้าแทรกแซง การจัดการเรียนการสอน จนศูนย์การเรียนสูญเสียคุณลักษณะของความเป็นสถานศึกษาทางเลือก

11. การรับการสนับสนุนด้านงบประมาณของศูนย์การเรียน ให้เป็นไปตามความสมัครใจของศูนย์การเรียนแต่ละแห่ง

จากรวบรวมกรณีที่เกี่ยวข้องกับการเทียบโอนได้ระบุให้เห็นว่ามีการดำเนินการอย่างชัดเจนในระดับอุดมศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเทียบโอนระหว่างสถาบันการศึกษาในระบบด้วยตนเองและการเทียบโอนจากการศึกษาในระบบสู่ในระบบ ซึ่งมีศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนเป็นสื่อกลาง ส่วนการเทียบโอนในระดับการศึกษาภาคพื้นฐานยังไม่มีแนวทางที่ชัดเจน อย่างไรก็ตามแนวทางการดำเนินการเทียบโอนจากต่างประเทศรวมถึงข้อเสนอแนะจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศูนย์การเรียนในต่างประเทศได้ชี้ให้เห็นว่า หวังมีคณะกรรมการรับผิดชอบด้านศูนย์การเรียนซึ่งประกอบด้วยบุคคลจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับศูนย์การเรียน มีความเข้าใจในความหลากหลายของศูนย์การเรียน ขณะเดียวกันรัฐควรต้องให้ความสำคัญสนับสนุนในด้านต่างๆ แต่ไม่ควรแทรกแซงในการดำเนินงานของศูนย์เหล่านี้

บทที่ 3

การดำเนินการวิจัย

1. ระเบียบวิธีวิจัยและขั้นตอนการดำเนินงาน

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (descriptive research) ในการดำเนินการเพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์การดำเนินการวิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ ดังต่อไปนี้

1) การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานและกรอบแนวคิดหลักในการดำเนินการวิจัย

2) การวิเคราะห์ข้อมูลชุดข้อมูล เนื่องจากขณะนี้โครงการวิจัยที่กำลังศึกษา เรื่อง “โครงการการศึกษาทางเลือก” โดย สุทธา จักรพิสุทธิ์ (ตุลาคม 2545) ดังนั้นคณะผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากฐานข้อมูลของโครงการดังกล่าว โดยจำแนกศูนย์การเรียนตามกรอบดังนี้

- (2.1) บริษัทและเป้าหมายของศูนย์การเรียน
- (2.2) รูปแบบ เนื้อหา หลักสูตร และกระบวนการ
- (2.3) ลักษณะของผู้เรียน/กลุ่มเป้าหมายที่ให้การศึกษา
- (2.4) ใช้การวัด (วัดอะไร ใช้เครื่องมืออะไร อย่างไร)
- (2.5) แหล่งเงินทุนที่ได้รับการสนับสนุนเพื่อดำเนินงาน

3) ศึกษาประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรได้แก่ศูนย์การเรียนที่ถูกละไว้ “โครงการการศึกษาทางเลือก” โดย สุทธา จักรพิสุทธิ์ (ตุลาคม 2545)

กลุ่มตัวอย่างได้จากการสุ่มอย่างง่ายจากศูนย์การเรียนที่อยู่บนฐานข้อมูลในงานวิจัยโครงการการศึกษาทางเลือกดังกล่าว โดยสุ่มกระจายในทุกภูมิภาค ได้แก่ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้และภาคกลาง รวมกลุ่มศึกษาเป็นรายกรณีทั้งสิ้นจำนวน 70 ศูนย์ เก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2545-มกราคม 2546

4) พัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

(4.1) สร้างกรอบคำถามเพื่อเป็นแนวทางในการรวบรวมข้อมูลจากการศึกษารายกรณีของศูนย์การเรียนในกลุ่มตัวอย่างโดยอาศัยการประยุกต์รูปแบบ CIPP (CIPP Model) ศึกษาถึง

- บริบทของโครงการ (Context) ได้แก่ ความเป็นมา ปัญหา แนวปณิธานใจ สถานที่และสภาพแวดล้อม

- ตัวป้อน (Input) ได้แก่ วัตถุประสงค์ ผู้รับผิดชอบศูนย์การเรียน กลุ่มเป้าหมาย หลักสูตร ระยะเวลาและแหล่งเงินทุน

- กระบวนการดำเนินการจัดการเรียนการสอน/กิจกรรมการเรียนรู้ (Process) ได้แก่ วิธีการจัดการเรียนการสอน กิจกรรมและการประเมินผล

- ผลลัพธ์ของโครงการ (Product) ได้แก่ จำนวนผู้ผ่านกระบวนการผล
ที่เกิดขึ้น ความพอใจของผู้เกี่ยวข้อง

(4.2) สัมภาษณ์ตามกึ่งโครงสร้างประกอบการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-
depth interview) เพื่อสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง (stakeholders) เพื่อให้ได้ข้อมูลด้านแนวทางการ
ดำเนินการของรัฐเกี่ยวกับการเทียบโอนและการสนับสนุนในรูปแบบต่างๆ

5) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยศึกษาเป็นรายการนี้ ในช่วงระยะเวลา ๕ เดือน
(ตุลาคม 2545 - มีนาคม 2546) โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

(5.1) การประเมินผลผลิตของศูนย์การเรียน ดำเนินการโดยสุ่มประเมินจากศูนย์
การเรียนในแต่ละกลุ่ม ได้แก่ ศูนย์การเรียนที่จัดโดยครอบครัว ชุมชน องค์การปกครองส่วน
ท้องถิ่น องค์การเอกชน องค์การวิชาชีพ สถาบันศาสนาและสถาบันทางสังคมอื่น ๆ โดยแยก
ความลักษณะการดำเนินงาน ทั้งนี้โดยพิจารณาจากปรัชญาและวัตถุประสงค์ในการจัด และผู้
รับผิดชอบในการจัดการ ทั้งศูนย์การเรียนที่ได้รับเลือกเป็นการมีตัวอย่าง มีการดำเนินงาน
เพื่อรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

(5.2) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) ในกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและ
ผู้บริหารการศึกษา ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 9 ท่าน ได้แก่ อาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา
ผู้บริหารการศึกษา ๕ ท่าน ได้แก่ คณบดีคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ ปกติกระทรวงศึกษา
การ อธิบดีกรมการศึกษานอกโรงเรียน กรมวิชาการ กรมอาชีวศึกษา กรมแรงงานและสวัสดิ
การสังคม และผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้สอนในศูนย์การเรียนหรือศึกษานิเทศก์ที่เกี่ยวข้อง
จำนวนทั้งสิ้น 5 ท่าน และตัวแทนเครือข่ายภาคประชาชน 10 ท่าน หัวหน้าสำนักงาน
มาตรฐานการศึกษา รวมทั้งสิ้น 31 ท่าน วัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เพื่อ
ขอทราบความคิดเห็นในแง่การมีบทบาทของรัฐและการให้ทุนสนับสนุนของศูนย์การเรียนใน
แต่ละลักษณะที่ผู้วิจัยได้จัดกลุ่มจากข้อ 2 และการประเมินผลผลิตของศูนย์การเรียน โดยจะ
สัมภาษณ์ในรอบต่อไปนี้

- การกำกับดูแลมาตรฐาน
- การเทียบโอนผลการเรียน
- ด้านทรัพยากร
- ด้านวิชาการ
- ด้านอื่น ๆ

(5.3) การประชุมกลุ่มย่อย (focus group discussion) ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย มีผู้เข้า
ร่วมดังต่อไปนี้ กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ/นักการศึกษา ผู้บริหารการศึกษา คณบดีคณะครุศาสตร์-
ศึกษาศาสตร์ และผู้แทนกลุ่ม/ผู้จัดศูนย์การเรียน ซึ่งมีเข้าร่วมประชุมทั้งสิ้น 35 คน (รายชื่อ
ตามภาคผนวก) ประกอบด้วย

ที่ปรึกษาโครงการ	1	ท่าน
คณบดี/และเทียบเท่า	2	ท่าน

รองอธิการบดี	1	ท่าน
ผู้ทรงคุณวุฒิ/นักการศึกษา	21	ท่าน
ผู้แทนกลุ่ม/ผู้จัดศูนย์การเรียนรู้	10	ท่าน

สมาชิกที่เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อยจะได้รับเอกสารสรุปข้อมูลเบื้องต้นของศูนย์การเรียนรู้ลักษณะต่าง ๆ เพื่อประกอบการพิจารณา จากนั้นสมาชิกในกลุ่มย่อยต่างแสดงความคิดเห็นและเสนอแนะประเด็นต่าง ๆ (ดำเนินการเมื่อ 11 กุมภาพันธ์ 2546)

(5.4) การประชุมสัมมนาผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย (ผู้บริหาร นักการศึกษา ผู้จัดศูนย์การเรียนรู้ หัวหน้าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของรัฐและเอกชน) เพื่อเผยแพร่รูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ และนำเสนอแนวทางที่รัฐควรมีบทบาท และความชัดเจนของกลุ่มผู้เกี่ยวข้องจำนวนทั้งสิ้น 30 คน ในการประชุมครั้งนี้ สรุปที่ได้จากการเก็บรวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดได้นำเสนอในที่ประชุม โดยผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดได้พิจารณาและให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม (ดำเนินการเมื่อ 17 มีนาคม 2546)

2. สรุปขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

แหล่งข้อมูล	เครื่องมือ/วิธีดำเนินการ
1. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ	กรอบคำถามที่เกี่ยวข้อง รูปแบบ/ลักษณะการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ การกำกับมาตรฐานและการเทียบโอนระหว่างระบบ/สังเคราะห์จากวรรณกรรม
2. ข้อมูลเชิงทฤษฎี (ฐานข้อมูลเริ่มต้นงานวิจัยของสุชาติ จักรพิสุทธิ์)	กรอบคำถามเพื่อสังเคราะห์ข้อมูลจากกรอบ CIPP Model โดยแบ่งกลุ่มตามลักษณะและเป้าหมายการจัดกิจกรรมเพื่อผู้ฝึกนายารายกรณีในแต่ละศูนย์การเรียนรู้
3. ผู้รับผิดชอบศูนย์ฯ ผู้เกี่ยวข้อง (ผู้สอน/ผู้เรียน/ประชาชน)	- สัมภาษณ์ตามกรอบ CIPP Model และสนทนากลุ่มย่อย (focus group discussion) เกี่ยวกับผลผลิตของศูนย์การเรียนรู้ 1. สุ่มกลุ่มตัวอย่างตามลักษณะของศูนย์การเรียนรู้จากฐานข้อมูลในข้อ 2 2. แบ่งเก็บรวบรวมข้อมูลโดยศึกษาเป็นรายกรณีตามภูมิภาค กลาง/เหนือ/ตะวันออก/เหนือ/ใต้

แหล่งข้อมูล	เครื่องมือ/วิธีดำเนินการ
4. ผู้ทรงคุณวุฒิ/นักการศึกษา ผู้บริหารการศึกษา (อธิบดีกรม คณะบดีคณะศึกษาศาสตร์) ผู้สภานและผู้รับผิดชอบจัดศูนย์การเรียน ศึกษาพิเศษฯ หัวหน้าสำนักมาตรฐานการศึกษา	- แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) โดยพัฒนาจากการสรุปข้อมูลในข้อ 2 และข้อ 3 ใช้สัมภาษณ์แบบเจาะลึก - จัดประชุมร่วมกลุ่มย่อย (focus group discussion) 1) ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้บริหารการศึกษา คณะบดีคณะศึกษาศาสตร์-ศึกษาศาสตร์ 2) ผู้แทนกลุ่ม/ผู้จัดการศูนย์การเรียน
5. ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายประมาณ 30 คน (ผู้แทนองค์กรของรัฐ ผู้บริหารการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้บริหารสถานศึกษา ประชาชน)	เอกสารประกอบการวิจัย <pre> graph TD A[การประชุมแบบนามปากกา เพื่อรวบรวมความเห็น] --> B[นำเสนอข้อสรุป จาก 3-4] B --> C[แบ่งกลุ่มย่อยอภิปรายเพื่อ รับฟังความคิดเห็นจาก ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย] </pre>

6) การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) กระทำกับข้อมูลที่ได้จากการศึกษารายกรณีภายใต้กรอบของ CIPP ซึ่งนำมาประยุกต์ใช้ในการรวบรวมข้อมูลในแต่ละกรณี

(2) จัดกลุ่มและหมวดหมู่ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการประชุมกลุ่มย่อยในกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง

7) การนำเสนอผลการวิจัย

ข้อมูลที่ได้วิเคราะห์แล้วนำเสนอโดยตาราง แผนภาพและบรรยายสรุป

บทที่ 4

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

1. ข้อสรุปจากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดศูนย์การเรียนรู้

งานวิจัยฉบับนี้ได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและได้กรอบแนวคิดในการจัดศูนย์การเรียนรู้ว่า มีความสัมพันธ์กับการจัดการศึกษานอกระบบ (nonformal education) และการศึกษามหาวิทยาลัย (informal education) เป็นหลักและการศึกษาทั้ง 2 ลักษณะนี้เป็นฐานสำคัญที่เสริมให้ประสิทธิภาพการเรียนรู้ตลอดชีวิต ปราชญ์ผลเป็นรูปธรรมออกมาได้ (Longworth and Davies, 1996, Overly, 1979, Paulston and Le Roy, 1975) ในขณะที่ Mich (1971) ได้เสนอแนวคิดของช่องทางการเรียนรู้ใหม่หรือสถานการเรียนรู้ใหม่ที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้โดยไม่ต้องอาศัยคุณวุฒิใด ๆ เป็นที่ตั้ง เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในทุกสถานที่ไม่ว่าจะเป็นที่สาธารณะ กลุ่มเพื่อน กลุ่มผู้สูงอายุ ก็สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันได้ ในพื้นฐานแนวคิดดังกล่าวนี้ Mich ได้เสนอแนวคิด เรื่อง เครือข่ายแห่งโอกาส (opportunity web) ซึ่งเครือข่ายเหล่านี้จะประกอบด้วย

1. ศูนย์แหล่งศึกษาอ้างอิง (reference services) ได้แก่ ห้องสมุด ห้องแสดงพิพิธภัณฑ์ โรงเรียน โรงงาน ไร่-นา ที่ผู้เรียนจะค้นคว้าเรียนได้
2. การแลกเปลี่ยนทักษะความรู้ (skill exchange) ผู้เรียนจะเลือกศึกษาแลกเปลี่ยนความรู้ได้จากรายการรายชื่อผู้ที่พร้อมจะแลกเปลี่ยนทักษะและความชำนาญ
3. การจับคู่ผู้สนใจเรื่องเดียวกัน (peer matching) ส่งเสริมให้ผู้เรียนที่สนใจในเรื่องเดียวกันได้เรียนรู้ด้วยกัน
4. การรวมกลุ่มของผู้ที่มีคุณวุฒิในด้านการศึกษา (professional educators) ในข้อนี้เป็น การเสริมให้ประชาชนได้อยู่ในบรรยากาศของสังคมแห่งการเรียนรู้ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ ผู้ปกครอง เมื่อต้องการความช่วยเหลือ ชีแนะ จะมีการประสานเครือข่ายการเรียนรู้ให้ประชาชนได้พบ ได้รับความรู้ จาก ผู้มีคุณวุฒิโดยตรง

2. คำถามการวิจัย

1. ศูนย์การเรียนรู้ที่ไม่ได้ถึงเกณฑ์วิธีจัดหลักสูตรแบบโรงเรียน มีกี่ลักษณะ ทุกรูปแบบและในแต่ละลักษณะมีความแตกต่างกันอย่างไร
2. รัฐบาลมีบทบาทและให้การสนับสนุนอย่างไรต่อศูนย์การเรียนรู้ในข้อ 1 ในด้านต่อไปนี้
  - 1) ด้านการกำกับดูแลมาตรฐาน
  - 2) การเทียบโอนผลการเรียนเพื่อให้การรับรองศักดิ์และสิทธิ์
  - 3) ด้านวิชาการ
  - 4) ด้านทรัพยากร
  - 5) ด้านอื่น ๆ

เพื่อให้สามารถตอบคำถามการวิจัยข้อที่ 1 งานวิจัยนี้จึงศึกษาข้อมูลเท่าที่มีฐานข้อมูลอยู่ในขณะนั้น จากโครงการวิจัย “โครงการการศึกษาทางเลือก” โดย สุชาติ จันทรศัพท์ (ตุลาคม 2545) เป็นฐานในการลุ่มตัวอย่างและทำให้ทราบลักษณะกิจกรรมและที่ตั้งของศูนย์การเรียนส่วนหนึ่ง การศึกษารวบรวมข้อมูลเป็นการศึกษารายกรณี อาศัยกรอบจากการประเมินโครงการรูปแบบ CIPP (CIPP Model) เพื่อให้ได้คำตอบต่อไปนี้

- 1) ปรัชญาและเป้าหมายของศูนย์การเรียน
- 2) รูปแบบ เนื้อหา หลักสูตรและกระบวนการให้ความรู้
- 3) ลักษณะของผู้เรียน/กลุ่มเป้าหมาย
- 4) วิธีการวัด (วัดอะไร ใช้เครื่องมืออะไร วัดอย่างไร)
- 5) แหล่งเงิน/ทุนที่ได้รับการสนับสนุนในการดำเนินงาน

งานวิจัยนี้ได้ผู้ศึกษา 70 ศูนย์การเรียนที่กระจายอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ (ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) การได้มาซึ่งคำตอบจากกรอบ CIPP ได้ดำเนินการโดยวิธีสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และประชุมกลุ่มในทฤษฎีเรียนและผู้เกี่ยวข้อง โดยนักวิจัยในโครงการจะเข้าไปเยี่ยมศูนย์ทั้ง ๒๘ ศูนย์การเรียนและวิเคราะห์จากข้อมูลชุดที่มี 2 ศูนย์การเรียน (สังเคราะห์จากรายงานของคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กรณีครูจอน ไทรวีมานและรับข้อมูลจาก web site ของโครงการวิจัยการศึกษาทางเลือก กรณีของประสิทธิ์ หวังเงิน) จากนั้นสรุปข้อมูลที่ได้จากการศึกษารายกรณีและวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ตลอดจนวิเคราะห์และประเมินโครงการแล้วพบว่า มีศูนย์การเรียนที่ดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพจำนวน 59 ศูนย์ ส่วนอีก 11 แห่งขณะผู้วิจัยยังไม่ชัดเจนพอที่จะนำเสนอให้เป็นศูนย์การเรียน จากนั้นจัดประเภทและเสนอข้อมูลดังกล่าวด้วยวิธีการอื่นในการจัดประชุมอภิปรายกลุ่มย่อย (focus group discussion) 2 ครั้ง (กุมภาพันธ์และมิถุนายน 2546)

3. ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

3.1 แนวทางและรูปแบบการจัดศูนย์การเรียน

ผลจากการสัมภาษณ์เจาะลึกและการประชุมกลุ่มย่อย สรุปในด้วความชัดเจนของศูนย์การเรียน ได้สรุปว่า ศูนย์การเรียนควรมีเพียง 2 ประเภทหลัก คือ

- 1) ศูนย์การเรียนที่อิงการศึกษาขั้นพื้นฐานของการศึกษาในระบบ สอดคล้องกับพาดวร 18 (3) ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542
- 2) ศูนย์ที่จัดโดยไม่ได้อิงเกณฑ์วิธีจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานและผู้จัดที่เป็นองค์กรหรือกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ที่มีวัตถุประสงค์ด้านการเรียนรู้อื่น

ขณะเดียวกันผู้เกี่ยวข้อง (stakeholders) มีข้อเสนอแนะให้ขยายกรอบคำว่า ศูนย์การเรียนที่ระบุไว้ในพาดวร 18 ให้กว้างขวาง ครอบคลุมมากกว่าที่จะกำหนดให้เป็น “การจัดการศึกษาปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐาน” เท่านั้น ส่วนความใน (3) นั้นครอบคลุมผู้จัดกว้างขวางตามสภาพที่เป็นจริงจากข้อเสนอแนะของทั้งการสัมภาษณ์เจาะลึก และการประชุมกลุ่มย่อยสามารถสรุปกรอบคำจำกัดความของศูนย์การเรียนได้ดังนี้

ศูนย์การเรียนรู้ หมายถึง ศูนย์ที่ดำเนินการในการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประชาชน โดยมีปรัชญาและวิธีการศึกษาที่มุ่งสร้างโอกาสในการเรียนรู้ช่องทางหลากหลาย ที่สามารถตอบสนองความต้องการและเสนอทางเลือกในการพัฒนาตนเองของประชาชน

จากจำนวนศูนย์การเรียนรู้ 70 ศูนย์ที่ศึกษารายการพบว่า ศูนย์การเรียนรู้สามารถจำแนกออกได้ดังนี้

3.1.1 ศูนย์การเรียนรู้ที่ไม่ได้จัดโดยหน่วยงานของรัฐโดยตรง เป็นการจัดการศึกษาปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นสถานศึกษาที่มุ่งพัฒนากลุ่มเป้าหมายให้ได้ความรู้และทักษะในด้านวิชาการ และ/หรือศูนย์การเรียนรู้ที่พัฒนาทั้งวิชาการและวิชาชีพ มีทั้งสิ้น 10 ศูนย์ จาก 59 ศูนย์การเรียนรู้

3.1.2 ศูนย์การเรียนรู้ที่ไม่ได้เน้นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และไม่ได้ดำเนินการโดยหน่วยงานของรัฐ แบ่งได้ดังนี้

(1) ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งส่งเสริมและพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ มี 8 ศูนย์ จาก 59 ศูนย์

(2) ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งให้ความรู้ ส่งเสริม สืบสานและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ และสิ่งแวดล้อมปลูกจิตสำนึกด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มี 35 ศูนย์ จาก 59 ศูนย์การเรียนรู้

ซึ่งศูนย์ทั้ง 2 ลักษณะนี้จะมีความแตกต่างในด้านของผู้ดำเนินการและวัตถุประสงค์ของโครงการเป็นหลักจากกรณีศูนย์การเรียนรู้ที่แบ่งเป็น 2 กลุ่มหลัก สามารถเปรียบเทียบในลักษณะของแนวทางการจัดและกระบวนการด้านการให้ความรู้จำแนกได้ดังต่อไปนี้

3.1.1 ศูนย์การเรียนรู้กลุ่มที่ ๑ ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาผู้เป็นเป้าหมายให้ได้เรียนรู้ด้านวิชาการ พัฒนาทักษะชีวิตและ/หรือศูนย์การเรียนรู้ที่พัฒนาทั้งวิชาการและวิชาชีพ

ตารางที่ ๑ ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาผู้เป็นเป้าหมายให้ได้เรียนรู้ด้านวิชาการ พัฒนาทักษะชีวิตและ/หรือศูนย์การเรียนรู้ที่พัฒนาทั้งวิชาการและวิชาชีพ

ผู้จัด/ผู้รับผิดชอบ	ปรัชญา	วัตถุประสงค์	ประเด็นเนื้อหาหลักสูตร	การจัดการเรียนการสอน
โครงการบ้านรัก (สข.) (เด็กปกติเรียนร่วมเด็ก พิเศษ)	Waldorf รัตนาธรรมชาติสง เด็ก	ให้เด็กได้พัฒนาอย่างสม ดุลย์ เหมาะสมกับอายุ	เนื้อหาเชื่อมโยงกับธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณี	สอนระดับเด็กเล็ก-อนุบาล - จัดชั้นเรียน คละชั้น/คละ อายุ/คละความสามารถ - เด็กปกติเรียนร่วมเด็ก พิเศษ - สร้างเสริมศักยภาพการเรียนรู้ ชุมชน+ครู+ผู้ปกครอง - แม่ผู้เรียนเป็นสำคัญ+ การพัฒนาตามศักยภาพ
โรงเรียนสาธิตวิทยา (สข.) (เด็กปกติเรียนร่วมเด็ก พิเศษ)	การพัฒนาสติปัญญามนุษย์ เป็นสำคัญ(ตามแนวทาง ธรรมชาติของวิทย์ วิทยาศาสตร์ ศิลปะ และนิเวศวิทยา)	- ให้นักเรียนได้ศึกษาต่อ และความสามารถในการ ดำรงชีวิตในสังคมของเด็ก กลุ่มพิเศษ	- บูรณาการทักษะเพื่อชีวิต ให้สอดคล้องกับชุมชนและ พัฒนาทักษะเพื่อชีวิต	สอนอนุบาล - มัธยมศึกษา ปีที่ 4 - เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ - บูรณาการหลักสูตร - เด็กปกติเรียนร่วมเด็ก พิเศษ

ตารางที่ ๑ ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนากลุ่มเป้าหมายให้ได้เรียนรู้ด้านวิชาการ พัฒนากิจกรรมชีวิตและ/หรือศูนย์การเรียนรู้ที่พัฒนาทั้งวิชาการและวิชาชีพ (ต่อ)

ผู้จัด/ผู้รับผิดชอบ โครงสร้าง	ปรัชญา	วัตถุประสงค์	ประเด็นเนื้อหาหลักสูตร	การจัดทำเรียนการสอน
แสนสนุกไทรทัศน์ (เด็กปกติ)	- ให้เด็กเรียนรู้สนุกเพื่อ พัฒนาการที่สมดุล (Waldorf)	- จัดการศึกษาให้เด็ก พัฒนาการแบบ บูรณาการ	จัดตามแนวทอเรียฟเพื่อให้ ผู้เรียนพัฒนาทั้งตัวตน	(สอนอนุบาล-ประถมศึกษา ปีที่ ๑) - บูรณาการวิชาการและ กิจกรรม - พัฒนาการทุกส่วน - สอนศิลป์ + วิชาการ + จริยธรรม
ศูนย์การเรียนรู้ปัญญา (เด็กปกติ)	- สร้างสมดุล กาย ใจ ปัญญา เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ (Waldorf)	- จัดการศึกษาไปให้เด็ก พัฒนาที่สมดุลดี วิจารณ์ ญาณ/กล้าหาญรับผิดชอบ/ เผชิญสังคมได้	- อนุบาล พัฒนา จินตนาการ และความริเริ่มสร้างสรรค์ สำนึกในบุญคุณของ ธรรมชาติ - ประถม ปฏิบัติจริง มี ความสมดุลระหว่างศิลปะ วิชาการ และจริยธรรม - ทุกสิ่งที่เรียนจะเข้าไปใน หัวใจเด็กและก้นการออกมา เป็นผลงานที่จะกระทำการ	สอนนักเรียน ๑ - ๗ ขวบ - เน้นการปฏิบัติจริง - เน้นให้ผู้เรียนคิดด้วย ตนเอง

ตารางที่ ๑ ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนากลุ่มเป้าหมายให้ได้เรียนรู้ด้านวิชาการ พัฒนาทักษะชีวิตและ/หรือศูนย์การเรียนรู้ที่พัฒนาทั้งวิชาการและวิชาชีพ (๓๐)

ผู้จัด/ผู้รับผิดชอบ โครงการ	ปรัชญา	วัตถุประสงค์	ประเด็นเนื้อหาหลักสูตร	การจัดการเรียนการสอน
โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก(สช.) (เด็กยากจน-ถูกทอดทิ้ง)	- การให้เสรีภาพแก่เด็ก (Mr. A.S. Neill)	- ช่วยเหลือเด็กที่ถูกละเลย ได้ยาก ถูกทอดทิ้งให้มี พัฒนาการที่สมบูรณ์	- พัฒนาหลักสูตรของตนเองตามแนว กระทรวงศึกษาธิการ	สอนแบบเปิด-ปิดตามศึกษา ปีที่ ๑ - ใช้แนวคิดของโรงเรียน Summer Hill ของ(A.S.Neill) - ให้เสรีภาพกับผู้เรียน อย่างเต็มที่ในการเรียนรู้ - มีส่วนร่วมในการปกครอง ตนเอง กำหนดกิจกรรมและ กฎระเบียบที่จำเป็น
โรงเรียนสาธิต สิริราชวิทยาสถา (ศรีสะเกษ) (เด็กปกติ ป. ๑ - ม. ๖)	จัดการศึกษาให้สอดคล้องกับ วิสัยทัศน์ชุมชน	- ให้นักเรียนสามารถ ดำเนินชีวิตตามวิถีทางบั้ง ฉี่ของพุทธศาสนาอันดี งาม	- หลักสูตรของกรมสามัญ ศึกษา เน้นวิชาฝึกปฏิบัติและ นำไปใช้ - เปิดสอนสวทศวิทยาสถา ไฟฟ้า	สอนประเภทศึกษาปีที่ ๑ - มัธยมศึกษาปีที่ ๖ - เน้นภาคปฏิบัติให้ออกไป ประกอบอาชีพได้โดยแบ่ง เป็นฐานการผลิตเพื่ออุปโภค บริโภคให้ตนเองได้ เมื่อมี ผลก็นำออกจำหน่ายตาม ฐาน สาธิตชุมชนและ ด้านอื่นๆ

ตารางที่ 1. ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนากลุ่มเป้าหมายให้ได้เรียนรู้ด้านวิชาการ พัฒนากลุ่มอาชีพและ/หรือศูนย์การเรียนรู้ที่พัฒนาทั้งวิชาการและวิชาชีพ (ต่อ)

ผู้จัด/ผู้รับผิดชอบ	ปรัชญา	วัตถุประสงค์	ประเด็นเนื้อหาหลักสูตร	การจัดการเรียนการสอน
โครงการสร้าง บัณฑิตอาสาสมัคร (สท.) (เด็กปกติ ป. ๖ - ม. ๖)	จัดการศึกษาให้สอดคล้องกับ วิถีชีวิตชุมชน	- ส่งเสริมศักยภาพบุคคลที่ ประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจ ภาพ และวัฒนธรรม - ส่งเสริมศักยภาพบุคคล บุคคล - ให้บุคคลได้รับสิทธิขั้น พื้นฐานทางการศึกษา	- หลักสูตรมัธยมศึกษา ตอนต้นและมัธยมศึกษาตอน ปลายของกระทรวงศึกษาธิการ การแบ่งเนื้อหาเป็น 1) วิชาการ 2) ภาษาอังกฤษ 3) การฝึกงานอาชีพ	- สอนเนื้อหาแบบบูรณา ศึกษาให้ชื่อ - มัธยมศึกษา ปี ๖ - สอนวิชาการผู้บกพร่อง พัฒนาคน ชุมชน สังคม โดย เน้นการเรียนรู้
ราชานีโศก (อุบลราชธานี) (ผู้สูงอายุทั่วไป)	สร้างชุมชนของผู้สูงอายุ และดำรงชีวิตตามวิถีทางของ ชุมชน	- สร้างชุมชน ผู้สูงอายุ - เสนอทางเลือกในการ ดำรงชีวิตท่ามกลางวิถีชีวิต ของสังคม	- การเรียนรู้ตามลักษณะ ต่างๆ	- สอนเนื้อหาแบบบูรณา ศึกษาให้ชื่อ - มัธยมศึกษา ปี ๖ - สอนวิชาการผู้บกพร่อง พัฒนาคน ชุมชน สังคม โดย เน้นการเรียนรู้

ตารางที่ 1. ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนากลุ่มเป้าหมายให้ได้เรียนรู้ด้านวิชาการ พัฒนากับทักษะชีวิตและ/หรือศูนย์การเรียนรู้ที่พัฒนาทั้งวิชาการและวิชาชีพ
(ต่อ)

ผู้จัด/ผู้รับผิดชอบ โครงการ	ปรัชญา	วัตถุประสงค์	ประเด็นเนื้อหาหลักสูตร	การจัดการเรียนการสอน
โรงเรียนวัดศรีบัวบาน (เด็กปกติ ป. 4 - 5 - 6 และ ม.3)	- พัฒนาเด็กให้เข้มแข็งออก สู่สังคม	- พัฒนาศักยภาพการ ปรับตัวได้กับสังคมที่ต่าง จากห้องเรียนของตน	- การให้ความรู้ด้านวิชาชีพ และงานที่ผู้เรียนเฝื่องาน	สอนนักเรียนชั้นป. 4-5-6 และ ม.3 - พัฒนาการบูรณาการเรียนรู อย่างมีส่วนร่วม โดยมียศ ภูมิปัญญา การการศึกษา นอกโรงเรียน วิทยาลัยสร สาธิตและจังหวัด มา ร่วม กับครูในโรงเรียน) - จัดตั้งกองทุนให้เด็กเรียน ขอยืมไปลงทุนเมื่อถึงตัว จำหน่าย
ศูนย์ประสานการจัดการ ศึกษาโดยครอบครัว (เด็กที่เลือก Home school)	มุ่งสร้างวิถีการเรียนรู้ตลอด ชีวิต และผู้ที่มีความคิดอิสระ	- เพื่อจัดการศึกษาทาง เลือกให้บุตรหลานได้เกิด การเรียนรู้	- ควบคุมตัวพัฒนาเองตาม แนวทางการกระทรวงศึกษา ธิการ	สอนการศึกษาร่วมพื้นฐานให้ บุตรหลาน - จัดกิจกรรมที่ตอบสนอง ความต้องการของผู้เรียน - เน้นการลงมือปฏิบัติ สร้างประสบการณ์โดยมีผู้ปกครอง สนับสนุนและอำนวยความสะดวก สะดวก

ตารางที่ 1 ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนากลุ่มเป้าหมายให้ได้เรียนรู้ด้านวิชาการ พัฒนากิจกรรมชีวิตและ/หรือศูนย์การเรียนรู้ที่พัฒนาทั้งวิชาการและวิชาชีพ

(ต่อ)

ผู้จัด/ผู้รับผิดชอบ โครงการ	ปรัชญา	วัตถุประสงค์	ประเด็นเนื้อหาหลักผู้ด	การจัดทการเรียนการสอน
บ้านเด็บบาสูทอินน์เท (Home schooling)	การเรียนรู้ที่ดีที่สุดคือเรียน จากการกระทำจริง	- ส่งเสริมให้ครอบครัว เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ถึง ต่างๆ สำหรับลูก	- เป็นการศึกษาตาม อัธยาศัย และความสนใจของผู้เรียน	- เรียนรู้จากการที่เข้าไป เป็นวิทยากรในสถานที่ต่างๆ - เรียนรู้จากธรรมชาติใน บ้าน "บ้านป่าแห่งการเรียนรู้" - เรียนรู้จากแหล่งวิชาการ ใกล้บ้าน
บ้านเรียนดวงตะวัน (ฟลาน - จัด Home school ให้ผู้อื่น)	รอยสกริป (มนุษย์ไม่ได้เกิด มาเพื่อจะเอาตัวรอดอย่าง เดียว ควรจะมีสัมพันธ์กับคน อื่นๆ คนอื่นๆ จึงจะนำไปสู่ ความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง)	- ต้องการบรรลุเป้าหมาย การศึกษาอย่างแท้จริง - แก้ปัญหาเด็กที่ไม่ชอบ เรียนในระบบ	- ศึกษาศึกษาในระบบ และพัฒนาสาระอื่นๆ ให้ เหมาะสม	- สอนให้สอดคล้องกับ ธรรมชาติและความต้องการ ของเด็ก

ตารางที่ ๑ ศูนย์การเรียนรู้พัฒนาภูมิปัญญาให้เด็กเรียนรู้ด้านวิชาการ พัฒนาทักษะชีวิตและ/หรือศูนย์การเรียนรู้การพัฒนาและวิชาชีพ
(ต่อ)

ผู้จัด/ผู้รับผิดชอบ โครงสร้าง	ปรัชญา	วัตถุประสงค์	ประเด็นเนื้อหาหลักสูตร	การจัดการเรียนการสอน
วิเศษ วังวิญญู (Home Schooling)	ให้ลูกสามารถดำรงชีวิตตาม สภาพได้อย่างมีความสุขหรือมี ชีวิตที่ยืนยงที่จะนำไปสู่การ ศึกษาขั้นสูงสอดคล้องกับคุณภาพ ของความเป็นมนุษย์	- มีแผนปัญญากับฐาน (ปัญญาทวายน ปัญญาวิเศษ ปัญญาธรรม และ ความรู้สึกล) - กำกับทิศทางการศึกษา ของตนเองได้ - สร้างองค์ความรู้ที่ สัมพันธ์กับความเป็นไปใน สังคมและระบบนิเวศได้ เหมาะสม	- เนื้อหาที่พัฒนาการรับรู้ ตามวัย - ปฏิบัติพันธกิจและการที่ ความหมายในปฏิสัมพันธ์ - การให้ความสำคัญกับ กระบวนการที่กลายมาเป็น ส่วนหนึ่งของเนื้อหา - มุมมองโลกแบบนิวค ทัศน์	- ผู้เรียนมีอิสระภาพในการ เลือกกิจกรรมการเรียนรู้ที่ ตนเองสนใจ - การพูดคุยแลกเปลี่ยน ความรู้ ความคิดเห็นกับพ่อ และสมาชิกใน ครอบครัว
ประทีป หวังเป็น (Home Schooling)	ให้ลูกมีความสุขในการเรียนรู้	- ให้ลูกมีความรู้ ในการ เรียนรู้ - ให้ลูกช่วยเหลือตนเอง ได้ในอนาคต - ให้ความสำคัญกับคุณค่า กับครอบครัวและ เครือญาติ	- เอกสารของกระทรวงและ เนื้อหาที่พัฒนาตนเอง	- อธิบาย - ศึกษาด้วยตนเอง - ศึกษาเอกสารงานที่ - ปฏิบัติจริง - พูดคุย - เรียนรู้จากสื่อ

ตารางที่ 1 ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาสู่เป้าหมายให้ได้เรียนรู้ด้านวิชาการ พัฒนาทักษะชีวิตและ/หรือศูนย์การเรียนรู้ที่พัฒนาทั้งวิชาการและวิชาชีพ (ต่อ)

ผู้จัด/ผู้รับผิดชอบ	ปรัชญา	วัตถุประสงค์	ประเด็นเนื้อหาหลักสูตร	การจัดการเรียนการสอน
โครงการโรงเรียนผู้สูงอายุ (เด็กด้อยโอกาสทั้งระดับ ประถมศึกษา)	- ผู้ด้อยโอกาสควรได้รับ ความเสมอภาคด้าน การ ศึกษา	- เพื่อยกระดับคุณภาพ ชีวิตของนักเรียน ชาวไทย ภูเขา	- หลักสูตรกรมการศึกษา นอกโรงเรียนสามัญระดับ มัธยมศึกษาตอนต้นหรือ หลักสูตรประกาศนียบัตร วิชาชีพ	- นักเรียนที่จบการศึกษา ระดับประถมศึกษา - ปรับพื้นฐานผู้เรียน - พัฒนาความรู้ทักษะ - นำความรู้ไปใช้ โดยให้ ความรู้อาสาสมัครมีการ นิเทศ
โรงเรียนธรรมศาสตร์อเนก ดาว(สมาคมสร้างสรรค์ชีวิต และสิ่งแวดล้อม) (เด็กด้อยโอกาส น.1-ม. 6)	ให้นักเรียนเรียนตามวิธี ธรรมชาติ	- ให้นักเรียนเคารพ ธรรมชาติ - สืบสานภูมิปัญญา ท้องถิ่น - พึ่งตนเอง - มีความซื่อสัตย์	- กรมสามัญศึกษาโดยอิง กรมการศึกษาเอกชนโรงเรียน	- มัธยมศึกษาปีที่ 1-6 - เรียนหลักสูตร คอมพิวเตอร์ กับ กศน. - วิชาชีพ มีครูสอน - เน้นการปฏิบัติงานอาชีพ เพาะปลูกเกษตรกรรม

ศูนย์การเรียนรู้ทั้ง 16 แห่งในกลุ่มแรกนี้ จัดได้ว่าเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่ไม่ได้จัดโดยหน่วยงานของรัฐ แต่การจัดการเรียนการสอนและประสบการณ์การ
เรียนรู้ได้มีการอิงหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของการศึกษามหาวิทยาลัยหรือสำนักงานการศึกษาเอกชน ซึ่งจัดได้ว่าป็นศูนย์การเรียนรู้ที่อยู่ภายใต้กรอบ
มาตรา 18 (3) ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542

2.3.2 ศูนย์การเรียนรู้กลุ่มที่ 2 ศูนย์การเรียนรู้ที่ไม่ได้เน้นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และไม่จัดโดยหน่วยงานของรัฐ

(1) ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งส่งเสริมการพัฒนาความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจมี 8 แห่ง

ตารางที่ 2 ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งส่งเสริมการพัฒนาความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ

ผู้รับผิดชอบ/กลุ่มเป้าหมาย	ปรัชญา	วัตถุประสงค์	ประเด็นเนื้อหาหลักสุด	การจัดการเรียนการสอน
บ้านสาธุใจ (ทุกกลุ่มอายุ)	- พุทธศาสนิกชนเป็นเครื่องยึด พัฒนาสภาพจิตใจคน	- ให้การศึกษาเรื่อง พุทธธรรม แก่คนรุ่นใหม่	- พุทธศาสนากับชีวิต ประจำวัน	- นำเสนอข้อเขียนบน Web Site
เสถียรธรรมสถาน (ทุกวัย)	- สร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ ที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติ	- ให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งการ ห็นพุทธภาพจิตใจ - เผยแพร่ธรรมะและวิถี การปฏิบัติธรรม	- พัฒนาหลักสูตรตามความ เหมาะสม	- จัดอบรม - เผยแพร่ของเสียต่างๆ
วัดพระธาตุหินมูขุโข้ว (โรงเรียนพระพุทธรูปสาธิต วันเสาร์อาทิตย์) (ทุกกลุ่มอายุ)	- ส่งเสริมพัฒนาเยาวชน	- ให้นักเรียนเข้ามาศึกษา ปฏิบัติธรรม - ใช้เวลาว่างให้เป็น ประโยชน์	- พุทธศาสนา (กำหนด โดยกรมศาสนา) - ศึกษาชุมชน - ศึกษาศาสนาไทย - ภาษาอังกฤษ - ศนิตศาสนา - กิจกรรมชุมนุมตามความ สนใจ (จัดเป็นกิจกรรมเสริม หลักสูตร)	(สอนผู้สนใจทุกกลุ่มอายุ) - บรรยาย - ทัศนศึกษา - ปฏิบัติ

ตารางที่ 2 ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งส่งเสริมการพัฒนาความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ (ต่อ)

ผู้รับผิดชอบ/กลุ่มเป้าหมาย	ปรัชญา	วัตถุประสงค์	ประเด็นเนื้อหาหลักสูตร	การจัดการเรียนการสอน
โครงการ ศูนย์พัฒนาวชิรเจติม พระเกจิวิจิตรพิพิธปัญญาโสภ (นักเรียนจากโรงเรียนใน ระบบ)	เจตนาไม่เอาเปรียบ ทั้งหน้าไม้ สายดิน	- พัฒนาคนให้มีความภาค ชีวิตรู้สึ ชีตงัน ในสัทธิธรรม	- พระเป็นผู้พัฒนาขึ้นมาเอง	- มีคนสอนเองภายใต้ คำแนะนำของพระ - ใช้กระบวนการกลุ่ม - ใช้การบรรยาย
ศูนย์พุทธศาสนาวินัย วัดกมลพิทยาราม (ตำบล) (นักเรียนที่สนใจศึกษา จากโรงเรียนในระบบ)	ส่งเสริมพัฒนาเยาวชน	- ให้เด็กและเยาวชนได้ เวลาว่างให้เป็นประโยชน์	- หลักสูตรรวมของ กรม ศาสนา	- บรรยาย
สถาบันการเรียนรู้และ พัฒนาประชาสังคม (ทุกกลุ่มอายุ)	การระดมพลังของกลุ่มคน สามารถยกย่องผู้ท้องถิ่นและ สังคมของตนเองได้	- เป็นศูนย์กลางข้อมูล เกี่ยวข้องกับกระบวนการ พัฒนาสังคม - เชื่อมโยงถ่ายทอด แลกเปลี่ยนความคิดเห็นประสม การณและข้อมูลระหว่างองค์ กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - สหกิจวิสัยทัศน์และ เป้าหมายร่วมกัน - เมื่ออำนาจให้กับองค์กร ประชาสังคมอื่นๆ	- เนื้อหาที่นำไปสู่การพัฒนา ชีวิตที่ร่วมกันและนำไปสู่ การเคลื่อนให้ทางสังคม	- มีกิจกรรมปฏิบัติการ - มีท่ามรพัฒนาท้องถิ่น

ตารางที่ 2 ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งส่งเสริมการพัฒนาความเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ (ต่อ)

ผู้รับผิดชอบ/กลุ่มเป้าหมาย	ปรัชญา	วัตถุประสงค์	ประเด็นเนื้อหาหลักสูตร	การจัดการเรียนการสอน
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ทุกกลุ่มอายุ)	- มหาวิทยาลัยควรเป็นพื้นที่สาธารณะทางปัญญา - การเรียนรู้ไม่ใช่การไปโรงเรียนแต่เป็นความสุขและเป็นเป้าหมายของมนุษย์	- เพื่อบริการกิจกรรมด้านการศึกษาลูกหลานให้กับประชาชน	- ไม่มีการจัดหลักสูตรตายตัว เป็นการจัดวิชาเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียน เลือกเรียน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตประจำวันเช่น วิชาความรู้อื่นๆ	- เปิดโอกาสให้ผู้เรียนพูด ตั้งคำถามจากประเด็นที่ท้าทายจากการบรรยาย - จัดนิทรรศการ - วาดภาพ - เอกสารเผยแพร่ - เว็บไซต์
สถาบันปอเนาะบ้านญี่ไฉ่ (มูลนิธิพุทธเจ้าทอง ศรีเมือง) (วัยผู้ใหญ่)	ผู้นำสำคัญยิ่งใหญ่ ชาติต้องดำรงอยู่เท่าที่เก่งและดี	- พัฒนาคนให้มีความสะอาด ซื่อ น้อมถ่อม ซื่อสัตย์ เสียสละ และกตัญญูมากขึ้น - ให้ผู้รับการอบรมนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน - สร้างแบบอย่างที่ดีเพื่อถ่ายทอดการดำเนินชีวิตที่ดีสู่คนทั่วไปกับครอบครัวและเพื่อนร่วมงาน	- การพัฒนาด้านความสะอาด สอน ประหยัด ซื่อสัตย์ เสียสละ กตัญญู - สรรพทานอาหารให้ไม่ประณีตมีภาพและประสิทธิผล - การปฏิบัติธรรม	- ปกิยธรรม - เน้นการพัฒนาตนเองในด้านคุณสมบัติตามวัตถุประสงค์

- (2) ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งให้ความรู้ ส่งเสริม สืบสานอนุรักษ์วิถีวัฒนธรรม วิถีศาสตร์และสิ่งแวดล้อมปลูกจิตสำนึกด้านความสัมพันธ์
ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มีจำนวน 35 แห่ง
- ตารางที่ 3 ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งให้ความรู้ ส่งเสริม สืบสานอนุรักษ์วิถีวัฒนธรรม วิถีศาสตร์และสิ่งแวดล้อมปลูกจิตสำนึกด้านความสัมพันธ์ระหว่าง
มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

ผู้รับผิดชอบ/กลุ่มเป้าหมาย	โครงร่าง	ปรัชญา	วัตถุประสงค์	หลักสูตร	การดำเนินการเรียนการสอน
ชุมชนวัฒนธรรมคลอง สามจีน (ลพชะ) (ทุกกลุ่มอายุ)	องค์ความรู้มีอยู่ทั่วไปทั้งใน ท้องถิ่นและที่เป็นสากล ถ้า เราเปิดโอกาสให้กว้าง		- รวบรวมความรู้ที่มีอยู่ใน ชุมชน และนำมา ด้วย ทอดให้เป็นระบบ - เปิดโอกาสให้ประชาชน ได้ - เรียนรู้ได้ทั้งต่อกระบวนการ เปลี่ยนแปลง	- กลุ่มออมทรัพย์ - เกษตรกรรมยั่งยืน - วิถีธรรม ภูมิปัญญา ดีวิถีงาม - การจัดการทรัพยากร - กิจกรรมการรวมจิต	- ใช้กลุ่มเป็นกลไกเสริม ความมีส่วนร่วม - ใช้ความรู้ ประสบการณ์ ในการแก้ปัญหา - กระบวนการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ คือวิเคราะห์ จัดเป็น ใจสรวางแนวร่วมกัน - ประเมินผลการเรียนรู้ ร่วมกับทุกกระช
สำนักสงฆ์ธรรมศึกษา (สาวธรรมศึกษา) (ทุกกลุ่มอายุ)	ถ้าเราช่วยคนได้ ทั้งคนยาก ได้ เราจะช่วยผู้อื่นได้		- ให้ความรู้เห็นคุณค่า ของ - นำมาทำและทำเองได้	- ความรู้เรื่องน้ำหมัก เอมไซม์	- ศึกษาจาก - ลงมือปฏิบัติจริง
ศูนย์คัดลอกกรรมคำด้วยมือ บ้านนาชุมชน (คำสั้นใหม่) เสริมวิชาลัย (ทุกกลุ่มอายุ)	อนุรักษ์และสืบพด วัฒนธรรมดั้งเดิมของ บรรพบุรุษ		- ฝึกอบรมวัฒนธรรมดั้งเดิม - ให้ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจ พอเพียง ไม่ใช้หนี้สิน - ให้ชุมชนเข้มแข็ง ทั้งคน และได้	- การปลูกข้าว เก็บเกี่ยว ปีเดียว	- ศึกษาจาก - ปฏิบัติจริง

ตารางที่ 3 ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งให้ความรู้ ส่งเสริม สืบสานอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน
 มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (๕๒)

ผู้รับผิดชอบ/กลุ่มเป้าหมาย	ปัญหา	วัตถุประสงค์	ประเด็นเนื้อหาหลักสูตร	การจัดการเรียนการสอน
โครงการสร้าง มหาวิทยาลัยบ้าน (ครูบาสุทธินันท์) (ทุกกลุ่มอายุ)	คนได้ลงเรียนผู้ด้อยโอกาส	- ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น	- ความภาคภูมิใจในการอยู่ดีมีสุข บริการ เช่น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ - แบบบูรณาการ - ทักษะการใช้ชีวิต - การเรียนรู้สู่การเกษตร	- บรรยาย สาขิต ฝึกปฏิบัติ - ศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ - จัดค่ายทำเกษตรตามความถนัด - เสวนา/ประกวดวิสัยทัศน์ - ทดสอบปฏิบัติ - ใช้ปัญหาเป็นฐานคิด
กลุ่มยุทธศาสตร์สร้างสรรค์ (กลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์) (เด็กและเยาวชน)	การแบ่งเบาภาระของสังคม เป็นแหล่งที่สังคมไทยทุกคน	- พัฒนาเด็กและเยาวชน โดยให้เข้าจัดการด้วยตนเอง - พัฒนากลุ่มเครือข่ายเยาวชน - ร่วมมือกับเครือข่ายประชาคมทั้งพื้นที่	- เปิดกว้างให้เชื่อมโยงกับกิจกรรม เป็นกิจกรรมทางเลือก เช่น เมื่อสวดมนต์	- ฝ่ายฝึกอบรม - ลงมือปฏิบัติจริง

ตารางที่ 3 คู่มือการวิจัยที่มุ่งให้ความรู้ ส่งเสริม สืบสานอนุรักษ์ท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม วิจัยศาสตร์และสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของ
 มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (ต่อ)

ผู้รับผิดชอบ/กลุ่มเป้าหมาย	ปัญหา	วัตถุประสงค์	ประเด็นเนื้อหาหลักสูตร	การจัดการเรียนการสอน
โรงเรียนได้รื้อไม่ (เด็กและเยาวชน)	- สถานศึกษาควรจะเป็นสถานที่ที่มีความมีสาระ ปราศจากการรบกวนจาก ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเสรี - สังคมเปิดกว้างให้เกิด ทางเลือกในการจัดการศึกษา ใหม่ ๆ ขึ้นในสังคม	- จัดการศึกษาอย่างเป็น ยศธรรม ให้เด็กได้สัมผัส ความจริงของชีวิต - ประสานงานกับทุกฝ่าย ในสังคมเพื่อให้เกิด เครือ ข่ายแห่งการเรียนรู้	- สถานการณ์ในชุมชน สังคม - จัดตามความสนใจของ กลุ่มคน - สาระที่เกี่ยวข้องกับปัจจัย การดำเนินชีวิต	- ผู้เรียนมีส่วนร่วม ในกิจกรรม - สร้างเวทีทางปัญญา - จัดค่ายการเรียนรู้ - ศึกษาชุมชน - มีกิจกรรม - เสวนา - การทำศิลปะ - ภาวเสวนา - ค้นคว้าจากห้องสมุด
กลุ่มชาวบ้าน (เด็กและเยาวชน)	ธรรมชาติของสังคมคือการเรียนรู้ตามวิถีชีวิต	- ผู้เรียนเรียนรู้ที่จะ อยู่กับท้องถิ่น - แก้ปัญหาทางสังคม	- ชุมชนกับกิจกรรมตาม ความสนใจและสภาพแวดล้อม	- กิจกรรมกลุ่มเชิงเรียนรู้ผ่านสิ่งแวดล้อม - จัดกิจกรรมตามความสนใจของผู้เรียน

ตารางที่ 3 ศูนย์ถาวรเรียนเต็มวันให้ควมรู้ ส่งเสริม สืบสานอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม วิถีชนบทและสิ่งแวดล้อมปลูกจิตสำนึกด้านความยั่งยืนระหว่าง
มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (ต่อ)

ผู้รับผิดชอบ/กลุ่มเป้าหมาย	ปรีชาญาณ	วัตถุประสงค์	ประเด็นเนื้อหาหลักสูตร	การจัดการเรียนการสอน
สมาคมผู้สร้างสาวตรี (เด็ก เยาวชน และพ่อแม่)	เด็กพึงได้รับสิทธิโอกาส ตลอดจนการปกป้องดูแลให้ พัฒนาทุกด้านอย่างเหมาะสม และสำเริงสำราญได้เต็มศักยภาพ และมีความสุข	- พัฒนเด็กปฐมวัยให้เจริญเติบโตอย่างเต็มศักยภาพ - ปลูกฝังการรักการอ่าน - ส่งเสริมการส่งเสริมเชิงสร้างสรรค์ - เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ของครอบครัว/ผู้สนใจ - เป็นแหล่งปรึกษาหาความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการดูแลเด็กปฐมวัย	- กิจกรรมส่งเสริมการอ่านและความคิดสร้างเสริมศักยภาพในชั้น - ความรู้เกี่ยวกับพลังงานเสริมพัฒนาการเด็ก	- อบรมเชิงปฏิบัติการในการใช้จำยหนังสือ - จัดรายการวิทยุให้รับชมฟรี - จัดหมายข่าว - หอสมุดสำหรับเด็กและครอบครัว - กิจกรรมครอบครัว - สื่อวีซีดี - อาสาสมัครแม่ใจให้เด็กฟัง

ตารางที่ 3 ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งให้ความรู้ ส่งเสริม สืบสานอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม วิจัยศาสตร์และสิ่งแวดล้อมปลูกจิตสำนึกด้านความสามัคคีเพื่อ
มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (ต่อ)

ผู้เขียนแบบกลุ่มเป้าหมาย โครงสร้าง	ปรัชญา	วัตถุประสงค์	ประเด็นเนื้อหาหลักสูตร	การจัดการเรียนการสอน
มูลนิธิธัชชาวิทยุศูนย์ เทคโนโลยีเพื่อสังคม (TREE) (เกษตรกร)	พัฒนาสังคมเกษตรให้ชาว บ้านเข้มแข็งเกษตรก้าวหน้าที่จะ ตนเองได้สังคมจะเข้มแข็ง	- พัฒนาเทคโนโลยี เกษตร ทางเลือกแบบมีส่วนร่วมกับ เกษตรกรในพื้นที่ - ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ ส่งเสริมการเกษตร - พัฒนาระบบตลาดและ มาตรฐานสินค้า	- ความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยี สารสนเทศการวางแผนและ ระบบเกษตรทางเลือก - การจัดการเกษตรแบบ ยั่งยืน - พืชภัยของสารเคมีในการ เกษตร	- ฝึกอบรม - ส่งเสริมเรียนรู้ด้วยตนเอง ที่กระบวนกร
โครงการพัฒนาศักยภาพ ของชุมชนลุ่มน้ำวัง (มูลนิธิ การศึกษาศาสตร์เพื่อชีวิตและ สังคม) (เกษตรกร)	การพัฒนาชุมชนต้องพัฒนา ต่อเนื่องและสภาพหมู่บ้าน ไม่ควรจบสิ้นโดยเฉพาะ การจัดสรรทรัพยากร	- ส่งเสริมการเกษตร - แก้ไขปัญหาที่พบจากภาค เกษตร	- ให้ทราบรู้เรื่องการปลูกพืช พันธุ์ไม้พื้นเมือง - การวางแผนสวนผสมผสาน - ให้ตรวจวัดคุณภาพยี่หื้อ ชุมชน	- จัดเวทีประชุม - จัดอบรมชุมชน

ตารางที่ 3 ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งให้เกิดความรู้ ส่งเสริม สืบสานอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อมปลูกฝังจิตสำนึกด้านความเข้มแข็งพื้นที่ระหว่าง
 มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (ต่อ)

ผู้รับผิดชอบ/กลุ่มเป้าหมาย	ปรัชญา	วัตถุประสงค์	ประเด็นเนื้อหาหลักสูตร	การจัดการเรียนการสอน
โรงเรียนวิจิตรวิทย์วิทยุชิต (ทุกกลุ่มอายุ)	การพัฒนาท้องถิ่นต้องอาศัย การหันมาแบบมีส่วนร่วมและ ใช้ความรู้วิจัยเป็นเครื่องมือ การกำหนดทิศทางการพัฒนา	- เป็นศูนย์อำนวยความสะดวก บริการงานวิจัยในหลักสูตร - เป็นศูนย์ประสานงาน จัดกิจกรรมต่างๆ - เป็นศูนย์เผยแพร่ข้อมูล งานวิจัยและพัฒนา - เป็นสถาบันฝึกฝนชาว บ้านและบุคคลอื่นๆให้วิจัย เพื่อพัฒนาท้องถิ่นได้	- เพื่อหาตามความสนใจ เช่น การจัดการป่าชุมชน การ จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น การ ทำแผนขององค์การบริหาร ส่วนตำบล นิยมหาพินีสถอง ชุมชน ฯลฯ	- เปิดเวทีกลางทางศูนย์ให้ ชาวบ้านแก้ไขปัญหาย่อยๆ - กระบวนการเรียนรู้และ แก้ปัญหาแบบมีส่วนร่วม
ศูนย์การเรียนรู้หมู่บ้านสีม่วง (ทุกกลุ่มอายุ)	ความสามัคคีมีศีลธรรมและ ร่วมรู้ร่วมกันจะสร้างความ เข้มแข็งให้ชุมชน	- สร้างอาชีพเสริมให้ สมาชิกในชุมชน - ให้สมาชิกใช้เวลาว่างให้ เกิดประโยชน์ - แก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ส่งเสริมการยอมรับของประชาชน	- จัดตามปัญหาและความ สนใจของกลุ่มสมาชิก	- ร่วมทำกิจกรรมกลุ่ม ลงมือปฏิบัติและศึกษาจาก สภาพจริง

ตารางที่ 3 ศูนย์การเรียนที่มุ่งให้ความรู้ ส่งเสริม สืบสานอนุรักษ์วิถีชีวิตภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านความสามัคคีระหว่าง
หมู่ญาติกับสิ่งแวดล้อม (ต่อ)

ผู้รับผิดชอบ/กลุ่มเป้าหมาย	โครงสร้าง	ปรัชญา	วัตถุประสงค์	ประเด็นเนื้อหาหลักสูตร	การจัดการเรียนการสอน
ศูนย์กับพี่น้องมิตร (โครงการพระสงฆ์อาสาช่วย พัฒนาชายแดน อำเภอ กาบเชิง จังหวัดสุรินทร์) (ทุกกลุ่มอายุ)	สร้างคุณธรรมด้วยการใช้ คุณคำให้การการศึกษา		- เพื่อสร้างวิถีการดำเนินชีวิตในชุมชนชายแดนซึ่งจะยอมให้พึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน	- กลุ่มสิ่งจะสมณะวิทย์ - โครงการธรรมนิเวศน์ - การบรรยาย ปฎิบัติ - สมุทไฟ - ศูนย์การเรียนวิถีไทย - ชุมชน - ศูนย์การเรียนวิถีชุมชน	- อบรมระยะสั้น - ประชุมกลุ่ม - เรียนรู้จากธรรมชาติ - การสาธิตและปฏิบัติ
ศูนย์กับพี่น้องมิตร (เครือข่ายบ้านนาเรียง) (เด็กและเยาวชน)	ถ้าเยาวชนได้รับการเสริมสร้างพัฒนาจะมีจิตใจสดใสและพัฒนาได้สามวัย	- พัฒนาเยาวชนให้มีผลผลิตเป็นรายได้เสริม - พัฒนาจิตใจเยาวชนให้มี	- พัฒนาศาสนาให้มีผลผลิตเป็นรายได้เสริม - พัฒนาจิตใจเยาวชนให้มี	- หลักสูตรตามอัธยาศัย/งานศิลปหัตถกรรม - ประดิษฐ์สิ่งประดิษฐ์ เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ	- วิทยากรบรรยาย - นิเทศปฏิบัติจากสถานที่จริง
ศูนย์เพื่อการพัฒนา ชุมชน (ผู้ใหญ่ในชุมชน)	สืบสานวัฒนธรรม	- ถ่ายทอดความรู้ให้กับ - สาธารณะ - พัฒนาศาสนาสามารถของ	- การปลูกสมุนไพร - การแปรรูปสมุนไพรเป็น	- ศึกษาฐาน - ปฏิบัติจริง	

ตารางที่ 3 ศูนย์การเรียนรู้ที่มีไว้ให้ความรู้ ส่งเสริม สืบสานอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อมปลูกจิตสำนึกด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (ต่อ)

ผู้รับผิดชอบ/กลุ่มเป้าหมาย	ปรัชญา	วัตถุประสงค์	ประเด็นเนื้อหาหลักสูตร	การจัดการเรียนการสอน
กลุ่มสี่ช่วงวัย วัดคู่คำ (ตำบล) (ทุกกลุ่มอายุ)	สืบสานวัฒนธรรมพื้นบ้าน ร่วมกันระหว่างวัดและครอบครัว	- เปรียบสร้างและสืบสานวัฒนธรรมอันดีร่วมกัน - พัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก	- การพินิจ - ระเบียบวินัย ความสามัคคี	- ปฏิบัติการ - ให้ได้แสดงในสถานการณืจริง
โรงเรียนวัฒนธรรมพ่อครูพัน (เขื่องใหม่) (ทุกกลุ่มอายุ)	อนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้าน	- ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม - พื้นบ้าน	- ศิลปการฝึกสอนปู่จา - ศิลปการพินิจ - ศิลปการรำคาบ	- ปฏิบัติจริง
บ้านคนเสรีที่สามนา (ทุกกลุ่มอายุ)	ศิลปภูมิปัญญาพื้นบ้านไม่ใช่ของล้ำสมัย	- ทำลายความเชื่อเก่า ๆ ที่ว่าศิลปพื้นบ้านเป็นของต่ำ - สมัย	- ทำนองเพลง - โฉนดเพลง - การเล่นระลือซอซึง	- พินิจอันเฝ้า - ปฏิบัติจริง
ชมรมทิวสามนา ตำบล (ทุกกลุ่มอายุ)	สืบสานวัฒนธรรมสามนา	- ค้นคว้าวรรณกรรมสามนา - อนุรักษ์และเผยแพร่ศักดิ์ศรีทิวสามนา	- การประชุมวิชาการรวม - สามนาไปใช้กับวิชาต่าง ๆ - ชัยภูมิจังหวัดหนอง - วรรณกรรมสามนา	- บูรณาการวรรณกรรมสามนา - อบรมดูวรรณกรรมสามนา

ตารางที่ 3 ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งให้ความรู้ ส่งเสริม สืบสานอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อมสู่ภาคีเครือข่าย
 มุ่งเน้นกับสิ่งแวดล้อม (ต่อ)

ผู้รับผิดชอบ/กลุ่มเป้าหมาย	โครงร่าง	ปรัชญา	วัตถุประสงค์	ประเด็นเนื้อหาหลักสูตร	การจัดการเรียนการสอน
โรงเรียนเทพอลาสารัตถกเบ็ด (ลูกกลุ่มอายุ)	อนุรักษ์สืบสานมรดกทาง ปัญญาด้านเกษตร	อนุรักษ์สืบสานมรดกทาง ปัญญาด้านเกษตร	- ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้าน เกษตรสู่ภาคีเครือข่าย	- ความสนใจของผู้เรียน - ปฏิบัติจริง - แสดงในสถานการณ์จริง	- ที่ระดับผู้เรียนเป็นสำคัญ - ปฏิบัติจริง - แสดงในสถานการณ์จริง
โรงเรียนชุมชนบ้านหลวง (ชุมชน) (ลูกกลุ่มอายุ)	พัฒนาศักยภาพสังคมให้ก้าว พัฒนาที่ยั่งยืน	- แก้ปัญหาในการดำรงชีวิต โดยเคารพความหลากหลาย - ส่งเสริมการเรียนรู้ - อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ชุมชน	- ศิลป มวยไทย - งานศิลปกรรม - ทำขนม - ภาษาอังกฤษ - ภูมิปัญญา - วรรณคดีไทย - ช่างฝีมือการแกะสลัก	- ผู้เรียนชุมชน/ผู้เรียนแยก ให้ความรู้ภาคีเครือข่าย - ปฏิบัติจริงและวิเคราะห์ ผลด้วยตนเอง	- ผู้เรียนชุมชน/ผู้เรียนแยก ให้ความรู้ภาคีเครือข่าย - ปฏิบัติจริงและวิเคราะห์ ผลด้วยตนเอง
โรงเรียนสืบสานภูมิปัญญา ล้านนา (ลูกกลุ่มอายุ)	สืบสานภูมิปัญญาล้านนา ต่างจังหวัดและเครือข่าย	- ดำรงชีวิตพอเพียง แม้มีความ ยากลำบากที่มีในชุมชนล้านนา - วัฒนธรรมองค์ความรู้ในรูป เอกสาร ดำเนินงานให้เยาวชน สนใจศึกษา - สืบสานภูมิปัญญาล้านนา - ประสานงานกับทุกองค์กร ในท้องถิ่น	- การประดิษฐ์ - การทำอาหาร - การจัดการ - งานศิลปะอื่น ๆ ที่เป็นของ ชาวล้านนา	- จัดแผนการเรียนรู้ร่วมกัน กับผู้เรียน - จัดฝึกอบรม - แสดงในสถานการณ์จริง	- จัดแผนการเรียนรู้ร่วมกัน กับผู้เรียน - จัดฝึกอบรม - แสดงในสถานการณ์จริง

ตารางที่ 3. ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งให้ควมรู้ ส่งเสริม สืบสานอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อมปลูกจิตสำนึกด้านความสัมพันธะระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (ต่อ)

ศูนย์เรียนรู้แบบกลุ่มเป้าหมาย	ปรัชญา	วัตถุประสงค์	ประเด็นเนื้อหาหลักสูตร	การจัดการเรียนการสอน
โครงการ ศูนย์ฝึกอาสาสมัครทำหัวโชน ชุมชนวัดเทพพการ กลุ่มคนมหานคร (ทุกกลุ่มอายุ)	อนุรักษ์งานศิลป์	- ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิม - ให้ความรู้เป็นวิทยาทานแก่ประชาชน	- การทำหัวโชนตั้งแต่เริ่มต้นจนประกอบอาชีพได้	- ปฏิบัติจริง
มหาวิทยาลัยชุมชนศิลป์ พื้นบ้านศรีวิชัย (ทุกกลุ่มอายุ)	คนได้ใช้ปัญญา	- สืบสานภูมิปัญญาภาคใต้ - เสริมฐานภูมิปัญญาทุกส่วน - ยกย่องภูมิปัญญาท้องถิ่น - เป็นเวทีแก่ผู้รู้ ปราสอยู่	- วัฒนธรรมพื้นบ้าน - ร่วมกับ กศน. ด้านหลักสูตรศิลป์พื้นบ้าน - เกษตรกรรมชาติ	- วางแผนร่วมกัน - จัดเวทีพูดคุย - จัดองค์เครือข่ายท้องถิ่นภาค
โรงเรียนชาวเขา (ผ่าน) (เกษตรกรในชุมชน)	การประยุกต์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทางเกษตรมาใช้กับภูมิปัญญาพื้นบ้านจะทำให้การเกษตรยั่งยืน	- ให้ความรู้ในด้านการเกษตรต่อประชาชนให้สามารถประยุกต์ความรู้แนวใหม่กับภูมิปัญญาพื้นบ้าน - ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีส่วนร่วม	- ความรู้ด้านชีวภาพ(ความเข้าใจพันธุพืชในชุมชน) - ด้านสังคม (การอนุรักษ์และพัฒนาพันธุ์พืช) - ด้านเทคนิค (การคัดเลือกและปรับปรุงพันธุ์พืช) - ด้านองค์กร (การเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างเกษตรกรภาครัฐและเอกชน)	- การเรียนรู้มีส่วนร่วม - การลงมือปฏิบัติ

ตารางที่ 3 ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งให้เกิดความรู้ ส่งเสริม สืบสานอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม วิจัยศาสตร์และสิ่งแวดล้อมปลูกฝังปณิธานสำนึกด้านความสามัคคีระหว่าง
มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (ต่อ)

ผู้รับผิดชอบ/หน่วยงาน	ปรัชญา	วัตถุประสงค์	ประเด็นเนื้อหาหลักสูตร	การจัดการเรียนการสอน
โครงการวิชาการวิชาชีพเชิง ดูวง (ดนตรีไทย) (สำหรับ (ประชาชนในชุมชน)	อนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย โดย จัดกลุ่มชาวไทยเชื้อสาย จีน	- อนุรักษ์ภูมิปัญญาชาว จีน - นำภูมิปัญญาไทยไปใช้ ในชีวิตประจำวัน - ส่งเสริมวิชาชีพและการ ผลิตชุมชนไทย	- วิชาชีพเชิงดูวง (ดนตรีไทย)	- อบรมปฏิบัติ
เกษตรอินทรีย์ (สำหรับ (เกษตรกร)	เกษตรอินทรีย์น่าจะเป็นทาง รอด	- เพิ่มรายได้ของเกษตรกร - ช่วยเหลือผู้ประสบ ปัญหาชีวิต	- ฝึกฝนการผลิตพืช - ผลิตผลส่งจากไป - ไม้ พืช (ปลอดสารพิษ) - ผลิตภัณฑ์แบบเบ็ดเสร็จ - ภูมิปัญญาพื้นบ้าน	- ปฏิบัติการเกษตรและ ปฏิบัติธรรมคู่กัน - ทำวิจัยเกี่ยวกับปัญหา เกษตร
ศูนย์การเรียนรู้เพื่อการพัฒนา (ทุกกลุ่มอายุ)	การศึกษาแบบโรงเรียนเป็น จากฐานความรู้ของการ พัฒนาประเทศ	- แสดงความจงรักภักดีต่อ สมเด็จพระนางเจ้าฯ - เป็นสถานที่อบรมวิชาชีพ - แก้ไขปัญหาการว่างงาน ของประชาชนชนบท	- ศิลปะไทยโบราณ (ช่างเขียน) - หลักสูตรจากวิทยานิพนธ์	- ฝึกปฏิบัติจริง

ตารางที่ 3 ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งให้ความรู้ ส่งเสริม สืบสานอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อมสู่จิตสำนึกด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (ต่อ)

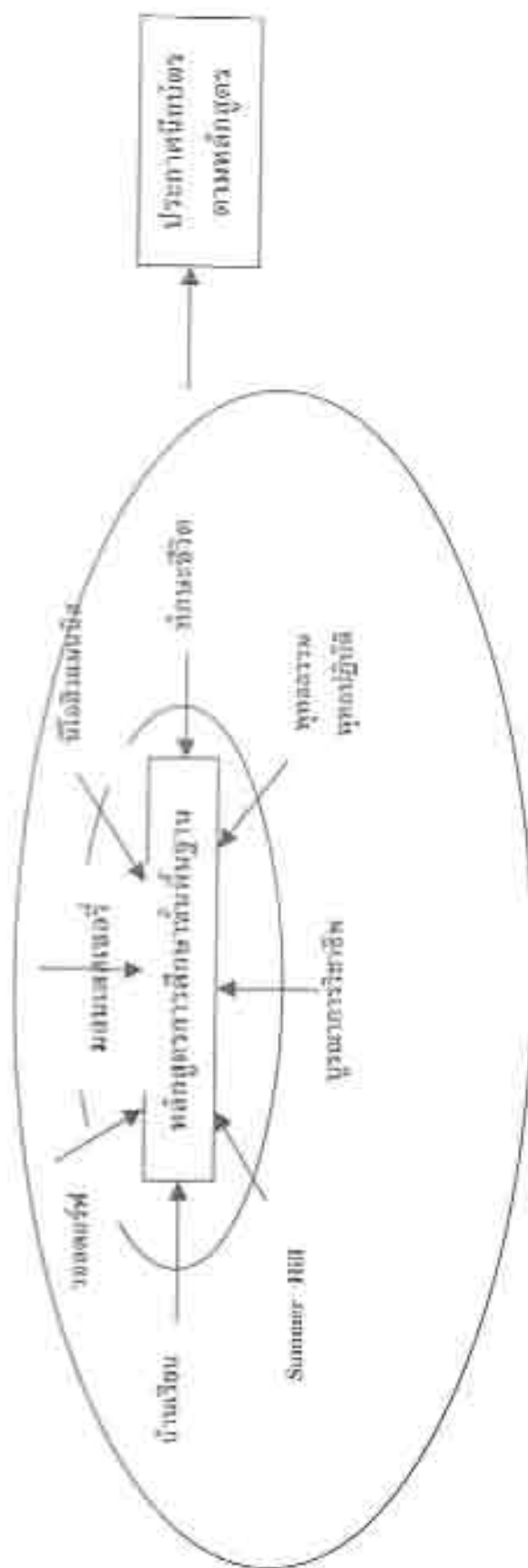
ผู้รับผิดชอบ/กลุ่มเป้าหมาย	ปรัชญา	วัตถุประสงค์	ประเด็นเนื้อหาหลักสูตร	การจัดการเรียนการสอน
โครงการ มหาวิทยาลัยของชนเผ่าพื้นเมือง บ้านศรีวิชัย (ลูกกลุ่มอายุ)	ทุกสิ่งทุกอย่างคือการเรียนรู้และ บูรณาการความรู้ท้องถิ่นร่วม กันคิด ร่วมกันทำ	- เมื่อฐานภูมิปัญญาทุก ๆ ฐานเข้าด้วยกัน - จะระดับภูมิปัญญาพื้นบ้าน - เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้	- รากฐานสังคม วัฒนธรรมพื้นบ้าน - หลักสูตรศิลปพื้นบ้าน - ขบวนการการศึกษา - ผลการเรียนรู้	- จัดเวทีพูดคุย - แลกเปลี่ยนเรียนรู้ - สภาวิศ - วางแผนเรียนรู้ร่วมกัน
ชมรมเด็กรักนก (ชัยภูมิ) (เด็กและเยาวชน)	การปลูกฝังเยาวชนให้รัก ธรรมชาติ	- ส่งเสริมบทบาทของเยาวชนในการศึกษาสิ่งแวดล้อม	- Green House Effect - ห้องเรียนธรรมชาติ - วิจัยแบบธรรมชาติและของนก	- ลงพื้นที่ สังเกตสภาพแวดล้อม - ดูวีดิทัศน์ - ยกไปรายสัปดาห์ - ความคิดเห็น - ทำกิจกรรมสนุกสนาน - ประเมินคุณภาพ
กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติและ บ้านศรีฐาน (ยโสธร) (ลูกกลุ่มอายุ)	เห็นคุณค่าของธรรมชาติและ อยู่แบบธรรมชาติ	- รวมกลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้	- การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม - การสร้างบ้านดิน	- ดูตัวอย่าง - ลงมือปฏิบัติ - การบรรยาย

ตารางที่ 3 ศูนย์การเรียนรู้ที่มุ่งให้เกิดความยั่งยืน เป็นงานบูรณาการที่พัฒนาความร่วมมือกับภาคีที่เกี่ยวข้องกับทุกด้านทั้งในระดับจังหวัด ระดับภาค และระดับประเทศ

ผู้รับผิดชอบ/กลุ่มเป้าหมาย	ปรัชญา	วัตถุประสงค์	ประเด็นเนื้อหาหลักสูตร	การจัดทำเรียนการสอน
โครงการสร้าง พิพิธภัณฑ์บ้านเจ้าฟ้า (ชุมชนสุพรรณ)	คนไทยควรภูมิใจในรากเหง้า ของศาสนา	- สืบทอดและเผยแพร่ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม - อนุรักษ์สิ่งมรดกของท้องถิ่น - เป็นแหล่งเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนทั่วไป	-	- จัดแสดงเครื่องใช้พื้นบ้าน - บรรยายและอธิบายประกอบสื่อ
หออุทกศาสตร์ (กาญจนาบุรี) (เด็กและเยาวชน และประชาชนที่สนใจ)	สร้างแหล่งเรียนรู้ชุมชน	- เผยแพร่ความรู้ด้านดาราศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์ - เป็นแหล่งท่องเที่ยว - แหล่งความรู้ด้านการปลูกฝังความรับผิดชอบต่อสังคม	- จัดแสดงเครื่องมือการชั่ง - ผู้เรียน	- นิทรรศการ - จัดค่ายวิทยาศาสตร์ - มีกฏปฏิบัติจากกิจกรรมฐานต่าง ๆ
ควงช้าง ไทวอาน (ศูนย์การเรียนรู้) (ชุมชนสุพรรณ)	เผยแพร่ศิลปวิทยา	- เพื่อฝึกสอนคนรุ่นใหม่	- บทเพลงไทยโบราณ - ตำรา	- ส่งมอบให้กับคนในชุมชน

จากการสังเกตการดำเนินการด้านเงินของศูนย์การเรียนรู้ในประเทศไทย พบว่า ศูนย์การเรียนรู้ในกลุ่มที่ 1 จะมีลักษณะร่วมกันที่แยกเหนือไปจาก การจัดการศึกษาระดับพื้นฐาน กล่าวคือ ในศูนย์การเรียนรู้แต่ละแห่งจะมีปรัชญาที่เป็นจุดเด่นของตนเองและมีภาควิชาที่ดำเนินการตามแนวปรัชญานั้นๆ อย่าง เป็นรูปธรรม แนวทางการดำเนินการสามารถสรุปได้รวมภาพที่ 4

ส่วนศูนย์การเรียนรู้ในกลุ่มที่ 2 นั้นก็เช่นเดียวกันที่แม้ว่าจะไม่ได้มุ่งจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแต่จะศูนย์ก็จะมีแนวทางทางด้านเงินตามที่ในบางกลุ่ม สามารถสังเคราะห์รวมกันได้ แต่บางกลุ่มหรือบางศูนย์ก็อาจมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ซึ่งในรูปแบบและแนวทางที่คล้ายคลึงและแตกต่างกัน เหล่านี้สามารถสังเคราะห์แสดงไว้ในภาพที่ 5 - 12

ภาพที่ 4 รูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ในสถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ไม่ใช่หน่วยงานของรัฐ

จากภาพที่ 4 การจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษาที่ดำเนินการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เข้ามาสู่การจัดการเรียนการสอนในภาค 18(อ) ที่พบจะนำปรัชญา การจัดการเรียนการสอนต่าง ๆ (ที่แสดงข้างต้น) มาใช้อย่างชัดเจนสู่รวมกันการใช้หลักคุณธรรมขั้นพื้นฐาน แต่จะมีผู้เรียนเรียนผ่านเรื่องตามจำนวนเวลาที่กำหนดในหลักสูตรก็จะได้รับประกาศนียบัตรจากสถานศึกษานั้น ๆ แนวทางการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน แม้ว่าจะมีเป้าหมายในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแต่แนวทางการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานมีความแตกต่างจากสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในตารางที่ 4

ตารางที่ ๔ เปรียบเทียบรูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ของศูนย์การเรียน ในกลุ่มที่ 1 กับการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน

รูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ ศูนย์การเรียนที่ไม่ได้จัดโดยหน่วยงานของรัฐ (อิงหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ)	การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในโรงเรียนปกติ
- ถึงหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ (อิง กสพ. และ สช. กำกับ) - กลุ่มเป้าหมายมีหลากหลายคุณสมบัติ เช่น เด็กปกติเรียนร่วม หรือ เด็กพิเศษ เด็กที่มีปัญหา - สอดแทรกปรัชญาแนวคิด ความเชื่อและนำสู่การปฏิบัติชัดเจน - ตารางการเรียนการสอนมีความยืดหยุ่นสูง - กลุ่มเป้าหมายมีคุณลักษณะเฉพาะ เช่น ช่วยตัวเองได้ ในบางศูนย์การเรียนผู้เรียนสามารถประกอบอาชีพได้เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน	- ใช้หลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ - กำหนดกลุ่มเป้าหมายตายตัวตามลำดับชั้น อายุ และคุณสมบัติ - มีแนวปฏิบัติที่ไม่ชัดเจน เป็นลักษณะของการดำเนินการตามแผนนโยบายกลางของรัฐบาล - ตารางการเรียนการสอนตายตัว - ผู้เรียนจะต้องศึกษาวิชาชีพต่อเนื่อง หรือศึกษาต่อในระดับสูง

